

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЕРІЧ ОЛЬГА

УДК 323.15:342.214(497.12) (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ
РЕСПУБЛІКИ СЛОВЕНІЯ

Спеціальність 052 Політологія

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. Періч

Науковий керівник:

Пахоменко Сергій Петрович,

кандидат історичних наук, доцент

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Періч О. Національні меншини у політичних процесах Республіки Словенія. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю **052 Політологія**. – Маріупольський державний університет, м. Київ, 2023.

Дисертація висвітлює проблеми політичної участі та репрезентації національних меншин Словенії на сучасному етапі розвитку республіки. Наукова праця містить аналіз специфіки етнополітики Республіки Словенія та характеристику становища основних груп національних громад – автохтонних, ромських та неконституційних з особливою увагою до питань політизації зазначених національних меншин.

У вступі дисертації визначено актуальність теми дослідження, окреслено мету та дослідницькі завдання, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, зазначено інформацію про їх апробацію. Наукова новизна дисертаційної роботи обумовлена самою постановкою складної та малодослідженої теми. Словенський досвід поєднання інтересів титульної нації та національних меншин є надзвичайно цікавим і корисним для України. Шляхи вирішення в Словенії певних окремих проблем мають стати в пригоді й в Україні.

У процесі дослідження отримано результати, що свідчать про особистий внесок автора в дослідження проблеми та характеризують новизну роботи:

вперше:

- проведено комплексний аналіз стану наукової розробки проблеми та сформульовано основні напрямки студіювання проблем політизації національних меншин Словенії;

- визначено та проаналізовано структуру та рівень ефективності системи етнополітичного менеджменту Республіки Словенія;

- здійснено порівняльний аналіз політичної участі національних громад Словенії та визначено фактори, що впливають на політичну активність окремих національних меншин;

- узагальнено конкретні відомості та приклади участі національних меншин у політичних процесах Республіки Словенія протягом 1991-2021 рр.;

удосконалено:

- уявлення про структуру політичної участі та механізми прийняття рішень у середовищі автохтонних національних меншин Словенії;

- визначення форм політичної участі ромських громад Словенії та перспективи політизації ромської меншини на національному рівні;

дістало подальший розвиток:

- розуміння ролі національних меншин у транскордонному співробітництві з державами-метрополіями – зокрема, Угорщиною та Італією;

- твердження про неоднаковий рівень політичної участі та самоорганізації національних меншин, що напряду залежить від асиметричності політико-правових гарантій для них та виокремлення «автохтонних» меншин.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для подальшого вивчення етнонаціональних процесів, а також теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблем забезпечення діалогу між владою та національними меншинами Словенії. Авторка дослідження як представник української діаспори Словенії та лідер однієї з діаспоральних організацій матиме можливість спиратися на отримані результати в ході своєї практичної діяльності та налагодженні комунікацій з органами влади.

Представлені матеріали будуть також доречними при підготовці тематичних та спеціальних курсів («Етнополітологія», «Етнополітика країн

Центральної та Південно-Східної Європи)), навчальних програм, підручників і посібників з етнополітології.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження» визначено основні категорії дослідження, проаналізовано стан наукової розробки теми, схарактеризовано основні джерела та методологічна основа дисертаційної роботи.

Підрозділ 1.1. «Теоретичні поняття та їх інтерпретація: «етнос», «етнічність», «нація», «етнічні (національні) меншини» присвячено класифікації та окресленню основних категорій націології, висвітленню змісту дискусій, що до сьогодні точаться у середовищі сучасної політичної науки щодо змісту вищезазначених понять. Констатовано факт, що нація розуміється сучасними венами у двох основних контекстах – як група людей, що мешкає на окремій території та як спільнота, що склалася історично. Ці два погляди однаково застосовуються і щодо понять, похідних від концепту «нація».

Підрозділ 1.2. «Національні меншини Словенії в сучасних націологічних студіях» присвячено аналізу ступеня розробки проблеми участі національних меншин Словенії у політичних процесах, що розглядається за проблемним принципом, дозволяючи чітко прослідкувати основні дослідницькі тенденції та виокремити найменш вивчені ділянки проблеми. Виокремлено основні тематичні блоки, у напрямку яких розвивається студіювання політичного розвитку національних меншин Республіки Словенія – проблеми законодавчого захисту прав меншин, питання становища автохтонних національних громад, ромська проблематика тощо. Однак, варто відзначити маргінальний рівень дослідження таких проблемних аспектів, як становище та політична участь невизнаних меншин, участь національних громад у виборчому процесі, ефективність роботи представників меншин у парламенті та ін. Підкреслено, що участь національних меншин у політичних процесах Республіки Словенія – складна та багатогранна проблема, яка почала приваблювати дослідників одразу

після проголошення державної незалежності Словенії у 1991 році. Однак, за три десятиліття вивчення проблематики не було створено комплексної синтетичної праці, яка б висвітлювала всі аспекти політизації національних громад республіки.

Підрозділ 1.3. «Джерела та методологія дослідження» характеризує стан джерельної бази та методологічну основу дисертаційного дослідження, застосування якої обумовлено специфікою поставлених дослідницьких завдань. Зазначено, що наявна джерельна база дозволила розглянути проблему політизації національних меншин як на національному, так і на регіональному рівнях. В процесі дослідження були залучені всі основні групи джерел, з особливим наголосом на документах організацій національних меншин та регіональних ЗМІ, як найбільш репрезентативної групи. Водночас підкреслюється, що великим недоліком є недостатній рівень об'єктивності та репрезентативності офіційної державної статистики. Специфіка джерельної бази обумовила вибір методологічного інструментарію дослідження проблеми.

У другому розділі «Політико-правові засади розвитку національних меншин у Республіці Словенія» здійснено аналіз основних міжнародних документів, що стосуються проблем національних меншин, а також внутрішнього законодавства Республіки Словенія та функціонування системи етнополітичного менеджменту держави.

Підрозділ 2.1. «Міжнародно-правовий захист національних меншин» висвітлює процес імплементації міжнародного законодавства з прав меншин на території Словенії після проголошення державної незалежності. З'ясовано, що переважна більшість згаданих документів була прийнята протягом другої половини ХХ століття, а Словенія почала поступовий процес включення цих міжнародно-правових положень до власної законодавчої системи одразу після проголошення суверенітету. Значно пошвидшився цей процес з моментом входження Республіки Словенія до європейської спільноти у 2004 році.

У підрозділі 2.2. «Гарантії прав національних меншин у законодавстві Республіки Словенія» прослідковується процес розробки власного словенського законодавства, що регулює права національних меншин. Встановлено, що керуючись ключовими положеннями основних міжнародних документів, що торкаються питань захисту національних меншин, Словенія розробила власний пакет законодавчих гарантій прав національних громад, починаючи з Конституції та завершуючи законів про окремі меншини. Відзначається, що до сьогодні значна частина положень словенського законодавства щодо захисту прав національних меншин має декларативний характер. Особливо це твердження справедливе у випадку ромської громади та так званих неконституційних меншин – вихідців з території колишньої соціалістичної Югославії. Достатній рівень правового захисту на всіх щаблях гарантується тільки автохтонним меншинам – італійцям та угорцям.

Підрозділ 2.3. «Етнополітичний менеджмент Республіки Словенія: інститути, завдання, напрями діяльності» присвячений аналізу функціонування державних органів та установ, діяльність яких зосереджена на проблемах національних меншин. Підкреслено, що Республіка Словенія має досить розгалужену систему етнополітичного менеджменту, що у загальних рисах побудована за принципами, які діяли ще за часів СФРЮ. Визначено, що основним органом, що займається проблемами меншин є Управління Уряду у справах національностей. Водночас існує ціла низка управлінь, міністерських та парламентських комітетів, урядових груп та комісій, що також слідкують за реалізацією прав та конституційних гарантій меншин. Констатується, що такий стан речей призвів до значної бюрократизації апарату та дублювання повноважень, наслідком чого став недостатній рівень ефективності розв'язання проблем національних громад.

У третьому розділі «Типологія політичної участі національних меншин» висвітлено проблеми політичної самоорганізації, репрезентації та участі

окремих груп національних громад Республіки Словенія, визначено об'єктивні та суб'єктивні фактори, що вплинули на формування відмінностей у правах на політичну участь у політичних процесах у державі.

Підрозділ 3.1. «Практичний досвід самоврядування італійської меншини» окреслює основні тенденції політичної участі словенських італійців, як однієї з автохтонних національних меншин. З'ясовано, що статус автохтонності, гарантований Конституцією є, певною мірою, спадком ще соціалістичної Югославії, де італійці також користувалися цими правами. Відзначається, що завдяки політичним активістам італійської спільноти цей статус вдалося закріпити та в новій Конституції 1991 року, яка надала автохтонним меншинам широку автономію у питаннях культури, просвітництва і, що головне, місцевого самоврядування та представництва на національному рівні, чим згадані меншини користуються і понині.

У підрозділі 3.2. «Форми політичної самореалізації угорської меншини» визначено рівні політичної участі угорців Словенії, що обумовлені їх статусом конституційної національної меншини та є спорідненими з аналогічними правами італійської громади. Визначено, що угорці, по аналогії з італійцями реалізують своє право на політичну участь на двох рівнях – регіональному та національному. Члени національної громади у регіонах компактного проживання угорської спільноти обирають склад рад парасолькових організацій, а ті, своєю чергою, висувають кандидатів для участі у муніципальних виборах у тих муніципалітетах, де представники меншин мають квоту на членство у муніципальних радах. На національному рівні права угорців представляє депутат від національної громади у Національному зібранні. Депутати обираються на парламентських виборах більшістю голосів у регіонах компактного проживання угорських громад Словенії. Водночас як на регіональному, так і на національному рівнях угорці голосують нарівні зі словенською більшістю.

У підрозділі 3.3. «Ромська спільнота в політичному контексті» підкреслюється, що словенські Роми також отримали право на представництво на місцевому рівні, хоча самі представники ромської громади не проводили якоїсь систематичної політики домагання рівності у правах з автохтонними меншинами. До того ж, консервативність та закритість ромських спільнот вкрай негативно позначається на політичній участі та представництві цієї етнічної групи на місцевому рівні, що відсуває питання представництва ромів у парламенті на невизначений термін.

У підрозділі 3.4. «Перспективи політизації «нових меншин» йде мова про політичні права найбільш дискримінованої групи меншин – вихідців з території колишньої Югославії. Підкреслено, що кожна з так званих нових меншин за чисельністю переважає автохтонні меншини разом узяті, проте у порівнянні з італійцями, угорцями та Ромами мігранти з держав колишньої СФРЮ не мають жодних політичних прав і це питання навіть не стоїть на порядку денному у перспективі. Значною мірою, на це впливає повна пасивність держав-метрополій, з яких походять окремі невизнані меншини Словенії (наприклад, Сербії). Саме тому активісти нових меншин вимушені були обмежитися діяльністю на ниві просвітництва та культури. Окремі, спорадичні спроби інтеграції у словенський політичний простір були приречені на провал через відсутність чіткої програми та широкої коаліції.

Ключові слова: національні меншини, Республіка Словенія, етнополітика, ідентичність, автохтономізм, ромське питання, «нові меншини», етнокультурні особливості, багатоскладове суспільство, політичний процес, лобіювання, політична комунікація, ЄС, Центрально-Східна Європа, демократія

ABSTRACT

Perić O. National minorities in the political processes of the Republic of Slovenia.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality **052 Political Science**. Mariupol State University, Kyiv, 2023.

The dissertation highlights the problems of political participation and representation of national minorities in Slovenia at the present stage of the republic's development. The scientific work contains an analysis of the specifics of the national policy of the Republic of Slovenia and a description of the situation of the main groups of national communities - autochthonous, Romani and unconstitutional, with a special focus on the politicisation of these national minorities.

The introduction of the dissertation defines the relevance of the research topic, outlines the purpose and research objectives, scientific novelty and practical significance of the results obtained, and provides information on their testing. The scientific novelty of the dissertation is due to the very formulation of a complex and poorly researched topic. The Slovenian experience of combining the interests of the titular nation and national minorities is extremely interesting and useful for Ukraine. Ways of solving certain specific problems in Slovenia should be useful in Ukraine.

In the course of the study, the author obtained the following results, which testify to his personal contribution to the study of the problem and characterise the novelty of the work:

For the first time:

- a comprehensive analysis of the state of scientific development of the problem is carried out and the main directions of studying the problems of politicisation of national minorities in Slovenia are formulated;
- the structure and level of efficiency of the ethno-political management system of the Republic of Slovenia are defined and analysed;

- a comparative analysis of the political participation of national communities in Slovenia is carried out and the factors influencing the political activity of individual national minorities are identified;

- specific information and examples of the participation of national minorities in the political processes of the Republic of Slovenia during 1991-2021 are summarised;

improved:

- understanding of the structure of political participation and decision-making mechanisms among Slovenia's autochthonous national minorities;

- identification of the forms of political participation of Romani communities in Slovenia and the prospects for the politicisation of the Romani minority at the national level;

further developed:

- understanding of the role of national minorities in cross-border cooperation with metropolitan states, in particular, Hungary and Italy;

- statements about the unequal level of political participation and self-organisation of national minorities, which directly depends on the asymmetry of political and legal guarantees for them and the identification of "autochthonous" minorities.

The practical significance of the findings lies in the possibility of using them for further study of ethno-national processes, as well as theoretical and practical searches for solutions to the problems of ensuring dialogue between the government and national minorities in Slovenia. The author of the study, as a representative of the Ukrainian diaspora in Slovenia and the leader of a diaspora organisation, will be able to rely on the results obtained in the course of her practical activities and establishing communications with the authorities.

The materials presented will also be useful in the preparation of thematic and special courses ("Ethnopolitics", "Ethnopolitics of Central and South-Eastern Europe"), curricula, textbooks and manuals on ethnopolitics.

The first chapter, "Theoretical and Methodological Foundations of the Study", defines the main categories of the study, analyses the state of scientific development of the topic, describes the main sources and methodological basis of the dissertation.

Subsection 1.1. "Theoretical concepts and their interpretation: "ethnos", "ethnicity", "nation", "ethnic (national) minorities" is devoted to the classification and definition of the main categories of nationality, highlighting the content of the discussions that are still taking place in the contemporary political science on the content of the above concepts. The author states that the nation is understood by modern scholars in two main contexts - as a group of people living on a separate territory and as a community that has developed historically. These two views are equally applicable to the concepts derived from the concept of "nation".

Subsection 1.2. "Slovenia's National Minorities in Contemporary National Studies" is devoted to the analysis of the degree of development of the problem of participation of Slovenia's national minorities in political processes, which is considered on the basis of the problematic principle, allowing to clearly trace the main research trends and to highlight the least studied areas of the problem. The author identifies the main thematic blocks in which the study of the political development of national minorities in the Republic of Slovenia is developing - the problems of legislative protection of minority rights, the situation of autochthonous national communities, Romani issues, etc. However, it is worth noting the marginal level of research on such problematic aspects as the situation and political participation of unrecognised minorities, participation of national communities in the electoral process, the effectiveness of minority representatives in parliament, etc. It is emphasised that the participation of national minorities in the political processes of the Republic of Slovenia is a complex and multifaceted problem that began to attract

researchers immediately after the declaration of Slovenia's state independence in 1991. However, over three decades of studying the issue, no comprehensive synthetic work has been created that would cover all aspects of the politicisation of national communities in the Republic.

Subsection 1.3. "Sources and Methodology of the Study" describes the state of the source base and the methodological basis of the dissertation study, the use of which is determined by the specifics of the research tasks. It is noted that the available source base made it possible to consider the problem of politicisation of national minorities at both the national and regional levels. The study involved all major groups of sources, with particular emphasis on the documents of national minority organisations and regional media as the most representative group. At the same time, it is emphasised that a major drawback is the lack of objectivity and representativeness of official state statistics. The specificity of the source base determined the choice of methodological tools for studying the problem.

The second chapter, "Political and Legal Framework for the Development of National Minorities in the Republic of Slovenia", analyses the main international documents related to the problems of national minorities, as well as the domestic legislation of the Republic of Slovenia and the functioning of the state's ethno-political management system.

Subsection 2.1 "International Legal Protection of National Minorities" covers the process of implementation of international legislation on minority rights in Slovenia after the declaration of state independence. It is found that the vast majority of these documents were adopted during the second half of the twentieth century, and Slovenia began a gradual process of incorporating these international legal provisions into its own legislative system immediately after the declaration of sovereignty. This process has been significantly accelerated since the Republic's accession to the European Community in 2004.

Subsection 2.2 "Guarantees of the Rights of National Minorities in the Legislation of the Republic of Slovenia" traces the process of developing Slovenia's own legislation regulating the rights of national minorities. It is established that, guided by the key provisions of the main international documents relating to the protection of national minorities, Slovenia has developed its own package of legislative guarantees of the rights of national communities, starting with the Constitution and ending with the laws on individual minorities.

It is noted that to this date, a significant part of the provisions of Slovenian legislation on the protection of the rights of national minorities is declarative in nature. This statement is especially true in the case of the Romani community and the so-called unconstitutional minorities - immigrants from the territory of the former socialist Yugoslavia. Only the autochthonous minorities - Italians and Hungarians - are guaranteed a sufficient level of legal protection at all levels.

Subsection 2.3 "Ethno-political management of the Republic of Slovenia: institutions, tasks, areas of activity" is devoted to the analysis of the functioning of state bodies and institutions whose activities are focused on the problems of national minorities. It is emphasised that the Republic of Slovenia has a fairly extensive system of ethno-political management, which is generally based on the principles that were in force in the SFRY. The main body dealing with minority issues is the Government Office for Nationalities. At the same time, there are a number of departments, ministerial and parliamentary committees, governmental groups and commissions that also monitor the implementation of minority rights and constitutional guarantees. It is stated that this state of affairs has led to significant bureaucratisation of the apparatus and duplication of powers, which has resulted in an insufficient level of efficiency in addressing the problems of national communities.

The third chapter, "Typology of Political Participation of National Minorities", highlights the problems of political self-organisation, representation and participation of certain groups of national communities in the Republic of Slovenia, identifies the

objective and subjective factors that influenced the formation of differences in the rights to political participation in political processes in the state.

Subsection 3.1 "Practical Experience of Self-Government of the Italian Minority" outlines the main trends in the political participation of Slovenian Italians as one of the autochthonous national minorities. It is found that the status of autochthony guaranteed by the Constitution is, to a certain extent, a legacy of socialist Yugoslavia, where Italians also enjoyed these rights. It is noted that, thanks to political activists of the Italian community, this status was enshrined in the new Constitution of 1991, which granted autochthonous minorities broad autonomy in matters of culture, education and, most importantly, local self-government and representation at the national level, which these minorities enjoy to this day.

Subsection 3.2. "Forms of Political Self-Realisation of the Hungarian Minority" identifies the levels of political participation of the Hungarians in Slovenia, which are conditioned by their status as a constitutional national minority and are similar to the similar rights of the Italian community. It is determined that Hungarians, similar to Italians, exercise their right to political participation at two levels - regional and national. Members of the national community in the regions where the Hungarian community is compactly settled elect the composition of the boards of umbrella organisations, and those, in turn, nominate candidates for municipal elections in those municipalities where minority representatives have a quota for membership in municipal councils. At the national level, Hungarian rights are represented by a member of the national community in the National Assembly. Deputies are elected in parliamentary elections by a majority vote in the regions where the Hungarian communities in Slovenia are compactly located. At the same time, at both the regional and national levels, Hungarians vote on an equal footing with the Slovenian majority.

Subsection 3.3 "The Romani minority in the political context" emphasises that Slovenian Romani have also been granted the right to representation at the local level, although the representatives of the Romani community themselves have not pursued

any systematic policy of seeking equality of rights with autochthonous minorities. Moreover, the conservatism and closeness of Romani communities has an extremely negative impact on the political participation and representation of this ethnic group at the local level, which puts off the issue of Romani representation in parliament for an indefinite period.

Subsection 3.4, "Prospects for the politicisation of 'new minorities'", deals with the political rights of the most discriminated minority group - immigrants from the territory of the former Yugoslavia. It is emphasised that each of the so-called new minorities is larger than the autochthonous minorities combined, but compared to Italians, Hungarians and Romani, migrants from the former SFRY have no political rights and this issue is not even on the agenda in the future. To a large extent, this is due to the complete passivity of the metropolitan states from which some unrecognised minorities in Slovenia (e.g., Serbia) originate. That is why activists of the new minorities were forced to limit their activities to the field of education and culture. Individual, sporadic attempts to integrate into the Slovenian political space were doomed to failure due to the lack of a clear programme and a broad coalition.

Key words: national minorities, Republic of Slovenia, ethnopolitics, identity, autochthonism, Romani issue, «new» minorities, ethno-cultural features, multicultural society, political process, lobbying, political communication, EU, Central and Eastern Europe, democracy.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових виданнях країн ЄС

1. Moroz O. Ethnopolitical Management in the Republic of Slovenia. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 5 (41). PP. 142–150. (АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ)

Статті у закордонних наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних

2. Moroz O. National minorities in the cross-border cooperation between Slovenia and Italy. *The Scientific Journal of Cahul State University "B. P. Hasdeu" : Social Sciences*. 2020. №. 2 (12). PP. 40–50. DOI: 10.5281/zenodo.4290657

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних

3. Мороз О. Угорці Помур'я як актори політичних процесів у Республіці Словенія. *Politicus*. Науковий журнал. 2021. № 3. С. 54–61.

4. Мороз О. «Нові меншини» у політичних процесах Словенії: проблеми та перспективи політизації. *Грані*. Науково-теоретичний альманах. 2021. № 6 (25). С. 130–137.

5. Мороз О. Політична участь ромів Словенії. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка*. Серія : Філософсько-політологічні студії. 2021. № 38. С. 233–239.

6. Мороз О. Практичний досвід політичного самоврядування італійської меншини Словенії. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Історія. Політологія. 2021. Вип. 31–32. С. 168–179.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Мороз О. Політика інтеграції Республіки Словенія. *Повернення і переосвоєння тимчасово окупованих територій* : збірник матеріалів Круглого столу (м. Маріуполь) / За заг. ред. К. Балабанова. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 111–114.

8. Мороз О. Угорська меншина в державній етнополітиці Республіки Словенія. *Актуальні проблеми науки та освіти* : Збірник матеріалів ХХІІ підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ 07 лютого

2020 р. (м. Маріуполь) / За заг. ред. К. Балабанова. Маріуполь : МДУ, 2020.
С. 83–84.

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	19
1.1 Теоретичні поняття та їх інтерпретація.....	19
1.2. Національні меншини Словенії в сучасних націологічних студіях.....	27
1.3. Джерела та методологія дослідження.....	69
Висновки до розділу 1	80
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У РЕСПУБЛІЦІ СЛОВЕНІЯ	82
2.1. Міжнародно-правовий захист національних меншин.....	82
2.2. Гарантії прав національних меншин у законодавстві Республіки Словенія.....	95
2.3. Етнополітичний менеджмент Республіки Словенія: інститути, завдання, напрями діяльності.....	117
Висновки до розділу 2	133
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН	135
3.1. Практичний досвід самоврядування італійської меншини.....	135
3.2. Форми політичної самореалізації угорської меншини.....	154
3.3. Ромська громада в політичному контексті.....	171
3.4. Перспективи політизації "нових меншин".....	187
Висновки до розділу 3	199
ВИСНОВКИ	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	209
ДОДАТКИ	237

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні перед Республікою Словенія, як і перед іншими країнами ЄС, які не так давно (з історичної точки зору) отримали незалежність, постають серйозні виклики, пов'язані з необхідністю знаходження компромісу між національною та загальноєвропейською ідентичностями та гармонійного поєднання національних інтересів з членством в ЄС. Безумовно, дуже невеликі територіальні розміри Словенії, її географічне розташування в самому центрі Європи, надзвичайно високий ступінь інтегрованості в європейські та регіональні економічні процеси та інфраструктурні проекти, зумовлюють набагато меншу контроверсійність взаємовідносин з ЄС ніж демонструють деякі інші країни. З іншого боку, саме ці чинники підважують значення збереження засадничих елементів етнонаціональної ідентичності та культурного розмаїття в умовах глобалізаційних, зокрема, євроінтеграційних процесів. Отже, це є першим фактором, що визначає актуальність теми.

Етнічну структуру Республіки Словенія хоча й заведено характеризувати як таку, яка має певне тяжіння до моноетнічності, втім наявність активних і структурованих іноетнічних спільнот, все ж дає підстави віднести Словенію до поліетнічних країн. Особливо місце в етнічній і правовій структурі займають так звані «традиційні» або «автохтонні» чи «історичні» меншини, що проживають компактно – італійці та угорці.

Виважена етнополітика новоутвореної Словенської держави у 1990-х рр. разом з відсутністю у Словенії більш менш значної кількості носіїв етнічності, які представляли інші югославські республіки зіграли основну роль у тому, що міжетнічні конфлікти, які супроводжували розпад соціалістичної Югославії майже не зачепили Словенію.

Більш того, певний час, у звітах європейських структур, що моніторять гарантії збереження етнічного розмаїття, Словенія вважалася чи не зразком здійснення демократичної політики щодо національних меншин. Втім, сьогодні, у суспільно-політичному та медійному дискурсах все частіше порушуються питання необхідності кореляції державної етнополітики у бік підвищення правого статусу т.зв. «нових» меншин (емігрантів з країн колишньої Югославії). Громадські організації сербів, хорватів, боснійців Словенії активно лобюють ці питання і стали вже повноправними учасниками політичного процесу, хоча б у тій його частині, що стосується правового забезпечення етнічних меншин. Отже, перспективи трансформації державної етнополітики разом із включенням в політичну діяльність інституцій «нових» меншин є другим фактором, що зумовлює актуальність теми.

Забезпечення права національних меншин на політичну участь, на нашу думку, є важливою ознакою високого рівня демократизації суспільства в країні. Словенія, яка є членом європейської спільноти, декларує цілковите прийняття загальноєвропейських демократичних цінностей, тож питання про рівноправ'я національних спільнот республіки з титульною нацією в контексті політичної участі є надзвичайно актуальним – особливо це стосується ромської громади, яка згідно з рекомендацією європейських інституцій має вийти на національний рівень представництва, та спільноти так званих «нових» меншин.

Словенський досвід поєднання інтересів титульної нації і національних меншин є надзвичайно цікавим і корисним для України. Мусимо визнати, що мова не повинна йти про копіювання концепції цього досвіду, адже історичні й політичні умови наших країн є досить відмінними. Але шляхи вирішення в Словенії певних окремих проблем (наприклад, підвищення юридичного статусу організацій національних меншин задля їхньої більшої інтеграції у політичні процеси) мають стати в пригоді й в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження підготовлене в рамках теми кафедри політології та міжнародних відносин Маріупольського державного університету «Трансформація політичних систем країн світу в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0119U001313). Внесок авторки в розробку вказаної теми полягає в аналізі ролі та значення моделей політичного представництва національних меншин Словенії та їхньої інтеграції в політичну систему держави.

Ступінь дослідженості. Досягнення поставленої мети та вирішення дослідницьких завдань дисертаційного дослідження було б неможливим без залучення широкого кола наукових праць закордонних та вітчизняних дослідників. Нормативно-правове забезпечення окремих аспектів політичної участі національних меншин на загальноєвропейському та національному рівнях знайшло своє відображення у розробках М. Жагара, В. Кжишнік-Букіч, М. Комаца, І. Крістан, Г. Пентассуглії, К. Рібічича, П. Ротера.

Становлення та оформлення сучасної системи етнополітичного менеджменту Республіки Словенія були предметом праць таких зарубіжних дослідників як Є. Жупанчич, М. Клеменчич та М. Комац.

Проблеми політичної участі та репрезентації італійської національної меншини були ґрунтовно опрацьовані Д. Балашем, В. Гомежел-Міколіч, Є. Жупанчичем, М. Клеменчичем, М. Комацем, С. Новак-Луканович, М. Седмак, Л. Сорго; угорської – Л. Бенче, С. Варга, Л. Гьонцем, М. Кіралі, А. Ковачем, М. Комацем, С. Ліпоттом, а також Ф. Мак.

Посилення зацікавлення вченими питаннями політизації ромських громад Словенії ми спостерігаємо на прикладі напрацювань А. Жевнік, Є. Жупанчича, М. Комаца, К. Кранча, Я. Обрежи, Я. Пірча, П. Штрукеля.

Становище «нових меншин», як найбільш проблемне поле досліджуваної теми було актуалізоване завдяки публікаціям В. Байт, С. Баньянач-Любей,

А. Бурас-Марциняк, В. Кжишнік-Букіч, Ф. Медведь, М. Пажнік, М. Преліч, С. Хенча.

Метою дисертаційної роботи є: визначення і з'ясування моделей, напрямів, механізмів участі національних меншин Словенії в політичних процесах держави. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- розглянути основні теоретичні та методологічні засади дослідження етнополітичної проблематики, сучасні наукові концепції, які є інструментальними для аналізу правового і політичного статусу національних меншин в Словенії;
- схарактеризувати етнічну структуру Республіки Словенія, в тому числі в її регіональному вимірі;
- вивчити різні моделі правового захисту національних меншин та їх кореляцію згідно з історичними, етнічними, політичними чинниками;
- визначити інституціональні засади етнополітичної активності;
- дослідити механізми та масштаби самоорганізації та політичної участі угорців та італійців Словенії;
- схарактеризувати проблеми інтеграції ромської громади;
- проаналізувати масштаби, напрями і цілі політичної активності «нових меншин».

Об'єктом дослідження виступають національні меншини Республіки Словенія як об'єкт державної політики та актор політичних процесів

Предметом дослідження є громадська та політична самоорганізація національних меншин та їх участь в політичних процесах Республіки Словенії.

Хронологічні межі дисертаційного дослідження охоплюють період 1991-2021 рр. нижня хронологічна межа обумовлена часом проголошення державної незалежності Республіки Словенія, а верхня – обмежена датою завершення роботи над дисертацією. Відзначимо, що в ході дослідження авторка частково

відходила за визначені рамки у зв'язку з необхідністю певних історичних екскурсів без яких неможливе розуміння окресленої проблематики.

Методи дослідження. При розробці методологічної основи дослідження варто враховувати примордіалістські, інструменталістські та конструктивістські теорії етносів та націй, які дозволяють розглянути різні причини формування етносів і націй, ознаки, які повинні їх характеризувати, дають можливість відповідно до даних параметрів проаналізувати етнічні спільноти Словенії. Доцільність використання даних теорій зумовлена необхідністю аналізу національних меншин Словенії, з одного боку, з позицій примордіалізму, враховуючи та аналізуючи їхню самобутність (культуру, традиції, звичаї, мову), водночас, зважаючи на політичну суб'єктність (італійців та угорців) та діяльність окремих ромських, сербських, боснійських активістів, не можемо оминати увагою конструктивістські теорії етносів та націй.

Особливо важливим є використання системного та порівняльного методів. Доцільно розглядати кожен з інституціалізованих національних меншин Словенії як своєрідну систему, яка не є ізольованою від суспільства чи держави проживання, має власні структурні елементи, зокрема мову, культуру, громадське та політичне життя.

Метою застосування порівняльного методу є виявлення загальних рис та специфічних особливостей досліджуваних явищ. Відповідно, важливим є порівняння угорців, італійців, ромів, сербів, хорватів, боснійців тощо за критеріями офіційно наданого статусу, прав у питаннях мови, освіти, доступу до ЗМІ та органів влади, їх громадсько-політичної активності, зокрема представництва у владі, наявності політичних партій тощо.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у самій постановці складної та практично недослідженої вітчизняною політичною наукою теми, комплексному всебічному аналізі проблем участі національних меншин у

політичних процесах Республіки Словенія. Положення, що зумовили наукову новизну роботи полягають у наступному:

вперше:

- проведено комплексний аналіз стану наукової розробки проблеми та сформульовано основні напрямки студіювання проблем політизації національних меншин Словенії;
- визначено та проаналізовано структуру та рівень ефективності системи етнополітичного менеджменту Республіки Словенія;
- здійснено порівняльний аналіз політичної участі національних громад Словенії та визначено фактори, що впливають на політичну активність окремих національних меншин;
- узагальнено конкретні відомості та приклади участі національних меншин у політичних процесах Республіки Словенія протягом 1991-2021 рр.;

удосконалено:

- уявлення про структуру політичної участі та механізми прийняття рішень у середовищі автохтонних національних меншин Словенії;
- визначення форм політичної участі ромських громад Словенії та перспективи політизації ромської меншини на національному рівні;

дістало подальший розвиток:

- розуміння ролі національних меншин у транскордонному співробітництві з державами-метрополіями – зокрема, Угорщиною та Італією;
- твердження про неоднаковий рівень політичної участі та самоорганізації національних меншин, що на пряму залежить від асиметричності політико-правових гарантій для них та виокремлення «автохтонних» меншин.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для подальшого вивчення етнонаціональних процесів, а також теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблем забезпечення діалогу між владою та національними меншинами Словенії. Авторка дослідження як

представник української діаспори Словенії та лідер однієї з діаспоральних організацій матиме можливість спиратися на отримані результати в ході своєї практичної діяльності та налагодженні політичних комунікацій з органами влади.

Представлені матеріали будуть також доречними при підготовці тематичних та спеціальних курсів («Етнополітологія», «Етнополітика країн Центральної та Південно-Східної Європи»), навчальних програм, підручників та посібників з етнополітології.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане самостійно. Всі опубліковані статті за темою дисертації є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження були представлені та обговорювались на міжнародних, всеукраїнських та університетських науково-практичних, інтернет-конференціях та круглих столах і представлені в матеріалах XXII та XXIII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ «Актуальні проблеми науки та освіти» (м. Маріуполь, 07 лютого 2020 р., 05 лютого 2021 р.), Круглого столу «Повернення і переосвоєння тимчасово окупованих територій» (м. Маріуполь, 10 жовтня 2019 р.), міжнародній конференції «Переселення українців на терени колишньої Югославії» (Нові Сад, Сербія, 12 листопада 2020 р.)

Публікації. За темою дослідження опубліковано 8 наукових робіт, зокрема, 1 стаття у періодичному виданні держави, яка входить до Європейського союзу (Польща), 1 стаття у закордонному науковому виданні (Республіка Молдова), 4 статті у періодичних наукових фахових виданнях України з політології, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 3 публікації у матеріалах науково-практичних конференцій та круглих столів.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційне дослідження складається з вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи

викладено на 240 сторінках. Список використаних джерел включає 277 найменувань на 29 сторінках. Додатки – 3 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Теоретичні поняття та їх інтерпретація

Всебічний аналіз ролі національних меншин у політичному розвитку Словенії неможливо уявити без усталення певних ключових теоретичних понять та концептів, які є відправною точкою будь-яких націологічних студій. Перш за все, варто проаналізувати різні визначення тих дефініцій, які постійно будуть вживатися у дисертаційному дослідженні - «етнос», «етнічність», «нація», «етнічні (національні) меншини».

Практично неможливо порахувати авторські спроби визначити концепт нації та його типологізацію. Вони більш-менш претензійні та, зі зрозумілих причин відображають соціальний і культурний досвід своїх творців, а іноді навіть приймають форму інтелектуальної провокації.

Трактуючи розвиток уявлень про поняття «нація» дослідники традиційно звертаються до французького філософа Ернеста Ренана, який присвятив цій проблемі окрему доповідь, виголошену у 1882 році. Ренан розуміє націю як похідну колективної свідомості. Вчений пише, що нація – це, перш за все, велика солідарність, яка тримається внаслідок відчуття жертв, які вже були зроблені та які будуть зроблені у майбутньому. Резюмуючи, Ренан визначає націю, як чітке бажання продовжувати спільне життя [29, с. 101]. Не варто вважати філософські роздуми Е. Ренана за теоретичні узагальнення, адже філософ сам підкреслював публіцистичний характер своєї доповіді. Проте, варто віддати належне Ренану як першому, хто більш-менш чітко спробував визначити складну та багатогранну дефініцію.

Німецький соціолог Макс Вебер вважав дефініцію «нація» найбільш неприємним визначенням, яке тільки можна знайти у соціологічному лексиконі. Вчений дуже скептично ставився до самої можливості однозначного визначення цього поняття. Сам Вебер розумів націю як солідарність певної групи людей перед обличчям інших груп. Як бачимо, М. Вебер значною мірою відштовхувався від ренанівських роздумів. Соціолог писав, що нації не мають спільного економічного походження та вони не ідентичні населенню держави, або спільноті, що розмовляє однією мовою. Вебер підкреслював що спільний антропологічний тип, спільність крові – не є достатнім підґрунтям для того, щоб об'єднувати індивідів в одну націю. Німецький вчений свідомо відмовлявся від самого чіткого визначення поняття «нація», проте він заклав певні теоретичні постулати, від яких мають відштовхуватися дослідники наступних поколінь [246, р. 171-178; 245, р. 395].

Карл Маркс також намагався уникати чіткого визначення дефініції «нація», проте вчений докладно спинявся на спорідненій термінології. Зокрема, у контексті нашого дослідження цікаво в загальних рисах схарактеризувати марксівську критику концепту національної держави. За класифікацією Маркса національна держава є новим (сучасним) типом капіталістичних відносин, який стає застарілим ще до того, як визріє. Тобто, за Марксом, капіталізм формує та руйнує національну державність ще до того, як вона повністю сформувалася. Резюмуючи, К. Маркс підкреслював, що національна держава не може існувати як форма соціально-політичного устрою [23].

Найбільш детально слід спинитися на сучасних інтерпретаціях поняття «нації», авторів яких вважаємо за доцільне розглянути за трьома класичними напрямками – **примордіалісти, конструктивісти та етносимволісти**. Не дивлячись на те, що примордіалізм вже досить давно не є панівним напрямом у сучасній етнополітології, все ж варто у загальних рисах окреслити розуміння

концепту «нації» представниками цієї течії, оскільки вона вплинула на формування концепції етносимволізму.

Сучасний примордіалізм був сформований працями американського соціолога Едварда Шилза, де вперше було застосовано термін, що започаткував назву всієї течії загалом [215]. Напрямо швидко здобув собі прихильників серед американських соціологів. Зокрема, згадаємо американського соціолога бельгійського походження П'єра ван ден Берге, якого можна вважати класиком сучасного примордіалізму. Ван ден Берге пов'язував будь-які етнічні риси з генетикою – нібито, кожна етнічна група відтворює у своїй поведінці ті зразки, які закладено у генотипі членів цієї групи [240, р. 5-7]. Взагалі, примордіалісти оперували такими абстрактними поняттями, як «національна ідея», «душа народу», «національний дух» тощо.

Основні постулати примордіалістів знайшли свій відгук у працях етносимволістів – наприклад, Ентоні Сміта. Він стверджує, що аналізуючи зміст концепту «нація», ми маємо справу з найбільш суперечливим та проблематичним терміном у націології, проте окремі вчені могли обійтися і без нього. Сам Сміт визначав націю як людську спільноту, що живе в одному краю та має спільну історію, культуру, міфи, спільні економіку, права та обов'язки. Український дослідник Г. Касьянов називає теоретичні узагальнення Сміта синтетичними, які одразу ж спонукають до пошуків прикладів, що ці узагальнення заперечують [15, с. 51-52].

Сучасний конструктивізм презентовано, перш за все, класичною концепцією американця Бенедикта Андерсона. У розумінні Андерсона нація невідривна від колективної пам'яті. Саме тому вчений називає націю уявною спільнотою. Він пише, що члені цієї спільноти незнайомі один з одним і навряд чи познайомляться у майбутньому, проте у свідомості кожного індивіда живе розуміння їх спільності одного з одним. Вже з цього твердження ми бачимо, що Андерсон не відкидає ренанівське визначення нації і на ньому базує свої

висновки. Забігаючи наперед, відзначимо, що за Б. Андерсоном практично усі людські спільноти є уявними, тому андерсонівське визначення нації можна екстраполювати на всі інші основні дефініції нашого дослідження [1].

Британець Ернест Геллнер вважав, що визначити поняття нації набагато важче ніж іншу основну дефініцію – держава. Він писав, що нація не є необхідністю і не існує всюди. Це скоріше випадковість, аніж закономірність. Вчений відкидає прямий взаємозв'язок між цими поняттями – вони можуть існувати одне без одного. Геллнер пояснював визначення нації на прикладі двох окремих людей. Він вважав, що вони належать до однієї нації виключно в тому випадку, коли належать до однієї культури (яка своєю чергою є певним комплексом ідей, уявлень, символів тощо). Друга умова приналежності двох людей до однієї нації за Геллнером – розуміння того, що вони належать до однієї нації (національна самосвідомість). Взагалі, Е. Геллнер застерігає дослідників від формалізованого підходу до вивчення національних процесів. Він стверджує, що треба займатися не дефініціями, а функціональними взаємозв'язками [4].

Американський соціолог Крейг Калхун підкреслював, що нація це не просто якась статична категорія, а результат спільної відданості цілому, ідеям та принципам, які воно втілює. Калхун також чітко відокремлював поняття нації від держави. Він писав, що нація, як спільність, має право на наступний ступінь самовизначення – створення державності [14, с. 160].

З критикою усіх вищенаведених поглядів на визначення усіх дефініції «нація» виступив американський соціолог Роджерс Брубейкер. Він писав, що в основі усіх концепцій лежить віра в існування певної аморфної спільності людей. Він застерігає від симбіозу практичних та теоретичних категорій, що може завести дослідника в глухий кут [61].

На провокативності дефініції «нація» наголошують такі автори, як Х'ю Сетон-Уотсон та Рой Бредфорд. Для першого з них, нація існує тоді, коли

переважна більшість людей у спільноті вважається такою, що формує націю і, таким чином, ця більшість володіє національною самосвідомістю [167, р. 58].

Ще далі пішов Р. Бредфорд, для якого нація – це вороже налаштована спільнота. Це група людей, які розділяють спільні помилкові міфи щодо їх походження і спільну ненависть до своїх сусідів. Це визначення глибоко суб'єктивне і, на наш погляд, на нього накладло відбиток походження автора (Бредфорд з Північної Ірландії).

Концепт нації часто розглядається крізь призму елементів, які його утворюють. Ці елементи також притаманні поняттю етнічної групи у широкому його розумінні – окремішність, різниця між своїм та чужим, культурні чинники (мова та/або релігія), територія. Цікаву компіляцію таких рис, які притаманні нації, пропонують Ярослав Крейчі-молодший та Вітезлав Велімський, які перераховують як риси нації територію, державу (або подібне політичне утворення, мову, культуру та історію. Ці дослідники також виокремлюють шосту рису, цим разом суб'єктивного характеру – національну свідомість. Водночас вчені визнають, що іноді існують ситуації, коли бракує деяких, або навіть більшості об'єктивних критеріїв, проте певна спільнота все одно відчуває себе нацією [123, с. 44].

Подібну класифікацію атрибутів нації подає і шотландський науковець Джеймс Келлас. Згідно з його концепцією об'єктивними критеріями нації є територія, мова, релігія, або спільне походження (хоча, не всі ці критерії можуть бути у наявності) [103, р. 2]. Так само як і Крейчі з Велімським, одним із суб'єктивних атрибутів нації він вважає усвідомлення національної окремішності. Воно виявляється у найвищій лояльності з боку людей, які здатні померти за свою націю. Тут виразно вбачається зв'язок із класичною дефініцією націоналізму Ганса Кона, який визначав його як спосіб мислення, в якому індивід проявляє найвищу лояльність до національної держави [109, р. 9].

Черговий автор, Майкл Райан, починає перераховувати риси нації, починаючи з національної свідомості, після якої додає мову, історичний досвід, географію, релігію та загальні культурні чинники. Ще більше елементів виокремлює Марек Вальденберг – до того ж три з них є оригінальними. Мова йде про символіку (спільний спосіб відчувати й мислити), почуття спільності між представниками різних класів і суспільних верств, а також факт існування у минулому, або сучасному держави, яка визнається своєю, або вияв прагнення до створення такої держави (або автономії) [244, s. 23-243].

Не залишалися осторонь проблем теорії націй і словенські вчені. Рефлексії над темами націєтворення були нерозривно пов'язані з процесом власного національного будівництва словенців. Як стверджує Словенський етимологічний словник, термін «нація» вперше був записаний місцевою мовою ще в X столітті [218]. Ідея нації на словенських землях розвивалася в специфічних суспільно-політичних та культурних умовах, оскільки аж до кінця XX століття словенці не мали власної державності. «Важка» історія і, часто, складні взаємовідносини не стали, однак, поштовхом до нівелювання словенської ідентичності, а навпаки – зміцнили почуття окремішності, що спостерігається у тяжінні до збереження власної мови та культури.

Іван Цанкар широко відомий як класик словенської літератури, проте досі малознаним залишається такий аспект його творчості як розробка проблем національного будівництва. Спираючись на марксистську теорію Цанкар розділив поняття «нація» та «населення». І. Цанкар визначав їх в залежності від верстви, яку вони репрезентували. Населення за Цанкарем – це робітничі словенці, нижчі верстви. Нація – це міщанство, яке претендує на репрезентацію всіх словенців [63, s. 164]. Не дивлячись на схематизм та явно хибне визначення, висновки Цанкара були одними з перших спроб словенських мислителів окреслити поняття нація.

Словенський філософ Іво Урбанчич взагалі вважав, що такі поняття як населення, нація та народ є лише порожніми словами, які відірвані від реального стану речей і не мають жодного практичного значення. Він писав, що ця фікція ніяк не допомагає розв'язувати реальні суспільно-політичні проблеми. Початковим пунктом для власних роздумів над теорією націй Урбанчич обрав постулати німецької ідеалістичної філософії. Як і Гегель Урбанчич вбачав у нації, перш за все, культурну категорію, дух якої втілюється у державі. Розвиваючи свої тези, І. Урбанчич перегукується з марксистськими ідеями. Він відкидає націю як найвищу форму організації людської спільноти, вважаючи її архаїзмом [236, s. 85, 87-90].

У середині 90-х рр. ХХ століття словенський філософ та публічний інтелектуал Тіне Хрибар подав своє визначення терміну «нація». Нація за Хрибарем – це дещо більше, ніж просто спільність окремих індивідів. Це люди, які в більшості своїй мають одне й теж саме походження, розмовляють однією мовою та мешкають на спільній території. Т. Хрибар окреслює також ті чинники, які перетворюють спільноту людей на націю – це національна свідомість, яку він трактує як вираз культури в найширшому значенні цього слова. У широкий зміст поняття культури філософ вкладає мову, літературу, звичаї, віру, шкільництво, науку, правову та політичну культуру тощо. Т. Хрибар не розділяє націю та державу – згідно з його думкою, вони не можуть існувати окремо. Нація – це народ, який спромігся створити державу [92, s. 87].

Словенський історик літератури Янко Кос підкреслює, що старша генерація словенських дослідників сприймала поняття народ та нація як синонім, а теоретики молодшої генерації бачили чітку різницю між цими двома визначеннями, бо вона конче важлива для розуміння статусу словенців у ХХ столітті. Нація за Косом це один з етапів історичного розвитку, що настає після етапу «народу». На прикладі словенців Кос пояснює, що рубежем між народом та нацією в цьому випадку стали 80-ті рр. ХХ століття. Я. Кос дає своє

власне визначення нації – це спільнота, яка є носієм державності та визнана іншими націями. Членами нації за Косом можуть бути представники інших народностей [119, s. 14].

Ідеї іншого словенського дослідника, політолога С. Южніча значною мірою перегукуються зі згаданими вище тезами Ентоні Сміта. Южніч пише, що етнічні групи це водночас потенційні нації. Вдаючись до пояснення терміну «нація» словенський політолог намагається проаналізувати лінгвістичні корені слова. З цього він виводить що національна ідентичність, це, перш за все, спільність походження. Він підкреслює, що нації, зазвичай, складаються з різних етнічних груп, а справою їх консолідації вже має займатися держава, яка хоче ототожнювати себе з нацією. Южніч резюмує, що надзвичайно важко знайти країну, де між нацією та етнічною приналежністю населення можна поставити знак рівності [100, s. 266].

Поняттям, міцно зв'язаним з дефініцією «нація», є «меншина (національна меншина)». Поняття меншина та національна меншина часто вживаються, як синонімічні. Міжнародна енциклопедія соціальних наук подає наступне тлумачення дефініції меншість – група людей, що у спільноті відрізняється від інших за расою, національністю, релігією чи мовою. Це також люди, що визнають себе «іншою» групою та подібним чином ідентифікуються більшістю з негативною конотацією [232].

Вже під час побіжного ознайомлення з проблемою національних та етнічних меншин ми зустрічаємося із запеклими дискусіями щодо визначення самого поняття національної чи етнічної меншини. В результаті опрацювання наукової літератури на цю тему, можна зробити однозначний висновок, що станом на сьогодні не існує загальноприйнятого визначення національної меншини, яке б підтримувалося більшістю науковців, і яке було б схвалено світовою спільнотою за допомогою міжнародних угод.

Отже, за твердженням К. Хенрард з'ясовується, що на сьогодні не існує загально визнаного визначення національної меншини та у своїй заяві вона посилається на праці інших авторів [91, р. 41]. Аналогічним чином, Потье зазначає, що Верховний комісар ОБСЄ у справах національних меншин Макс ван дер Стул публічно говорив про свою нездатність визначити категорію національної меншини [183, р. 2]. Малкольм Н. Шоу підкреслював, що проблема визначення національної меншини народжується тоді, як тільки політики хочуть уникнути деталізації її у міжнародному праві [214, р. 1-2].

З одного боку, точне визначення терміну національна меншина з чітко визначеними рамками може зменшити суперечки, надаючи права безперечним меншинам. З іншого боку, суперечок не можна легко уникнути завдяки існуванню багатьох меншин, які є в усьому світі і відрізняються окремими елементами, які, однак, часто заплутані, складні та суперечливі. Хенрард додає, що вона дає нам огляд усіх наявних визначень терміну національна меншина і показує, що вони містять певні повторювані елементи, об'єктивні та суб'єктивні – і тому є ключовими елементами у визначенні поняття меншин [91, р. 41]. П. Ротер, навпаки, проблематизує інший аспект, коли каже, що саме визначення прикметника етнічний/національний є проблематичним в англійській мові – адже воно може стосуватися національності, громадянства тощо. В результаті це стає настільки проблематичним, що термін національна меншина може позначати групу людей, об'єднаних ознаками нації (національна меншина як частина нації), або спільнота, об'єднана приналежністю до однієї і тієї ж держави [202, s. 14].

Беручи до уваги всі зусилля щодо визначення терміну національна меншина, слід також згадати зусилля відповідних міжнародних та регіональних організацій, які прагнули долучитися до нелегкої справи визначення терміну. Як пишуть М. Комац та Д. Загорац, два робочих визначення терміну національна меншина було сформульовано в 1985 році. В рамках роботи підкомітету ООН з

питань запобігання дискримінації та захисту меншин у 1948-1955 роках був інтенсивний період дискусій з питань меншин. Але в цей час спеціальне робоче визначення поняття національної меншини не сформувався. Тільки після прийняття Міжнародного пакту про громадянські та політичні права в 1966 році підкомітет з метою тлумачення статті 27 Пакту своїм членом Франческо Капоторті замовив дослідження про права осіб, що належать до етнічних, релігійних та мовних меншин. Спеціальний доповідач Капоторті у своїй доповіді у пункті 568 визначив поняття національної меншини, що дало достатньо хорошу основу для подальшої роботи [114, s. 96-97].

За визначенням Ф. Капоторті, меншина являє собою групу меншою за чисельністю, ніж основна маса населення та яка не займає панівне становище. Члени цієї групи є громадянами держави, проте мають свої етнокультурні особливості, що відрізняють їх від основної маси населення та проявляють солідарність, яка має на меті збереження їх культури, традицій, релігії та мови [27, с. 2].

Крім того, в контексті роботи того самого підкомітету та Комісії з прав людини ідентифікація визначення меншин тривала, але відмінність поглядів не давала сподіватися, що буде досягнуто компроміс. Отже, Жюль Дешен, згідно з Постановою Комісії № 1984/62 дав доручення підготувати спеціальне дослідження з цього питання для цілей опрацювання Декларації Генеральної Асамблеї ООН з прав меншин відповідно до положень статті 27 Міжнародної конвенції про громадянські та політичні права. У своєму дослідженні щодо сприяння захисту та утвердження прав людини на національному, регіональному та міжнародному рівнях Дешен запропонував наступне визначення меншини: «група громадян певної країни, яка складає чисельну меншість і перебуває у не панівному становищі в цій країні, є за етнічними, релігійними чи мовними характеристиками відмінною від характеристик більшості населення, має відчуття взаємної солідарності та мотивації

спрямованої на досягнення фактичної та юридичної рівності з більшістю» [203, с. 46].

Згідно з визначенням польського історика та політолога Єжи Томашевського меншості – це людські спільноти, які мешкають на певній території (зазвичай держави) та відрізняються від інших її мешканців (або від політично панівної спільноти) рисами, які у суспільній свідомості визнаються відмінними, а в суспільних відносинах часто викликають дискримінацію. Цими рисами можуть бути релігія, мова, національна самосвідомість, культура тощо [233].

Більш розлого окреслює дефініцію меншість Р. Шермехорн. Для нього вони є субгрупами в рамках культури, які можна виокремити з домінуючою групи за ознаками мови, звичаїв та ін. Такі підгрупи «сприймаються як концептуально різні та не належать до панівної групи; з цієї причини їх свідомо чи несвідомо виключають з повноцінної участі у культурному житті. Як правило, таке виключення ґрунтується, принаймні частково, на історичних причинах. Термін «підгрупа» позначає групу, яка підпадає під дію та домінування напівної групи й ця підгрупа не обов'язково є меншою за чисельністю. Цей автор перераховує чотири категорії меншин залежно від способу їх творення. А саме – це (1) групи змушені підкоритися завоюванням; або (2) групи, захоплені та перевезені; або (3) мігранти, прийняті з міркування, продиктованих розсудливістю; або (4) групи, змушені до сильної внутрішньої солідарності через зміщення політичних кордонів [208, р. 5-7].

Наведені визначення показують, що в соціологічному дискурсі відносно меншини на перший план висувається не критерій кількості (меншість як числова група менша за статистичну більшість), а позиція, яку вона займає (меншість розуміється як група, підпорядкована іншій групі, що ідентифікується як більшість).

Дискусія навколо меншини в цілому найчастіше знаходить своє продовження в дискурсі про національну меншину. Дискусії про формулювання загально визнаного визначення національної меншини а, отже, її рис та прав не вщухають у колах вчених з кінця Першої світової війни. Однак цей термін все ще дуже складний для окреслення через те, що меншість не є однорідною та однозначно визначеною категорією. Слідом за А. Клосовською можна припустити, що доповнення у цьому випадку терміну «меншість» прикметником «національна» виправдане з огляду на те, що групи меншин населяють часто компактні, зазвичай прикордонні райони, підтримують зв'язки з державою або країною походження, яка є їх іноземною метрополією [108, s. 21-22]. Роджерс Брубейкер, називає цю метрополію «іноземною батьківщиною» [61, s. 6-7]. Своєю чергою, для польського правника Марека Вальденберга, національна меншина є частиною нації, відмінної від титульної нації держави [244, s. 30].

Ці міркування слід доповнити коментарями щодо двох інших типів меншин, що визначаються як етнічна та мовна. Переважна більшість авторів сходяться на думці, що суть етнічності полягає у відчутті унікальності чи окремішності. Не заглиблюючись занадто у суть дискусії, відзначимо лише основних її акторів. На думку Натана Глейзера та Даніеля Мойніхана, етнічність слід розглядати як проявлену людьми тенденцію підкреслювати важливість їх унікальності та прав, що пов'язані з характером такої групи [79, p. 3]. Отже, поняття етнічності - це сукупність ознак, типових для етнічної групи, отже обидві концепції можуть трактуватися як взаємозамінні. Класик європейської соціології, Макс Вебер підкреслює, що етнічна група – це така людська спільнота, яка базується на реальних або уявних припущеннях про спільноту походження [237, p. 20]. Вплив Вебера помітний у визначеннях багатьох інших дослідників.

Для визначення дефініції етнічної меншини у пригоді стає так зване вузьке розуміння терміну етнічна група, яке запропонувала польська дослідниця Єва Новицька. Це розуміння не стосується народів, або племен, а придатне лише для окреслення тих груп, які у розвитку своєї самосвідомості стоять посередині між плем'ям (або групою зі спільними рисами) та народом. Це, також, група, яка не має державної, або іншої форми центральної політичної організації та виразних політичних амбіцій [155, s. 47]. Якщо доповнити цю останню думку чинником невеликої кількості, а також відсутності закордонної метрополії, то етнічною меншиною можна вважати групу, яка має більшість типових рис меншини у широкому розумінні цього терміну, за тим лише виключенням, що вона не пов'язана із закордонною метрополією.

Вітчизняні політологи наголошують на тому, що науковці досі не дійшли згоди у справі ототожнення термінів «етнічна» та «національна меншина» (М. Товт, О. Антонюк). Серед українських вчених значну увагу основним категоріям етнополітології приділив Володимир Євтух. Підсумки своїх термінологічних студій він опублікував у вигляді кількох словників етнополітології, де поряд з аналізом визначень класиків західної політологічної науки, наводить і власні. Зокрема, «етнічна меншина» у розумінні В. Євтуха – це група населення у суспільстві, яка виокремлюється за принципом спільного походження, системи поглядів, зразків поведінки, культурних та фізичних характеристик [11, с. 207]. Засновник української політичної етнології Іван Варзар визначає «етнічну меншину» як масив людей немісцевого етнічного походження, яка мешкає у сучасному етносередовищі [22, с. 33].

Ф. Єрмакова, одна з небагатьох у вітчизняній політології, що спромоглась чітко визначити різницю між етнічною та національною меншиною. Перший термін вона окреслює як групу з власною мовою, культурою та історією, яка усвідомлює свою окремішність як групи. Національна меншина за Ф. Єрмаковою це група осіб, яка має бажання користуватись правами, що дають

можливість впливати на політику держави з конкретних питань [32, с. 252-253]. Таким чином, за визначенням дослідниці, головна відмінність полягає у політичній площині питання – у нашій роботі ми будемо дотримуватися саме такої концепції.

Що стосується категорії «етнічність», то коментатори класиків соціології й політології тривалий час вважали, що вони дуже мало писали про етнічність – їх висновки розцінювалися як спорадичні.

Спираючись на окремі центральні положення Маркса, Олівер Кокс був одним з перших соціологів, які розробили послідовний і чітко сформульований марксистський погляд на етнічну приналежність. Його аналіз засновано на класичному марксистському аргументі, що расові відносини можна вивчати як форму класової експлуатації. Орієнтуючись у першу чергу на етнічні відносини в США Кокс дотримувався думки, що антагонізм етнічних груп не є універсальним, а має свою історичну специфіку – він прив'язаний до джерел і потреб капіталістичної політичної економії [68].

Една Боначич спробувала відреагувати на недоліки теорії О. Кокса розробкою більш потужної неомарксистської інтерпретації етнічних явищ. Е. Боначич вважає, що пануючі класи в багатоскладових суспільствах підтримують ідеологію відкритого ринку, яка дозволяє всім працівникам змагатися в однакових умовах. Дослідниця спиралася на приклади з Південної Африки, де поряд зі звичайними робітниками є «етнічна робітничка аристократія», яка постійно намагається зберегти монополію на високооплачувану та привілейовану працю [59].

Теорію Боначич вважав недосконалою Майкл Хехтер і, щоб позбавитися роцзбіжностей в її ключових положеннях, опрацював свою теорію внутрішнього колоніалізму, або реактивної етнічності. Її метою було пояснення етнічного антагонізму, а також солідарності етнічних груп, як реакцію периферії на експлуатацію центру, який політично та економічно домінує.

Підсумовуючи теоретичні роздуми Хехтера можна сказати, що економічна нерівність збільшує внутрішньоетнічну групову солідарність та міжетнічну ворожість [89].

Функціоналістська версія теорії етнічності не має схожості з неомарксистськими спробами розібратися в цій проблемі. Навпаки, на відміну від марксистського акценту на економіці та стратегіях класової боротьби, функціоналізм розробив теорію, яка повністю ґрунтується на твердженні, що етнічність це своєрідна форма групової солідарності. Структурний функціоналізм був панівним напрямом протягом 40-х – початку 60-х років. Проте, тільки в роботах Талкота Парсонса та Джефрі Александра можна знайти послідовний та чітко сформульований функціоналістський погляд на етнічні відносини. Аналізуючи роль етнічності у функціонуванні соціальної системи, функціоналісти резонують з трьома панівними темами теорії етнічності Дюркгайма:

- 1) Акцент на солідарності етнічних груп;
- 2) Функція етнічної групи як морального компаса для індивідуальної поведінки;
- 3) Модернізація як процес, який нівелює етнічну ідентичність.

Парсонс дає визначення етнічної групи, як сукупності споріднених одиниць, члени яких або прослідковують своє походження від спільного пращура, або з точки зору походження від пращурів, які всі належали до тієї ж етнічної групи. Для Т. Парсонса етнічність – це форма групової солідарності, яка складається з двох основних блоків: культурної традиції, яка передається з покоління в покоління та добровільність у справі приєднання до групи [162, р. 172; 163, р. 58].

Д. Александр був одним із засновників неофункціоналізму. Він дав своє, відмінне від Парсонса, визначення етнічності – це реальні, або теоретично можливі якості, які притаманні певній групі завдяки спільній расі, релігії, або

національній приналежності, включаючи мовні та культурні атрибути, пов'язані зі спільним територіальним походженням [46, р. 10-11].

Представники іншого напрямку, символічного інтеракціонізму, ґрунтувалися на висновках Г. Зімеля. Серед перших теоретиків цього напрямку найбільше уваги приділяв питанням етнічності Роберт Парк. Він вважав, що етнічні відносини розвиваються за відносно стабільною схемою, яка включає 4 окремих етапи групової взаємодії: контакт/змагання – конфлікт – розміщення – асиміляцію [161, р. 735]. На концепції Парка та його послідовників ґрунтується Барбара Лал. Вона вводить нове поняття – парадокс етнічності. Згідно з визначенням Лал – це сильний акцент на унікальності конкретної етнічної групи, стратегічний засіб, який сприяє повноцінній участі групи в економічному, політичному та соціальному житті [130, р. 430].

В українській етнополітології один з ключових дослідників термінологічного аспекту проблеми В. Євтух визначає етнічність як відтворення якісних характеристик людини, або суспільної групи, пов'язаних з їх етнічним походженням. За твердженням вченого ці характеристики виявляються у всіх сферах життя індивіда, що дає змогу підтвердити етнічне походження та окремішність. З іншого боку, політолог наводить і простіше визначення етнічності, як мовної й культурної самобутності групи людей [11, с. 104]. З таким поглядом погоджується й політолог О. Майборода, підкреслюючи, що термін «етнічність» часто вживається й для означення поняття «етнічна спільнота» - особливо у вітчизняній етнополітології. Проте, за думкою О. Майбороди, ототожнення цих двох понять можливе лише у випадку, якщо ці «етнічність не заперечує і не підміняє маркувальну своєрідність етнічної спільноти, а зосереджує увагу на змістовній сутності тієї або іншої спільноти» [21, с. 12].

У незалежній Словенії одним з перших звернувся до термінологічних аспектів історик Станіслав Южніч. Він, безпосередньо, не наводить власного

визначення «етнічності», проте визначає основні типи етнічних зв'язків, що характеризують меншість, як згуртовану спільноту, що розуміє свою окремішність – територіальні, генетичні, біологічні, мовні, політичні та умовно-економічні. Згідно з позицією С. Южніча етнічність характеризується такими критеріями як мова, релігія, історичне минуле, пам'ять, міфи. З усіх цих критеріїв найбільш важливим та показовим є мова [100, s. 286]. С. Южніч не був автором цього визначення, а запозичив його з праць словенського етнолога С. Кременшека, які були опубліковані ще за часів соціалістичної Югославії [124]. Загалом, концепція Кременшека/Южніча домінує у словенській політичній науці до сьогодні.

Словенський лінгвіст Весна Міколіч підкреслила, що термін «етнічність» є невідчужними від поняття «інакшість». Це риси спільноти на певному етапі формування спільної соціальної ідентичності, заснованої на спільності походження, культури, мови, релігії тощо. Як бачимо, визначення В. Міколіч є більш конкретизованим варіантом тез, які свого часу висловили вищезгадані автори [147, s. 32].

Специфіка теми дисертаційного дослідження обумовлює необхідність чіткого визначення таких ключових понять політичної науки, як «політичний процес» та «політична участь». Перш за все, варто відзначити спорідненість цих термінів та їх тісний взаємозв'язок. Згадані дефініції не належать до переліку основних категорій етнополітології, проте їх варто стисло окреслити. Щодо визначення терміну «політичний процес», то сучасна вітчизняна політологія розуміє його як сукупність послідовних дій політичних суб'єктів з реалізації своїх інтересів через політичну владу [18].

Західні політологи дотримуються дещо іншого погляду, оперуючи поняттям «політичні можливості» та «структура політичних можливостей». Концептуалізація поняття прослідковується у працях американських вчених 70 – 90-х рр. ХХ століття – Д. МакАдама, П. Ейзінгера, С. Тарроу тощо. Вони

займалися вивченням суспільних рухів на макро та мікрорівнях. Однак, на нашу думку, найбільш цілісно сутність політичного процесу відображає визначення французьких дослідників Л. Матьє та О. Фільєля.

Вказані вчені писали про політичне середовище, з яким стикаються соціальні рухи і яке може, в залежності від кон'юнктури, позитивно чи негативно впливати на виникнення та розвиток цих суспільних рухів [76].

Сучасне визначення поняття «політична участь» у вітчизняній політичній науці дає Н. Ротар. Цим терміном називають дії суб'єктів політичного процесу з реалізації своїх суспільно-політичних інтересів [30]. Західних дослідників цікавило не стільки саме визначення політичної участі, скільки виокремлення та характеристика її рівнів. Сама дефініція вважалася більш-менш усталеною з часу публікації статті американської дослідниці та громадської активістки Ш. Арнстейн (1969 р.). У ній вона подає загальне та стисле визначення «політичної участі» - термін, що окреслює різні способи за допомогою яких громадяни можуть сприяти прийняттю політичних рішень [49, р. 216].

Таким чином, в осмисленні категорії «нація» та похідних від нього, ще з часів Просвітництва переважають два дослідницькі напрямки, у які чітко вкладаються формулювання як класиків політичної теорії, так і сучасних дослідників. Вчені першого напрямку розуміють націю як групу, яка мешкає на спільній території. Щодо другого напрямку, то він розуміє націю, перш за все, як культурну спільноту, яка склалася історично.

1.2. Національні меншини Словенії в сучасних націоналістичних студіях

Ступінь розробки проблеми участі національних меншин Словенії у політичних процесах доцільніше розглядати за проблемним принципом, що дозволить чітко прослідкувати основні дослідницькі тенденції та виокремити найменш вивчені ділянки проблеми. Ми виокремили 4 основних тематичних

блоки, у напрямі яких розвивається студіювання політичного розвитку національних меншин Республіки Словенія:

- 1) Праці загального характеру з проблем національного складу Словенії;
- 2) Дослідження, що зосереджені на проблемі прав національних меншин Республіки Словенія та їх захисту;
- 3) Розробка проблематики окремих меншин (італійської, угорської, сербської та ін.);
- 4) Студії, що безпосередньо торкаються питання політичної участі національних меншин Словенії;

Флагманом у дослідженні тематики національних меншин у Словенії є Інститут етнічних досліджень, який вважається найстарішою науковою установою Європи, що займається етнонаціональними студіями. Коріння його діяльності сягають 20 – 40-х рр. ХХ ст., а відродження установи в незалежній Словенії відбулося в 1992 році. Наразі, основний напрямок наукових досліджень Інституту формулюється як етнічні дослідження, дослідження меншин у контексті словенського національного питання. До сфери наукових інтересів вчених інституту, зокрема, відносяться участь меншин у політичному житті республіки, мігранти та їх спільноти, нові меншини. Поступово додаються й нові напрямки – наприклад біженці [231].

Перші загальні праці з питань національних меншин Словенії почали з'являтися незабаром після проголошення незалежності держави й розглядали проблему національного складу Словенії переважно у контексті міжетнічних відносин у колишній Югославії загалом.

У 1993 році була опублікована важлива оглядова стаття словенського географа Антона Госара, який на той момент викладав в Університеті Любляни. Вчений наголошував, що етнічна структура Словенії в останні десятиріччя кардинально змінилася через геополітичні трансформації у Центральній Європі, викликані розпадом Югославії. А Госар стверджував, що етнічні групи

слов'янського походження (хорвати, серби) масово мігрували в міста та витіснили звідти представників італійської та німецької меншини. Дослідник писав, що станом на середину ХХ століття територію Словенії можна було назвати моноетнічною, адже не словенці становили менше ніж 3% від загальної кількості населення (мова йшла про ромів, угорців, німців).

Ця етнічна структура за Госаром почала швидко змінюватися через те, що Словенія була зоною так званих «екстремальних міграцій». Географ стверджував, що республіка стала своєрідним трампліном для всіх, хто шукав роботу в Західній Європі. Аналізуючи причини міграції до Словенії, Госар виділяв наступні фактори, які сприяли цьому процесу: постійне зменшення суто словенського населення, швидкий перехід від аграрного до індустріального та постіндустріального суспільства, відкриття підприємств некваліфікованої робітничої сили у міських та сільських районах, кращі соціальні та житлові умови порівняно з іншими республіками колишньої Югославії, відносна близькість до західного ринку.

Особливо різкі зміни за Госаром сталися у 80-х рр. ХХ століття. Вчений виділяв 4 зони інтенсивності міграції, які формувалися за межами Словенії, в інших регіонах Югославії: кордони з Хорватією, північна Боснія та Герцеговіна, західні провінції Косово та Македонія, периферійна Сербія. Загальну схему етнічного циклу ХХ століття на території Словенії Госар визначав наступним чином: пануючий словено-німецький, чи словено-італійський характер міста був змінений словено-слов'янськими (а також мусульманськими) ідентичностями.

Він наголошував, що словенцям вкрай необхідно змиритися з тим, що в 90-х роках вони стали багатонаціональною спільнотою і на порядку денному стоїть величезна робота з адаптації законодавства до норм, які реалізовані в інших частинах багатонаціональної Європи [83].

Польський географ Пйотр Еберхард – знаний дослідник національних проблем Центральної та Східної Європи. Ситуацію в Словенії Еберхард розглядав в контексті ситуації на Балканах у широкому сенсі цього поняття. Географ писав, що з усіх балканських держав лише у двох існує виразно моноетнічний характер населення – Албанії та Словенії. Вчений констатував, що в цих країнах національні меншини відіграють невелику роль. Загалом, Еберхард подав дуже спрощений погляд на проблему національних меншин у регіоні, що значною мірою було пов'язано з фактором використання невірогідних джерел на зламі 80 – 90-х рр. Вчений сам відзначав, що довіряти цій статистиці не можна – особливо стосовно держав колишньої Югославії [73, s. 228-231].

Томаж Дежелан – інший дослідник з Університету Любляни, який займався питаннями національних меншин Словенії з точки зору аналізу функціонування інституту словенського громадянства. Він дотримується дослідницького підходу до Словенії, як до країни, в якій відбувається процес формування багатоскладового суспільства. Дежелан відштовхується від того твердження, що в Словенії ще продовжується процес побудови нації.

Політолог наголошує на тому, що у Республіці Словенія загалом позитивний імідж стосовно регуляції позиції та прав національних меншин, проте досі зберігаються кілька неточностей та розмитих тверджень з точки зору законодавства. Перша проблема – розрив між нормативними рамками та реальною ситуацією, а друга – нерівні нормативні позиції меншин у плані території. Ці нерівномірності зберігалися протягом усього періоду державної незалежності Словенії та неодноразово привертали увагу місцевих органів влади.

Т. Дежелан погоджується із загальноприйнятим поділом національних меншин Словенії на дві групи – історичні та сучасні. До історичних (традиційних) він включає італійську, угорську, а також, деякою мірою, ромську

спільноту. Друга група складається з представників націй колишньої Югославії. Дежелан зауважує, що в цій класифікації не знаходиться місця німецькій спільноті, яка практично зникла після Другої світової війни через свою роль у ній, проте, проявила ознаки відродження наприкінці 80-х років ХХ століття. Нерівномірність у цій класифікації прослідковується у статистичній невідповідності двох груп – різниця у 16 разів навіть з урахуванням ромів.

Словенська Конституція використовує термін «автохтонний», проте за Т. Дежеланом це визначення є не тільки неполіткоректним, а й навіть не має чіткого окреслення у словенському законодавстві – з цієї точки зору він порівнює Конституцію 1974 р. та законодавчі акти 1991 р. Вчений також звертає увагу, що роми з 1991 року мають статус автохтонної меншини, проте частина з них приїхала до Словенії в рамках трудової міграції тільки після Другої світової війни. Лише угорці та італійці за Конституцією мають всі права притаманні національним меншинам. У цьому, за Т. Дежеланом полягає ще одна невідповідність. Політолог зауважує, що словенський уряд часто підкреслює свою взірцеву політику у царині захисту прав меншин, проте насправді, вона абсолютно не є такою, но чому щорічно наголошують європейські уповноважені з прав людини.

Підсумовуючи, Т. Дежелан пише, що підтримка/відсутність засудження шовіністичних тверджень словенської політичної еліти (переважно правої) викликає занепокоєння в Європі, і це цілком справедливо. Проте, вчений зауважує, що словенські ліві вже почали ініціювати важливі прогресивні зміни щодо захисту прав меншин (особливо ромів) [70, р. 23-27].

Російський філолог Надія Старикова повторює статистичні викладки, які до неї були опубліковані А. Госаром та Т. Дежеланом, проте, вона помилково вважає, що в 1991 році Словенія була практично моноетнічною державою, що спростовував ще А. Госар. Загалом, Н. Старикова демонструє вкрай спрощене та штампове ставлення до етнонаціональних процесів у Словенії – вона

переоцінює значення трудової міграції та ступінь причетності мігрантів до кримінальних структур. Проте, Старикова цілком вірно наголошує на необхідності конституційного визнання не тільки італійської та угорської національної меншини, але й усіх інших (перш за все, представників народів колишньої Югославії). Значну увагу дослідниця також приділяє цікавому питанню жаргонної термінології, яка окреслює етнічну приналежність окремих груп мігрантів [34, с. 291-293].

У загальному контексті значний інтерес становлять теоретичні напрацювання львівської дослідниці Н. Хоми, наукові інтереси якої розвиваються одразу за кількома напрямками, дотичними теми нашого дослідження – політичні процеси у країнах Центральної та Східної Європи, концепції соціальної держави та дискусійні проблеми впливу ЄС у внутрішні процеси країн.

За всіма ознаками Словенія прагне до побудови так званої соціальної держави, як і абсолютна більшість країн Європейського Союзу. З цієї точки зору, дисертаційне дослідження та теоретичні статті Н. Хоми дають своєрідні маркери, згідно з якими доцільно аналізувати соціальну орієнтованість етнополітики держави (у нашому випадку Словенії) [37-40].

Позитивні зрушення у становищі окремих національних меншин Республіки Словенія (зокрема, ромів) є результатом постійного контролю та тиску ЄС на словенські урядові інституції. Питання доцільності цього контролю також підіймали у своїй оглядовій статті Н. Хома та І. Вдовичин [36].

Важливу дискусію щодо етнополітичної дезінтеграції порушує у своїх студіях українська дослідниця В. Явір. Серед проблемних питань, які розглядала авторка варто згадати європейські стандарти захисту прав меншин, питання етнокультурної автономії та право на освіту рідною мовою – всі ці аспекти міжнародного захисту прав національних громад актуальні й для Словенії [41-44].

Студіювання проблем захисту прав національних меншин Республіки Словенія розвивається за кількома напрямками – переважна більшість робіт зосереджена на висвітленні теми недосконалого законодавства щодо захисту прав меншин. Як ми вже згадували, словенська Конституція поставила етнічні спільноти на території держави не в рівні умови та проблема ця досі не отримала свого вирішення. У цьому контексті важливою є оглядова стаття словенського правника, колишнього директора Інституту етнічних проблем Міті Жагара. Дослідник був виразником провладної позиції щодо прав національних меншин. Основна теза його програмної статті – у Словенії існують інститути конституційного і правового захисту етнічних меншин і словенський досвід є взірцевим та має бути використаний іншими країнами. Вище ми згадували, що подібні тези ретранслюють представники правого крила словенського політикуму, на що звертав увагу Т. Дежалан.

М. Жагар підкреслював, що Словенія завжди була в тренді загальноєвропейських тенденцій у царині захисту прав меншин. Автор згадував, що так звана «позитивна концепція» захисту прав етнічних меншин була розроблена саме словенськими урядовцями. За словами М. Жагара, цей підхід не тільки декларує, але й гарантує активну участь етнічних меншин у політичних процесах в державі. Тут варто відзначити, що розробником цієї декларативної концепції був сам Жагар і писав про це ще у 1992 році [250]. Правник підкреслює, що Словенія – це чи не єдина країна, яка розглядає ромів як автохтонну національну меншину і закріплює це в Конституції.

М. Жагар вважав необхідним впровадити подібні пункти щодо ромів і до регіонального законодавства (як це було з угорцями та італійцями). На момент публікації статті (2001 рік) ці зміни були ще в проєкті, що Жагар пов'язував з цілою чергою невирішених питань. Дослідник виділяв наступні проблемні пункти:

- спільноти ромів відносно нечисельні та не мають компактної території проживання. Концентрація цієї спільноти є високою лише в Нижній Крайні та Прекмур'ї, де можна спостерігати певні успіхи у розв'язанні проблеми осілості;

- високий рівень безробіття, пов'язаний з поганою освітою, трудовими звичками, упередженим ставленням та занепадом традиційних ромських промислів;

- наявність спільноти ромів, які мігрували з інших території колишньої Югославії, а, отже, фактично не можуть вважатися автохтонним населенням.

Підсумовуючи результати свого дослідження, М. Жагар у черговий раз відзначав взірцевий характер словенського законодавства щодо захисту прав національних меншин. Проте, поряд із цим, правник згадував, що подібна зразковість підтверджується лише словенськими аналізами та звітами. Побіжно Жагар згадував і про проблемні моменти, які потребують вирішення на законодавчому рівні – ксенофобію, нетерпимість щодо нелегальних мігрантів, іноді й до біженців. Таким чином, ми бачимо, що стаття М. Жагара є показовим зразком державної пропаганди та замовчування багатьох проблем, які були виокремлені ще в 90-х роках [249].

Практично одночасно зі статтею М. Жагара була опублікована студія сербського правника Тамаша Корхеча, який був секретарем у справах національних меншин Автономного краю Воєводини. Його дослідження стосувалося участі представників етнічних меншин у виборних органах влади Словенії та Угорщини. Угорщина була обрана для порівняння не випадково – угорська меншина визнана автохтонною у Словенії, сам Корхеч займався захистом прав угорців у Сербії та є угорцем за походженням.

Дослідник констатував, що як і в Угорщині, у Словенії право меншин на самоврядування є конституційно захищеним. Проте, на відміну від Угорщини, це право обмежене виключно двома конституційно визнаними меншинами

(автохтонними) – італійською та угорською і може бути застосоване тільки в тих районах, де знаходяться місця компактного проживання цих меншин.

Корхеч акцентував велику увагу на прогалині словенського законодавства у частині, що стосується рад самоврядних етнічних громад. Закони регулюють лише їх внутрішню організацію, процес прийняття рішень, проте, що стосується створення цих рад, то закон не регулює нічого, окрім тези, що ради будуть обиратися шляхом прямих виборів членами спільноти, які мають бути зареєстровані у спеціальному муніципальному реєстрі. Т. Корхеч також звертав увагу, що нема жодних юридичних критеріїв щодо розв'язання питання про реєстрацію тієї чи іншої особи.

Підсумовуючи, Т. Корхеч зауважував, що повноваження та компетенції органів самоврядування меншин в Угорщині та Словенії ідентичні, проте норми, які регулюють процес створення цих органів істотно різняться. Угорську модель дослідник називає більш ліберальною, у той час, як у Словенії просте оголошення своєї етнічної приналежності не гарантує права на участь у виборах, а критерії визначення приналежності чітко не окреслюються. Корхеч називав виборче законодавство Словенії стосовно меншин лише зовні демократичним і легітимним, а насправді воно є недосконалим та дискримінаційним. Словенські норми дослідник називав «надто виключними», бо вони дають окремій групі членів етнічної громади на свій розсуд включати та виключати окремих осіб з виборчого процесу [116].

Розлогий огляд проблеми захисту прав національних меншин у Словенії підготував політолог з Університету Любляни Міран Комац. Знаний фахівець з міжетнічних відносин вже на початку свого дослідження рішуче констатував, що територія, на якій з початком 1990-х рр. з'явилася незалежна Словенія ніколи не була етнічно однорідною. Автор дотримувався традиційного розподілу національних меншин на історичні та нові, мотивуючи тим, що ця

класифікація закріплена в Конституції. Проте, Комац був проти використання терміну «автохтонний», бо основний закон не дає визначення такої дефініції.

Особливу увагу політолог приділяв проблемі захисту німецької меншини – він стверджував, що німці століттями проживали на території Словенії, якби не Друга світова війна, то вони також би отримали конституційні гарантії та статус історичної меншини. Проте, упереджене ставлення до німців внаслідок їх ролі у війні зіграло злий жарт з цією меншиною і поставило її на межу зникнення. За твердженням М. Комаца, делікатність проблеми полягає ще й у тому, що німці вимагають повернення майна, яке було конфісковане після війни.

Також вчений пропонував свою власну класифікацію типів захисту прав меншин словенськими урядовими колами. Він виділяв три типи – комплексний (історичні меншини), вибірковий (випадок ромів) та рудиментарний (нові меншини). Загалом, М. Комац демонстрував виважений, глибокий та дещо критичний аналіз законодавчої бази захисту прав національних меншин у Словенії [112].

Словенська дослідниця Міріам Пользер-Шоенц констатувала, що не дивлячись на закріпленій Конституцією статус ромської меншини як історичної, рівень правового та фактичного захисту цієї етнічної спільноти тривалий час не може навіть наблизитися до рівня захисту інших двох конституційних меншин. М. Пользер-Шоенц підкреслювала, що у цьому контексті важливими є навіть декларативні та програмні акти, бо вони звертають увагу на вразливість становища ромів у Словенії, проте час вже підійматися на наступний рівень захисту і від слів переходити до безпосередніх дій. Порівнюючи Австрію та Словенію, авторка особливо наголошувала на позитивному досвіді останньої, бо тут процес легітимації ромів відбувається форсованими темпами [173].

Мирослав Польцер присвятив свою студію висвітленню ролі Європейського Союзу у захисті прав словенських національних меншин. Дослідник вважав, що Словенія може багато виграти, якщо візьме участь у пошуку нових спільних рішень для захисту меншин у Європейському Союзі. Автор визначав також основну сферу, яка потребує особливої уваги – захист прав ромів. М. Польцер робив висновок, що не дивлячись на велику кількість позитивних прикладів співіснування ромів та словенців, Словенія в цьому сенсі ще далека від вичерпної та адекватної відповіді на ромське питання, що справедливо для більшості країн Європи. Проте, за думкою Польцера, Європі також є чому повчитися, адже становище італійської та угорської меншини у Словенії регулюється на найвищому рівні та цей досвід може і має бути використаний в ЄС [172].

Окрему статтю щодо словенської законодавчої системи захисту прав меншин опублікувала у 2004 році хорватський соціолог Антоні Петричушич. Дослідниця є членом ряду органів, які контролюють виконання європейського законодавства відносно захисту прав національних меншин. Петричушич досить стурбовано оцінювала загальний рівень захисту прав меншин у Словенії, адже кількісно менші «автохтонні» національні меншини користуються виразно привілейованим становищем у порівнянні з вихідцями з інших територій колишньої Югославії.

Авторка наголошувала, що у Словенії досить відчутна проблема захисту мов національних меншин. Лише словенська мова, за думкою Петричушич, може відчувати себе у безпеці – її захист є спадком югославських часів. Після того, як країна стала незалежною, то жодна з нових меншин не отримала захисту мовних прав і це питання досі на порядку денному. Дослідниця констатувала, що зараз лише італійці та угорці користуються привілеями законодавства у справі захисту їх прав у той час, як інші етнічні меншини такого захисту на законодавчому рівні не мають. Водночас авторка не

погоджувалася з тим положенням словенського законодавства, що всі етнічні групи колишньої Югославії були мігрантами на території Словенії – Петричущич зауважувала, що, наприклад, хорвати та серби традиційно жили у кількох населених пунктах Словенії. Те ж саме стосується і німців. За словенською Конституцією вони не мають права на захист як автохтонні меншини (хоча і є такими) – вони можуть сподіватися лише на загальноєвропейські декларації та конвенції.

Окремо авторка торкнулася позиції ромської меншини. Вона опонувала ідеалістичним заявам словенських політиків про всебічний захист прав ромської меншини, адже звіти європейських органів стурбовано висловлюються про рівень захисту ромів. Петричущич констатувала, що Конституція декларує ромській спільноті особливий статус автохтонної меншини, проте практично не робить для впровадження в життя положень, які притаманні меншинам із цим статусом. На момент написання статті (2004 р.) авторка поклала сподівання лише на очікувану імплементацію антидискримінаційного законодавства, що вимагається Європейським Союзом для інтеграції Словенії до Європейської спільноти [165].

Словенський політик та юрист Цирил Рибичич спеціалізується на конституційному праві та захисті прав людини. Автор підкреслював, що захист прав меншин у словенській Конституції можна визначити як асиметричний, через те, що найбільшими конституційними гарантіями користуються найнечисельніші меншини. Аргументуючи це твердження Ц. Рибичич продовжував аналізувати причину відокремлення так званих «автохтонних меншин» з одного боку, та інших меншин, розвиток спільнот яких був безпосередньо викликаний проголошенням незалежності Словенії. Звертав увагу автор і на той факт, що на правовому рівні конституційне положення про особливий статус ромів досі не реалізоване, не дивлячись на те, що в останні

роки представники ромів увійшли до рад громад, де вони проживають як автохтонні мешканці [198].

М. Кореньовська-Вишневська цілком справедливо зауважила, що дослідження окреслених проблем за відносно вірогідними даними можливе лише до 2002 року, а після цього словенський уряд офіційно прибрав питання про етнічну приналежність з анкетування перепису населення. На думку дослідниці, такий стан речей є свідомою маніпуляцією з боку влади, що дозволяє використовувати дані перепису на догоду політичним інтересам націоналістичних кіл.

Авторка вважає, що словенська статистика свідомо занижувала кількість сербів та хорватів. За офіційними урядовими відомостями близько 18 тис. осіб з різних причин не були враховані у першому переписі і, скоріш за все, це були саме серби. М. Кореньовська-Вишневська наводить інформацію, що загалом на території Словенії справжня кількість сербів та хорватів могла доходити навіть до 150 тис. осіб. Цей процес отримав назву статистична етнічна чистка. Польська дослідниця констатує, що починаючи з 2013 року триває боротьба народів колишньої Югославії за врегулювання їх правового статусу у Словенії. Авторка звинувачує офіційну владу у замовчуванні проблеми, хоча навіть офіційні представники республіки у Європейському парламенті визнають, що загальна кількість меншин - вихідців з країн колишньої СФРЮ у Словенії становить 10%.

Кореньовська-Вишневська підкреслює, що народи, які перед червнем 1991 року були рівноправними за Конституцією, наразі навіть не мають статусу національної меншини та не можуть сподіватися на збільшення дотацій на культурну діяльність та навчання дітей рідною мовою. Словенія в цьому відношенні є єдиною країною колишньої Югославії, яка займає таку позицію відносно меншин. Загалом, Мірелла Кореньовська-Вишневська досить поверхово окреслила проблему – вона автоматично переносить проблеми

сербської меншини Словенії на всі інші етнічні групи республіки. Певним чином, це пов'язано з науковими зацікавленнями авторки та її залежністю від джерел сербського походження [118].

Співробітниця словенського Інституту етнічних досліджень Вера Клопчич підкреслює, що на реалізацію законодавчих норм впливає не тільки саме бажання урядових кіл, але й цілий комплекс факторів – історичних, географічних, політичних та економічних. Особливу увагу Клопчич приділяє питанню захисту так званих «нових меншин». Вона відзначила, що інтегральна модель їх захисту у Словенії тільки починає формуватися. Уряд республіки зробив лише перші кроки у цьому напрямку – познайомився з досвідом інших держав (особливо держав походження меншин), міжнародними стандартами теж. Важливим кроком для інтеграції «нових меншин» за думкою вченої стало прийняття Стратегії вивчення словенської як другої мови. Проте, існує проблема вивчення рідної мови для цих меншин – її вирішення все ще залежить від двосторонніх домовленостей між Словенією та державою походження національної меншини [107].

Таким чином, проблема правового захисту національних меншин у Республіці Словенія приваблює не стільки дослідників-теоретиків, але й практиків, які займаються впровадження механізмів впливу етнічних громад на державну політику у царині реалізації прав меншин. Словенські дослідники в більшості своїй є ретранслятором офіційної ідеалістичної позиції словенського політикуму, за виключенням вчених, що мають практику співробітництва з європейськими інституціями захисту прав людини. Традиційно проблемними ділянками залишаються питання пов'язані зі статусом ромської громади та мігрантів з території колишньої Югославії.

Питання окремих національних меншин Словенії також досить добре та рівномірно опрацьоване в науковій літературі. Значний блок досліджень

присвячений двом основним конституційно визнаним меншинам – угорцям та італійцям.

Якісно новий погляд на проблему італійської національної меншини у Словенії запропонувала дослідниця з Коперського університету Матея Седмак. Свої висновки авторка ґрунтувала на відомостях, які були отримані в основному з використанням методології якісного дослідження – біографій, автобіографій, структурованих інтерв'ю тощо. Подекуди, ці відомості доповнювалися результатами статистичних досліджень. Висновки М. Седмак вказують на проблемність однозначної оцінки соціального статусу італійської національної меншини у Словенській Істрії. Результати опитувань продемонстрували, що італійці вважають, що уряд приховує справжній рівень невдоволення меншини своїм соціальним статусом [209].

Демографічними аспектами життєдіяльності італійської національної меншини займалася словенська дослідниця Аполонія Облак-Фландер. Загалом, авторка вказує на нестачу вірогідних джерел у Словенії, які дозволяють стежити за чисельною динамікою національних меншин. В основу свого аналізу вона поклала переписи населення 1991 та 2002 рр. та бази даних статистики природного руху населення протягом 1991-2005 рр. Результати дослідження А. Облак-Фландер виявилися невтішними – вона стверджує, що італійська національна меншина у XXI столітті стикається з демографічними проблемами значно частіше більшості населення. Серед таких загроз авторка особливо виділяє наступні: старіння населення, низька народжуваність, наплив мігрантів інших етнічних груп у місця компактного проживання італійської меншини тощо. Прогнози Облак-Фландер досить песимістичні – покращення наявної ситуації практично неможливе [156, s. 74].

У 2007 році словенські дослідники Матьяж Клеменчич та Єрней Жупанчич з Університету Любляни проаналізували становище італійської та угорської меншини після розпаду Югославії. Автори відзначають, що

Конституція 1974 р. не вживає терміну «меншини», а послуговується дефініцією «національності» щодо угорців та італійців. Цим вона хотіла наголосити, що ці етнічні групи є невідчужною складовою багатоскладового суспільства, а визначення їх як меншин принижувало б гідність представників цих спільнот. На думку вчених, саме італійці та угорці заслуговують на своє виняткове становище – останні через свою значну чисельність, а перші через те, що після Другої світової війни італійці залишилися єдиною західноєвропейською національною меншиною в країні.

Автори підкреслюють, що саме в Словенії з усіх республік колишньої Югославії спостерігався нафвищий рівень захисту прав угорців та італійців, не дивлячись на той факт, що в цій республіці їх було найменше. За думкою вчених, ці дві меншини в Словенії слугують містками в різноманітних формах прикордонного співробітництва між державами. Цей приклад є ідеальним для наслідування всією Центрально-Східною Європою та Балканами [106].

Політологи з Нідерландів та Нової Зеландії об'єдналися для розв'язання питання моделювання етнічних конфліктів у середовищах угорської національної меншини у Словенії та Словаччини. Автори відзначають, що у Словенії сторони не стикаються у конфліктах на мовному підґрунті, а в Словаччині навпаки. Свої висновки співавтори підтверджують широким використанням інфографіки та графічних моделей [132].

Великий інтерес у контексті теми нашого дисертаційного дослідження становить стаття про політичну активність ромської спільноти у Словенії, яку у 2017 році підготували співробітники Інституту етнічних досліджень Міран Комац, Романа Бештер та Янез Пірц. Стаття аналізує систему політичної участі ромів у Словенії з особливим наголосом на муніципальний рівень. Автори проаналізували розвиток правової регуляції політичного представництва ромів у системі виборів муніципальних радників. Дослідники стверджують, що створення інституту ромських муніципальних радників пов'язано зі значними

складнощами, головним чином, через незрозуміле та неадекватне законодавство. Вчені аргументують, що запровадження інститут муніципальних радників з-поміж ромів розглядається як важливий крок уперед. За висновками словенських політологів усі дотеперішні механізми регуляції політичного представництва ромської громади були вкрай недосконалими [57, р. 88-96].

Висновки групи словенських науковців з Інституту етнічних досліджень отримали подальший розвиток у студіях британських вчених Андрії Жевнік та Ендрю Рассела. Британці вбачають певну несправедливість у тому факті, що Конституція Словенії визнає три національні меншини, проте правом політичного представництва на національному рівні володіють лише дві з них – роми позбавлені такої привілеї.

Стаття А. Жевнік та Е. Рассела має виразний практичний характер – вони пропонують способи розширення обмеженого політичного представництва ромської спільноти на національному рівні, що зрівняє офіційний статус трьох конституційних меншин. За висновками авторів розширення права ромів на політичне визнання матиме важливе значення для ромської спільноти, бо вона дозволить розв'язати проблему соціально-економічної маргіналізації, від якої страждають роми Словенії.

Рассел та Жевнік вважають, що таке розширення прав матиме одночасно інституційне та символічне значення. Символічно це дасть ромам можливість напряду впливати на національну політику у той час, як інституційно це виправить наявну асиметрію у забезпеченні прав меншин. Автори підкреслюють, що наявність зарезервованого представництва ромів на місцевому рівні робить Словенію унікальним випадком – це гарний трамплін для ефективного представництва на національному рівні. Важливою проблемою, яка заважає виробленню дієвого механізму захисту політичних прав ромів у Словенії А. Жевнік та Е. Рассел вважають внутрішню

роздробленість ромських громад через напруженість та суперечки між окремими громадами [270, р. 67-68].

Грецький політолог Атанасіос Юпсаніс звернув увагу на проблему функціонування культурної автономії меншин. Свої роздуми він ґрунтував на прикладах Словенії, Хорватії та Сербії. А. Юпсаніс дійшов висновків, що захист меншин у Словенії містить в собі кілька аспектів ідеї культурної автономії, таких як визнання угорської та італійської етнічної спільноти публічними юридичними особами, які володіють колективними правами та повноваженнями приймати рішення до рівня погодження у сфері культури, створення списків виборців від меншин та списків кандидатів на виборах до муніципальних рад самоврядування. Важливим є також положення про державне фінансування, яке, за думкою політолога дає представникам меншин значні гарантії щодо використання їх прав у сфері культури. Однак, за висновками автора, Словенія має порівняно розвинений механізм культурної автономії національних меншин ніж Сербія та Хорватія [247].

Окремо також варто спинитися на науковій розробці проблеми мігрантів у Словенії, яка протягом 2000-х років привертала увагу словенських та польських дослідників. Словенський експерт з міграційних процесів Яня Житник Серафін займалася проблемою інтеграції мігрантів у Словенії. На підставі останніх статистичних відомостей авторка оцінювала позицію мігрантів першого та другого покоління. Дослідниця цілком справедливо сумнівалася у вірогідності офіційних заяв словенських пануючих кіл про рівність іммігрантських спільнот у республіці та доцільність наявних програм, які спрямовані на сприяння інтеграції меншин у словенське багатоскладове суспільство. Вона вважала, що необхідно чітко розрізняти права автохтонних меншин та права мігрантів. Авторка також наводила кілька конкретних прикладів повсякденного досвіду мігрантів у словенському соціальному, культурному, освітньому та робітничому

середовищі, вказувала на особливості відношення влади до мігрантів у кожній з цих сфер [271].

Польський політолог Мірелла Кореньовська-Вишневська спинилася на дослідженні міграційної кризи в Європі та політиці Республіки Словенія у цьому питанні. Авторка підкреслила, що Словенія мала свої специфічні особливості у трактування поняття «мігрант» ніж інші країни Європи, бо у Словенії мігрантами вважалися, перш за все, вихідці з колишньої Югославії, які вже мешкали на території незалежної республіки. За висновками М. Кореньовської-Вишневської до 2010 року Словенія не стикалася з проблемою мігрантів у загальноєвропейському розумінні цього явища – все почалося лише з 2015 року. Дослідниця чітко окреслила часові рамки міграційної кризи у випадку Словенії. За висновками авторки, лише після 2015 року у словенському правовому дискурсі сталася трансформація терміну «мігрант» - замість вихідців з колишньої СФРЮ так стали називати сирійців, афганців, іракців тощо [117].

Вже згаданий нами політолог Міран Комац спеціально займався й проблемою нових національних меншин у Словенії. Комац вважав за необхідне почати розв'язувати питання статусу нових меншин з обговорення загального значення поняття «батьківщина». Одним зі шляхів вирішення міжетнічної напруженості у Словенії може стати перетворення республіки на багатонаціональну територію, але, за думкою вченого, це було б надто безвідповідально [113, s. 33].

Сербський етнолог Младена Преліч студіювала проблему становища сербів у Словенії, щодо яких вживається термін «нова меншина». Авторка констатувала, що як країна з великою кількістю мігрантів з колишньої Югославії Словенія стоїть перед проблемою утвердження етнічного плюралізму, а також розв'язання питання «нових меншин», які стикаються з проблемою відсутності гарантії їх прав Конституцією, формування своєї власної ідентичності та місця у суспільстві в новому контексті.

За думкою М. Преліч, головною проблемою сербів у Словенії є той факт, що це чисельна, проте у просторовому, соціальному, культурному та освітньому вимірі вони дуже неоднорідна спільнота. Саме через це групі значно важко організуватись і відчутти себе єдиною громадою, яка здатна на солідарність та співпрацю. Взнаки також дається високий ступінь асиміляції – особливо у мовній сфері. Вказує дослідниця і на упередженість словенської суспільної думки щодо ролі сербів в етнічних конфліктах останніх десятиліть – саме на них в очах словенців спадає вся провина за масштабні етнічні чистки. Авторка відзначила, що й самі серби досить нетерпимі до чужинців, а тому на розв'язання питання про легітимацію сербської меншини доведеться чекати ще довго. М. Преліч констатує, що навіть церква не здатна об'єднати словенських сербів через значну кількість атеїстів та таких, що не вважають церкву націєтворчим інститутом. Справедливим є також твердження сербської дослідниці про відсутність планомірної підтримки сербської спільноти у Словенії з боку метрополії [186].

Так звані «нові меншини» знаходяться в полі зору словенського соціолога Юлії Сарделіч, яка починала свої студії з розгляду становища ромів у Словенії. Дослідниця не згодна з поширеним у науковій літературі твердженням про успішну модель вирішення міжетнічних розбіжностей у Словенії перехідного періоду. За її думкою, після 1991 року зникла ідеологія «братерства та єдності», яка була прописана у Конституції 1974 року. Ю. Сарделіч пише, що у 1991 році угорці та італійці отримали гарантію своїх прав за Конституцією, проте в реальності їх становище практично не змінилося навіть після надання їм статусу автохтонних меншин. Використання твердження «нові меншини» за твердженням Сарделіч має виразну негативну конотацію, адже саме ці меншини за думкою урядових кіл загрожують націоналізму словенської більшості через свою відносну чисельність. Ю. Сарделіч яскраво ілюструє позицію офіційної Любляни до «нових меншин» на прикладі албанців – навіть у науковому

дискурсі вони окреслені як прибульці з Балкан у той час, як словенці характеризуються як виключно центральноєвропейська нація. Визначення «Балкани» сприймалося як синонім до усіх республік колишньої Югославії [205].

Словенська дослідниця становища мігрантів у Словенії Мойца Пайнік використовує словосполучення «невизнані меншини». Авторка досить категорична у своїх оцінках – вона пише, що словенська державність утверджувалася надто далеко від ідеалів громадянства, включаючи рівність всіх громадян. Словенія скористалася підходом сек'юритизації під час розробки механізмів державного регулювання проблем меншин та мігрантів. М. Пайнік згадує про декларацію щодо становища національних спільнот-членів колишньої СФРЮ, яка була прийнята у 2011 р. За її думкою, це суто декларативний документ, який приховує відсутність політичної волі до покращення становища громадян, що не є етнічними словенцями [159].

На сам кінець, варто також згадати про окремий блок досліджень присвячених впливу так званої коронокризи на становище національних меншин у Словенії. Цьому питанню було присвячено окремий випуск спеціалізованого часопису Інституту етнічних досліджень, що побачив світ у 2020 році. Загальний тон диктувала стаття Міті Жагара, який стверджував, що наслідки та вплив пандемії коронавірусу для національних меншин будуть глибокими, важкими та тривалими. Пандемія та схожі кризи позначаються на політичній участі меншин виключно негативно [251, р. 28-30].

Становище угорської національної меншини під час пандемії розглянули вчені з Любляни Аттіла Ковач та Ласло Гьонч. Вони зробили висновок, що члени угорської спільноти та їх відповідні установи постраждали в основному від закритих кордонів, оскільки після приєднання до Європейського Союзу життя у прикордонній смузі стало значною мірою залежати від інтеграції з сусідньою країною. Пандемія позбавила словенських угорців цієї

привілеї [121, р. 197-198]. Подібних висновків дійшли Лара Сорго та Соня Новак Луканович, аналізуючи становлення італійської спільноти Словенії [219, р. 113-114].

Безпосередньо торкається теми нашого дисертаційного дослідження проблема участі та репрезентації національних громад Республіки Словенія у політичних процесах. Перш за все, варто підкреслити, що вчені, загалом, досліджували або політичну активність окремих меншин (груп меншин), або окремі проблемні питання політичної репрезентації національних громад Словенії. Ми можемо констатувати, що досі не створено синтетичної узагальнювальної праці, яка б охоплювала питання участі у політичних процесах усіх національних громад республіки.

Участь так званих автохтонних національних громад у політичних процесах проаналізував у своїй статті Борис Йєсих – фахівець з міграційних процесів на Балканах. Стаття має оглядовий характер. Перш за все, Б. Йєсих чітко окреслював всі наявні форми моделей політичної інтеграції та автономії меншин – їх переваги та недоліки. Матеріал викладено за трьома хронологічними блоками: до 1974 року, 1974-1991 рр. та 1991-2004 рр. Автор відзначав, що політична участь конституційних меншин завжди була гарантована на декларативному рівні, проте імплементація заявлених декларацій ще триває. Не дивлячись на те, що урядові гарантії політичної репрезентації автохтонних громад завжди були зразковими, реальна ситуація разюче відрізняється від того, що ми бачимо на папері. Також, автор підкреслював відносну пасивність представників меншин щодо участі у процесі прийняття рішень. Цікавий також порівняльний аналіз вирішення подібних питань в інших балканських країнах – зокрема, Болгарії та Албанії [99].

Вже згадувана нами Матея Седмак на початку 2006 року ініціювала дослідницький проєкт, присвячений порівняльному аналізу становища італійців у Словенії та словенців в Італії. Як і більшість досліджень вченої, результати

проєкту ґрунтувалися на матеріалах польових досліджень. Нас цікавлять, перш за все, результати польових експедицій у Словенській Істрії, адже серед кола проблемних питань, які включено до анкети дослідження є й питання про ступінь політичної організації меншини, зміни у політичному становищі громади після вступу Словенії до ЄС тощо. За результатами проєкту було опубліковано кілька статей. Більшість опитаних італійців Словенської Істрії вважає, що представники меншини мають володіти тими ж політичними правами, що й основна маса населення, проте відзначила, що рівень політичної організації італійської громади є слабким [210].

Питання політичної участі ромської меншини – одна з найбільш проблемних ділянок, яка постійно перебуває в полі зору словенських урядовців та правозахисних організацій ЄС різного рівня. Не дивно, що з кожним роком збільшується число публікацій, які присвячено саме ромській тематиці. Особливо поживавилася розробка теми після 2004 року – після вступу Словенії до європейського товариства та посилення міжнародного тиску на офіційну Люблянину у справі захисту прав ромів. Одним з перших звернувся до студіювання проблеми Мітя Жагар. Він розглядав питання політичної участі ромської громади у широкому європейському контексті. Зокрема, М. Жагар писав, що активна участь у політиці тривалий час була недоступною для ромів через те, що їм не тільки в Словенії, але й загалом у Європі доводилося стикатися з численними проблемами та суспільними стереотипами. Студії Міті Жагара стали відправною точкою для всіх подальших дослідників ромської проблеми [248].

Досить широку панораму еволюції політичного представництва ромської громади окресли класик сучасної словенської етнополітології Міран Комац. Автор відзначає, що роми в Словенії пройшли шлях від аморфної маси на периферії словенського суспільства до сформованої національної меншини та в цьому процесі вирішальну участь зіграли саме ромські муніципальні радники.

За висновками М. Комаца, саме муніципальні радники мають донести до ромських громад розуміння того, що вони мають ті ж самі права, що й автохтонні меншини. Таким чином, словенський дослідник актуалізує проблему навчання ромських радників, підвищення рівня їх політичної освіченості. Водночас відзначимо дещо патетичний та ідеалістичний тон статті М. Комаца – загалом, це характерно для старої школи словенської політології, які надто ідеалізують державну політику стосовно національних меншин Республіки [110].

Висновки М. Комаца отримали подальший розвиток у його статті, яка була опублікована у 2017 році у співавторстві з Романою Бештер та Янежом Пірчем. Знову ж таки, основну увагу автори приділили політичному представництву на муніципальному рівні, відзначивши маргінальний характер участі ромів у політичних процесах на рівні держави. Дослідники звернули увагу на хаотичність виборчої системи муніципальних радників з-поміж ромів, оскільки законодавство з цього питання є недостатньо розробленим. Стаття також висвітлює роль Ради ромських громад у політизації ромської меншини, однак автори підкреслили, що Рада не в змозі організувати ефективне представництво ромської меншини на національному рівні [57].

На дослідження знаходиться проблема політичної участі мігрантів у політичних процесах Словенії. Словенська політична наука у поняття «мігранти» включає також так звані невизнані національні меншини – вихідці з територій колишньої соціалістичної Югославії. У цьому контексті цікавою є оглядова стаття Барбари Кейжар, яка дає порівняльну характеристику формам політичної участі мігрантів у державах ЄС загалом, та Словенії зокрема. Виклад результатів дослідження супроводжується великою кількістю таблиць, які яскраво ілюструють тези авторки. Загалом, дослідниця називає ситуацію у Словенії невтішною, відзначаючи виразно дискримінаційну політику офіційної

Любляни щодо питання політичної участі невизнаних меншин – її просто не існує як такої у порівнянні з іншими державами-членами ЄС [102].

Наприкінці 2011 року в Любляні була захищена докторська дисертація Божо Предаліча, присвячена подвійному виборчому праву національних меншин Словенії. На сьогодні це чи не єдина ґрунтовна праця з означеної проблематики. Перш за все, впадає в око досить незвична конструкція роботи – коло меншин, які у своєму дослідженні аналізує Б. Предаліч. Поряд з традиційним переліком (італійці, угорці та роми) зустрічаємо євреїв та німців. Водночас з поля зору автора випадають меншини, що походять з території колишньої СФРЮ.

Дослідник відзначає, що питання подвійного виборчого права у словенському суспільстві викликає досить активні та гострі дискусії. Водночас самі представники окремих меншин дають привід для таких дискусій – тут Б. Предаліч згадує про регулярні випадки маніпуляцій з виборчими списками у середовищі італійської та угорської громади. Саме приклад Словенії, на думку автора, призвів до перегляду виборчого законодавства щодо меншин у сусідніх державах – наприклад у Хорватії [184].

На сам кінець огляду стану наукової розробки проблематики варто згадати про проєкт, який у жовтні 2021 року запустив Інститут етнічних досліджень Словенії. Проєкт ставить собі за мету порівняльне дослідження політичної участі національних меншин у Словенії та країнах-сусідах. Під загальним керівництвом Міті Жагара наукова ініціатива Інституту стане одним з перших систематичних досліджень проблем політичної репрезентації та участі меншин на національному рівні, за результатами якою планується виробити ряд практичних рекомендацій для органів влади [171].

Таким чином, аналіз стану наукової розробки проблеми яскраво демонструє значну лауну в сучасній вітчизняній політичній науці щодо висвітлення проблем ролі національних меншин у політичних процесах в

Республіці Словенія. Не дивлячись на окремі спроби загального осмислення проблематики, вона досі залишається на маргінесі наукових інтересів українських дослідників.

Водночас варто відзначити велику увагу до означеної теми з боку закордонних вчених. Привертає увагу широке застосування міждисциплінарного підходу до висвітлення теми – національні меншини Словенії потрапили в орбіту наукових інтересів не тільки політологів, але й етнологів, географів, соціологів, лінгвістів та, навіть, фахівців з логіки. Словенські дослідники, в більшості своїй, є репрезентантами офіційної урядової позиції щодо становища національних меншин у республіці, які відзначають «взірцевий характер» політики уряду з питань захисту меншин.

Дуже резонують з цією позицією занепокоєні оцінки більшості світових експертів з питань етнополітичних процесів у регіоні – вони відзначають дискримінаційний характер політики офіційної Любляни стосовно прав національних меншин та відсутність відчутної підтримки етнічних спільнот з боку метрополій (за виключенням італійців).

1.3. Джерела та методологія дослідження

Джерела з проблематики національних меншин у Словенії можна умовно розділити на 4 великі групи, що обумовлене їх змістовною наповненістю, а також поставленими метою та дослідницькими завданнями:

- 1) офіційні документи європейських органів та установ, що мають відношення до тематики національних меншин;
- 2) відомості офіційної державної статистики;
- 3) засоби масової інформації;
- 4) документи організацій національних меншин.

Офіційні документи. Перш за все варто згадати базові документи з питань захисту прав національних меншин у Європі та процес їх ратифікації Республікою Словенія. З моменту проголошення незалежності Словенія приєдналася до численних міжнародних угод та конвенцій які, зокрема, стосуються захисту національних меншин. Вважаємо за доцільне більш детально спинитися лише на тих, яким притаманні певні механізми зовнішнього контролю.

У загальноєвропейському контексті згадаємо два документи Ради Європи, які чітко стосуються національних меншин – Рамкова конвенція про захист національних меншин та Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. На європейському рівні була прийнята ще більша кількість конвенцій, які так чи інакше порушують питання захисту прав меншин, проте, загалом, вони стосуються загальних прав людини, основних свобод, запобігання дискримінації, геноциду, апартеїду тощо – загалом їх 11 і 8 з них були ратифіковані ще СФРЮ, а Словенія, як одна з правонаступниць, підтвердила ратифікацію.

Рамкову Конвенцію про захист національних меншин [28] Словенія ратифікувала у 1998 році окремим законом [262]. Оскільки за своєю специфікою Конвенція не дає визначення дефініції «національна меншина», то Республіка Словенія сама визначила етнічні групи, які вона вважає національними меншинами та до яких буде застосовуватися дія Конвенції. Згідно до Конституції Словенії та внутрішнього законодавства такими меншинами були визнані італійці, угорці, а також роми.

Ще один важливий документ, прийнятий Радою Європи – Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, яку Словенія ратифікувала у 2000 році. Як і у випадку вищезазначеної Конвенції, цей документ не містив переліку регіональних мов та мов меншин, які країна-підписант зобов'язується захищати на своїй території [10], тож Словенія самостійно визначила такі мов – спершу

італійську, угорську та ромську, а потім обмежила цей перелік тільки до перших двох.

Основним внутрішнім документом, який регулює права національних меншин є Конституція Республіки Словенія, яка була прийнята у 1991 році. Оскільки Конституція надає громадам національних меншин права на створення власних самоврядних національних громад [17], то в ході проведення нашого дослідження вважаємо за доцільне також залучити відповідний Закон [265].

Суміжні права обох автохтонних національних меншин більш детально визначені в нормативних актах, що стосуються окремих сфер життєдіяльності меншин. Цей значний документальний масив також був залучений нами під час підготовки дисертаційного дослідження. Зокрема, стосовно сфери освіти рідною мовою були використані: Закон «Про організацію та фінансування освіти» [258], Закон «Про дитячі садки» [268], Закон «Про початкову школу» [259], Закон «Про гімназії» [253] та інші. Національне зібрання Республіки Словенія також прийняло спеціальний Закон «Про особливі права італійських та угорських національних громад у сфері виховання та освіти», який стосується виключно громадян, що належать до означених національних меншин [260].

Питання доступу до інформації та права на публікацію більш детально роз'яснюється у використаних нами Законі «Про ЗМІ» [257], Законі «Про радіо та телебачення Словенії» [261], а права, пов'язані з використанням мови визначені у Законі «Про публічне використання словенської мови», третя стаття якого безпосередньо стосується мов національних меншин [255]. Більш детально про використання національних символів меншин можна прочитати у Законі «Про герб, прапор та гімн Республіки Словенія» – у ньому національних громад стосуються пункти 13, 14, 21 та деякі інші [254].

Особливий інтерес для нас становить Закон «Про ромську спільноту», який набрав чинності лише через півтора десятиріччя після закріплення

особливого статусу ромів у Конституції Республіки Словенія – цей закон прирівнює ромів до автохтонних національних меншин [264]. У цьому контексті важливим є також Закон «Про місцеве самоврядування», який визначає перелік муніципалітетів в органах яких роми мають право хоча б на одного представника [256]. Окремі права ромів, що стосуються участі у виборах також розкриваються у Законі «Про місцеві вибори».

Ми обмежилися лише коротким переліком та характеристикою офіційних документів, що стосуються національних меншин Республіки Словенія. Більш детальному аналізу їх буде піддано у відповідній частині дисертаційного дослідження.

Статистичні джерела є базовими під час аналізу становища національних меншин Республіки Словенія. В ході нашого дослідження ми постійно оперуємо статистичними категоріями, які так чи інакше ґрунтуються на офіційних переписах населення, які у незалежній Словенії проводилися в 1991 та 2002 рр.

Основна відмінність переписів 1991 та 2002 року полягала у тому, що відомості, які можуть бути отримані з різних адміністративних та статистичних джерел не збиралися в ході польових досліджень. Анкети заповнювалися лише частиною населення, однак навіть у них було позначено на які питання респонденти не мають відповідати, тому що ці відомості будуть запозичені з інших джерел. З цією метою Статистичне управління Республіки Словенія створило спеціальну базу даних, яка називалася Basis даних попереднього перепису. Ця база даних об'єднувала відомості з різних адміністративних та статистичних джерел, які використовувалися в процесі збору та обробки даних.

Основними джерелами для підготовки Базис даних попереднього перепису були: Центральний реєстр населення, Реєстр адміністративно-територіальних одиниць, Статистичний реєстр зайнятості, Комерційний реєстр Словенії, Реєстр безробітних Служби зайнятості Словенії, відомості Департаменту пенсійного

забезпечення та страхування за інвалідністю про осіб, що отримують пенсію, відомості статистичного дослідження студентів та випускників, відомості перепису 1991 року.

До початку проведення перепису з цих баз даних були отримані наступні показники: місце народження, останній переїзд, громадянство, сімейний стан, відомості про освіту, статус зайнятості, відомості про місце роботи. Частково була запозичена інформація про стать, адресу проживання за рік до перепису, перше місце проживання після народження, освітня програма, місце навчання тощо.

Таким чином, на відміну від перепису 1991 року відомості наступного перепису були отримані двома способами. Під час польових досліджень також використовували два методи збору інформації: самопідрахунок (відповідь на більшість питань переписної анкети для помешкань та окремої анкети для осіб давали самі респонденти – за себе та інших членів домогосподарства) та класичний підрахунок (переписні листи заповнювалися кваліфікованими службовцями на основі відповіді респондента чи дорослого члена домогосподарства для відсутніх членів сімей та дітей віком до 15 років) [146].

Під час підготовки дисертаційного дослідження нами були використані безпосередньо матеріали перепису 2002 року на його офіційному сайті [177], її офіційні публікації [221], а також стислі аналітичні огляди населення, домогосподарств та житлового фонду Словенії з відповідною інфографікою. Там же містяться відомості починаючи з 1948 року [176]. Вище ми згадували, що вчені неодноразово звертали увагу на невірність результатів перепису стосовно окремих національних меншин (так звані «статистичні чистки»), тож задля верифікації цієї інформації нами була використана статистична аналітика ряду установ та організацій за межами Словенії – Організації економічного співробітництва та розвитку, ЮНЕСКО, Євростату, ООН та ряду інших, які доступні у вигляді численних статистичних збірників та рапортів.

Засоби масової інформації мають великий інформативний потенціал в якості виразнику актуального стану національних меншин у Словенії. У цьому контексті особливий інтерес мають медіа меншин, інформація з яких була активно залучена під час підготовки дисертаційного дослідження – мова йде про друковані ЗМІ, інтернет-портали, теле- та радіопрограми меншин.

Щоденна газета «La Voce del Popolo» з'явилася ще наприкінці Другої світової війни, як антифашистська газета орієнтована на італійців Істрії. Хоча редакція знаходиться у Хорватії, проте один з кореспондентів постійно працює у Словенії. До 2001 року часопис офіційно контролювався урядом Хорватії, а зараз газета належить хорватському «Союзу італійців». Статті, які інформують про італійську меншину Словенії розсіяні по номеру, а не сконцентровані на якійсь одній сторінці. Аудиторія газети у Словенії невелика (щодня продається близько 300 примірників) [129].

Угорський тижневик «Nepujsag» виходить у Прекмур'ї (Східна Словенія). Більшість з 1800 примірників газети поширюється за передплатою. Словенський уряд фінансує 75% бюджету часопису [153]. У 1996 році було засновано ромський журнал «Romano Them», який виходить нерегулярно. Сам засновник та головний редактор вважає, що потреби у регулярному випуску журналу немає. Статті в основному написані словенською мовою, а публікації ромською з'являються спорадично [65]. Кілька разів на рік виходить і боснійський журнал «Bosjnak», який видається на волонтерських засадах. Серби видають нерегулярний бюлетень «Beseda». Загалом, ми залучили 9 друкованих видань меншин, які також доступні в онлайн-версіях.

Були також використані аудіовізуальні джерела у вигляді теле- та радіопередач, орієнтованих на національні меншини. Перш за все, варто згадати регіональну студію «Television Koper/Capodistria» - вона є складовою частиною словенської державної мережі мовлення та виробляє програми італійською мовою вже кілька десятиліть [229]. Частиною регіональної студії «RTV SLO» є

угорська студія у Лендаві [140]. Ромські програми досі є рідкісним явищем у Словенії, однак радіопрограми для ромів виходять в ефір починаючи з 1970-х рр. – наприклад на радіо «Murski Val Radio» [149]. Загалом, ми використали 6 теле- та радіоресурсів національних меншин Словенії.

Відзначимо, що під час підготовки дослідження був використаний величезний пласт ЗМІ як національного, так і локального масштабу, що дозволило скласти досить цілісну картину про актуальний стан національних меншин у Словенській Республіці. Однак, під час роботи з цим видом джерел варто враховувати певну політичну заангажованість, що пов'язано з джерелами фінансування друкованих та інтернет-ЗМІ.

Досить численною, однак недостатньо інформаційно репрезентативною групою джерел є *документи організацій національних меншин Словенії*. Зазвичай, всі більш-менш помітні організації мають власні вебсайти та видають інформаційні бюлетені. Самоврядна громада італійської національної меншини, офіс якої розташований у словенському місті Копер має власний інтернет-портал, де ми можемо ознайомитися з основними документами організації. Окрім законодавчої бази з питань національних меншин республіки там розміщено статут самоврядної громади, відомості про роботу ради громади, а також актуальні новини [204].

Значно інформативнішим у плані доступу до джерельної інформації є сайт Помурської угорської самоврядної національної громади. Окрім звичайних статутних документів на порталі доступна інформація щодо фінансування організації, функціонування двомовних шкіл, записи засідань ради громади, друковані бюлетені, що стосуються становища угорців у Словенії тощо [175]. Сайт Асоціації ромів Словенії цікавий в основному завдяки новинному контенту, який відображає переважно культурні аспекти життєдіяльності ромської громади республіки та дає загальне уявлення про склад та структуру організації [277].

На порталі Асоціації організацій хорватської меншини об'єднана інформація, що стосується функціонування всіх 14 організацій меншини в різних регіонах республіки, новини, друковані видання за 2014-2017 рр. [276]. Окремі вебпортали мають також значні регіональні осередки хорватів – зокрема, люблянський [225]. Культурні об'єднання македонців Словенії також мають власний портал, на якому окрім поточних новин розміщуються друковані видання асоціації [148].

Таким чином, обсяг та зміст використаної джерельної бази дозволяє повною мірою реалізувати поставлені мету та дослідницькі завдання. Масив джерел, щодо окремих національних меншин Словенії напряду пов'язаний з роллю цієї меншини у державному житті республіки – найбільш ґрунтовно забезпечені інформацією питання пов'язані з двома конституційно визнаними етнічними групами (італійцями та угорцями). На узбіччі перебувають так звані «нові меншини» - вихідці з колишньої Югославії. Вони не мають державної підтримки не тільки від словенського уряду, але й від держави-метрополії. Це напряду відбилося на інформаційних ресурсах цих меншин. Під час висвітлення проблеми ми намагалися комплексно застосовувати весь наявний масив джерел з огляду на невірогідність та низьку інформативність окремих груп.

Методологічний інструментарій дисертаційного дослідження представлено комплексом загальнонаукових та спеціальних методів. Проблема ролі національних меншин Словенії у політичних процесах у республіці є складною та різноплановою і її неможливо розглядати за рамками тих факторів, які є визначальними для сучасного світового розвитку та мають як прямий, так і опосередкований вплив на життєдіяльність етнічних громад Республіки Словенія. Ми маємо на увазі, перш за все, інтеграцію, інформатизацію та, безумовно, глобалізацію. Вважаємо за необхідне підкреслити міждисциплінарний характер нашої теми. Саме це зумовило необхідність залучення до дослідження методів інших наук – етнології, соціології, історії,

міжнародного права, демографії, статистики, географії та багатьох інших. У своєму дослідженні ми спробували охопити практично всі сфери життєдіяльності громад національних меншин Словенії – політичну, соціальну, культурну, гуманітарну тощо.

Балкани – це регіон, що характеризується стрімкими змінами та значною динамікою розвитку, що пов'язано з відносно недавніми геополітичними зрушеннями та інтеграцією регіону до Європейського Союзу. Все це змушує дослідників постійно вдосконалювати власний методологічний інструментарій задля всебічного, комплексного та повноцінного аналізу політичних процесів. Це можливо лише при максимально повному застосуванні наявного теоретико-методологічного потенціалу. Аналізуючи методологічну базу роботи варто виокремити три її складових елементи: засоби пізнання, принципи дослідження та методи. Вважаємо за доцільне користуватися традиційною класифікацією методів наукового дослідження, що поділяються на філософські, загальнонаукові та спеціальні (конкретнонаукові) методи.

Філософські методи є одними з основних інструментів осмислення теми нашого дослідження, оскільки вони дають можливість окреслити загальне розуміння про сутність об'єкта предмету та об'єкту дисертації. У контексті нашого дослідження цей підхід застосовувався під час з'ясування сутності таких понять як «нація», «національна меншина», «етнічність» та низка інших. Саме вони формують той контекст, у напрямі якого ми розглядали національні меншини Словенії.

Серед способів пізнавальної діяльності, які застосовувалися автором, одним з пріоритетних був діалектичний. Оскільки проблематика національних меншин належить до сфери етнополітології, то ми маємо розглядати етнонаціональні процеси у незалежній Словенії, як не статичне, а динамічне явище, що постійно змінюється у зв'язку з впливом цілого комплексу

внутрішніх та зовнішніх чинників. Динаміка цих чинників знаходить своє відображення у єдності та боротьбі протилежностей.

У поліетнічному суспільстві так чи інакше виникають конфлікти різного масштабу. Словенія на сучасному етапі свого розвитку також не стала виключенням. Для аналізу конфліктних ситуацій у середовищі національних меншин Словенії ми використали метод моделювання, що є складовою логічного методу пізнання. Ми використали теоретичні напрацювання згаданих вище Ф. Лемппа та Л. Мароча. Ця модель базується на ідеї про те, що конфлікти складаються із сукупностей взаємно несумісних інтересів, що переслідуються низкою сторін. Отже, фокус аналізу зміщується до реконструкції інтересів суперечливих сторін як пропозиції та оцінка взаємозв'язку між цими пропозиціями як сумісних, так і несумісних.

Щоб описати інтереси сторін та відносини між ними, модель використовує напівформальну мову. Наступні чотири запитання містять рекомендації для застосування моделі до конкретної конфліктної ситуації, наприклад проблем життєдіяльності угорської меншини у Словенії:

1. Хто є учасниками конфліктної ситуації?
2. Які проблеми (тобто точки розбіжностей) існують у конфліктній ситуації?
3. Які інтереси сторін щодо цих питань?
4. Для будь-якої даної пари інтересів ці інтереси є взаємосумісними або не сумісними?

Надаючи відповіді на вищезазначені питання, необхідно дотримуватися конкретного формату пропонованої моделі [132, р. 28-30].

Ми вже згадували, що етнонаціональні процеси є складним та багат шаровим явищем, а тому їх дослідження вимагає чіткого структурування джерельного матеріалу у часовій площині, у нерозривному зв'язку з геополітичними зрушеннями в регіоні – цього вдалося досягти шляхом

застосування принципу історизму, який є тісно пов'язаний з діалектичним методом. Цей принцип пояснює етнічні процеси, що ми розглядаємо у контексті історичного розвитку регіону до якого належить Словенія. В рамках застосування принципу історизму було використано конкретно-історичний підхід, що дозволило нам виокремити логічні етапи у формуванні етнонаціональної структури Республіки Словенія.

Розгляд проблем національних меншин абсолютно неможливий без використання системного підходу, який є незамінним під час дослідження складних етнонаціональних процесів – він дає можливість комплексно досліджувати такі явища. Цей підхід стає також основою для застосування структурно-функціонального методу, який дозволив нам розглянути організації національних меншин Словенії як багаторівневі структури, які функціонують на національному та регіональному рівнях. Саме цей підхід дозволив з'ясувати особливості етнополітики Словенії на різних етапах існування незалежної держави.

Порівняльний метод був застосований нами під час з'ясування особливостей розвитку окремих громад національних меншин в різних регіонах, а порівняння цих особливостей дозволило нам виокремити фактори, які впливають на розвиток окремих локальних груп національних меншин Словенії.

Важливим у контексті нашого дослідження був також метод ситуаційного аналізу – як ілюстрації окремих проблем життєдіяльності національних меншин ми використали реальні конкретні випадки. Інформація про подібні випадки (кейси) рясно представлена у ЗМІ – особливо у медіа національних меншин. Оскільки на державному рівні проблеми меншин подекуди замовчуються то метод ситуаційного аналізу став незамінним під час відтворення реального стану речей.

Теоретичні аспекти, пов'язані з проблемою етнонаціонального розвитку Словенії, перш за все, розмаїття наукових підходів до визначення таких понять як «нація», «національні меншини» та інших було висвітлено за допомогою

використання методу термінологічного аналізу. Цей метод дозволив чітко прослідкувати трансформацію змісту та взаємозв'язків окремих категорій націології. Ми широко використали цей метод під час підготовки першого розділу дисертаційної роботи.

Оскільки, одним з важливих джерел дослідження стали програмні документи організацій національних меншин (статути, резолюції тощо), то активно використовувався метод контент-аналізу. Життєдіяльність національних громад Республіки Словенія відбувається у правовому полі держави та Європейського Союзу, тож, у зв'язку з цим, постала необхідність застосування політико-правового методу. Ми зробили огляд основних норм міжнародного та національного права стосовно проблем національних меншин, визначили їх сильні сторони та недоліки, розглянули можливість їх застосування в Україні.

Під час роботи з кількісними показниками широко застосовувався метод статистичного аналізу – перш за все, під час верифікації відомостей національних переписів населення та даних європейських статистичних установ. Порівняння цих матеріалів дало змогу зробити припущення щодо невірогідності результатів переписів у випадку окремих національних меншин – вихідців з країн колишньої СФРЮ.

Доречне та комплексне застосування зазначених принципів та методів дозволило відтворити цілісну та вірогідну картину участі національних меншин у соціально-політичних процесах в Республіці Словенія, що в повною мірою розкриває мету та дослідницькі завдання дисертації.

Висновки до розділу 1

Визначення таких теоретичних понять як «нація», «національна меншина», «етнос», «етнічність» є важливою концептуальною складовою

дослідження проблем участі національних меншин у політичних процесах. До сьогодні немає чіткої відповіді щодо рівня тотожності цих понять та їх взаємозв'язку. Ми можемо лише констатувати, що нація розуміється сучасними вченими у двох основних контекстах – як група людей, що мешкає на території окремої держави і має громадянство цієї держави та як спільнота, що склалася історично і має спільні етнокультурні ознаки. Ці два погляди однаково застосовуються і щодо понять, похідних від концепту «нація».

Участь національних меншин у політичних процесах Республіки Словенія – складна та багатогранна проблема, яка почала приваблювати дослідників одразу після проголошення державної незалежності Словенії у 1991 році. Однак, за три десятиліття вивчення проблематики не було створено комплексної синтетичної праці, яка б висвітлювала всі аспекти політизації національних громад Республіки.

Є ряд напрямків, які більш-менш ґрунтовно розроблені дослідниками – проблеми законодавчого захисту прав меншин, питання становища автохтонних національних громад, ромська проблематика тощо. Однак, варто відзначити маргінальний рівень дослідження таких проблемних аспектів, як становище та політична участь невизнаних меншин, участь національних громад у виборчому процесі, ефективність роботи представників меншин у парламенті та ін.

Наявна джерельна база дозволяє розглянути проблему політизації національних меншин як на національному, так і на регіональному рівнях. Нами були залучені всі основні групи джерел, з особливим наголосом на документах організацій національних меншин та регіональних ЗМІ, як найрепрезентативнішої групи. Водночас великим недоліком є недостатній рівень об'єктивності та репрезентативності офіційної державної статистики, що відзначає більшість дослідників меншинної проблематики. Специфіка джерельної бази обумовила вибір методологічного інструментарію дослідження проблеми.

РОЗДІЛ 2.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У РЕСПУБЛІЦІ СЛОВЕНІЯ

2.1. Міжнародно-правовий захист національних меншин

Регулювання питань, пов'язаних зі становищем меншин і реалізацією ними своїх прав, бере свій початок від юридично обов'язкових міжнародних документів у галузі прав людини (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та ін.).

Однак, у перші десятиліття після 1945 р., ґрунтуючись на всіх недоліках та загальному провалі ініціатив захисту меншин між двома війнами, міжнародна спільнота відмовилося від ідеї відновлення регулювання питань меншин. Зокрема, проти цього правила виступили держави Центральної і Східної Європи, які виходячи зі свого минулого досвіду, вважали, що мирне співіснування більшості населення і національних меншин неможливе, і розглядали ліквідацію національних меншин як рішення, яке вони намагалися втілити шляхом їх переселення. Проте, не можна категорично стверджувати, що під час холодної війни не було досягнуто певного прогресу в питаннях меншин, але їх регулювання базувалося на універсальному захисті прав людини, який забезпечує рівність людей, незалежно від їх расової, етнічної, релігійної або мовної приналежності, тим самим забезпечуючи рівність меншин.

Так, Статут ООН 1945 р. не містить жодних положень про національні або будь-які інші меншини. Проте, він заклав основу для подальшого регулювання прав

людини та основних свобод, а також для міжнародного співробітництва у цих сферах.

Базові права осіб, що належать до національних меншин (право на фізичне існування і недоторканність, заборона дискримінації і т. д.) були гарантовані такими міжнародними договорами, як Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 р. і Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.

Проте, тільки в 1966 році ООН прийняла документ, який вперше містить згадку про права меншин – Міжнародний пакт про громадянські й політичні права. МПГПП є відправною точкою для обговорення міжнародного захисту меншин, як перший обов'язковий документ, що стосується цих груп населення. Стаття 27 пакту стверджує: «У тих країнах, де проживають етнічні, релігійні або мовні меншини особи, що належать до таких меншостей, не повинні бути позбавлені права користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію, або використовувати свою власну мову з іншими членами своєї групи». Як бачимо, стаття не використовує термін «національні меншини» Замість цього всі меншини поділяються на етнічні, релігійні та мовні.

Звернемо увагу на формулювання статті: «не повинні бути позбавлені права користуватися своєю культурою...» - вона передбачає терпимість держав стосовно національних меншин, але не прихильність справі збереження і розвитку їх особливої національної ідентичності [25].

Декларація Організації Об'єднаних Націй про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин була прийнята 18 грудня 1992 року. З одного боку, вона базується на попередніх документах, які гарантують рівність прав таких категорій населення, і особливо на МПГПП. З іншого, боку, її слід розглядати не як розширення МПГПП, а як новий старт у процесі юридичного закріплення прав меншин на міжнародному рівні.

Захист меншин у Декларації базується на чотирьох вимогах: захист існування, не виключення, не дискримінація та не асиміляція відповідних груп. Документ містить дев'ять статей, преамбулу та охоплює всі особливі права меншин і, перш за все, закликає держави активно сприяти тому, щоб особи, які належать до меншин, могли здійснювати ці права на практиці [6]. Перша стаття носить досить загальний характер, зобов'язуючи держави не тільки захищати існування меншин і їх особливу ідентичність, але також і створювати можливості для лобювання цього. Звернемо увагу, що згадана вище стаття 27 МПГПІ не містила заклик до держав сприяти збереженню і розвитку ідентичності. У другій статті меншинам гарантовані права сповідувати свою релігію і відправляти релігійні обряди; використовувати свою мову (як у приватному житті, так і публічно); активно брати участь у культурному, релігійному, громадському, економічному та державному житті, створювати власні асоціації, а також право «брати активну участь в ухваленні на національному та, де це необхідно, на регіональному рівні рішень, що стосуються тієї меншини, до якої вони належать, або тих регіонів, в яких вони проживають, в порядку, що не суперечить національному законодавству» [6].

Тут найбільш важливим позитивним зрушенням є той факт, що негативне формулювання зі статті 27 МПГПІ «не може бути відмовлено в правах», було замінене сильнішим формулюванням «мають право». Також відзначимо, що права на створення асоціацій меншин, які чітко викладені в статті 27 МПГПІ, у Декларації доповнюються правом на встановлення контактів з історичною батьківщиною.

Декларація передбачає, що важливою умовою інтеграції є наявність механізмів так званої ефективної участі представників меншин у процесах прийняття рішень як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні (далі – право на ефективну участь). «Участь меншин у процесах прийняття рішень спрощується, якщо представники меншин обіймають посади державних службовців

у широкому колі органів і не призначаються виключно на посади в органи, пов'язані з питаннями меншин», - йдеться у пункті 53 Довідкового документа експерта з питань меншин. Право на ефективну участь може бути реалізовано також за допомогою конституційного або законодавчого закріплення пропорційної представленості меншин в органах влади, а також різних форм самоврядування, включаючи територіальну й екстериторіальну автономію.

Звернемо увагу, що у назві Декларації 1992 р. зафіксований термін «національні меншини». На думку Робочої групи ООН з меншин, національна меншина, однак, не є самостійним видом меншин, оскільки «навряд чи можна собі уявити, щоб вона не була етнічною та мовною меншістю» [201, s. 121-122]. Ні в МПГПП, ні в Декларації не проводиться розмежування юридичних гарантій в залежності від виду меншин. водночас, як зазначила Робоча група, це «не виключає можливості врахування потреб різних категорій меншин при тлумаченні і застосуванні різних положень Декларації», оскільки етнічна приналежність, на відміну від приналежності мовної або релігійної, «як правило, визначається як широка культурна компетенція, що включає, зокрема, поняття життєвого укладу».

Аналогічно національну приналежність можна було б розглядати як ще ширше поняття, що передбачає «ще більш широкі права, що стосуються не тільки ... культури, а й збереження та розвитку ... національної самобутності». Меншини визначаються в документах ООН відповідно до критеріїв, запропонованими в 1978 р Ф. Капоторті: меншість - це група людей, яка чисельно поступається решті частини населення даної держави, що користується пануючою позицією, члени якої, як громадяни цієї держави, володіють етнічними, релігійними або мовними рисами, відмінними від характерних рис решти населення, і демонструють, у тому числі неявно, почуття солідарності, спрямоване на збереження культури, традицій, релігії або мови [201, s. 122-124].

Таким чином, міжнародні гарантії прав представників меншин відмежовуються від гарантій, що надаються працівникам-мігрантам та біженцям (не випадково в Декларації ООН про права людини стосовно осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають, не міститься жодних згадок про меншини та їх права). Однак, доцільність застосування останнього з названих критеріїв була поставлена під сумнів спочатку Комітетом ООН з прав людини (далі – КПЛ ООН), а потім Робочою групою з прав меншин. На думку останньої, відповідно до статті 2 МПГПП «держави-учасниці зобов'язуються поважати та забезпечувати застосування статті 27 [МПГПП] до всіх осіб, хто знаходиться в межах їх території і під їх юрисдикцією, незалежно від того, чи є відповідні особи або групи осіб громадянами країни».

Розробники добре розуміли різницю між індивідуальними і груповими правами [164, р. 112-115]. Як і в згаданій вище статті 27 МПГПП, у Декларації йдеться про права осіб, що належать до меншин, а не про права меншин як спільнот. Меншини не є народами в сенсі, який вкладає в цей термін стаття 1 Статуту ООН і стаття 1 МПГПП, і навіть у тих випадках, коли мова йде про ефективну участь, самоврядування та автономію, їх статус не пов'язується з правом народів на самовизначення.

Водночас Робоча група з меншин не виключає, що представники тієї чи іншої етнічної або релігійної групи «в одних випадках можуть на законних підставах висувати ... претензії, засновані на правах меншин, а в інших випадках, діючи як група, висувати претензії, засновані на праві народів на самовизначення». Причому, як впливає з пункту 19 документа, ці випадки є взаємовиключаючими: «Якщо меншості і її членам відмовляють в праві на участь, то в деяких випадках це може розглядатися як законна підстава вимагати поваги права на самовизначення». Відзначимо, однак, що самовизначення розуміється Робочою групою виключно у вузькому значенні – як зовнішнє самовизначення, яке передбачає можливість сецесії: «Якщо та чи

інша група вимагає надати їй право на самовизначення і оскаржує територіальну цілісність держави, то це означає, що вона розглядає себе як народ, внаслідок чого така претензія буде ... випадати зі сфери застосування Декларації про меншини».

На початку 1990-х рр. питання національних меншин стає на порядку денному Ради Європи. Рамкова конвенція про захист національних меншин була прийнята у 1994 році та набрала чинності у лютому 1998 року. Як і Декларація ООН 1992 року, Рамкова конвенція визначала права осіб, що належать до меншин, а не меншин як спільнот. Сама мета Конвенції аналогічна документу ООН, оскільки він регулює особливі права меншин, які дають членам меншин свободу виражати свою культурну, релігійну і мовну самобутність.

Рамкова конвенція містить преамбулу і 32 статті. Як випливає з назви, вона забезпечує рамки, в яких держави повинні діяти, а її положення мають програмний характер, що означає, що держави повинні реалізовувати індивідуальні заходи.

Можна сказати, що Рамкова Конвенція стала першим багатостороннім обов'язковим правовим актом, присвяченим захисту інтересів і прав національних меншин. Уже стаття 1 свідчить, що захист національних меншин, їх прав і свобод відтепер є невідчужною частиною міжнародного захисту прав людини. Стаття 3 закріплює вільний вибір кожної людини щодо розв'язання питання про приналежність до національних меншин і вільний вибір, відповідно, національності. Саме в цьому документі з'являються ідеї про так звану позитивну дискримінацію, тобто про деякі заходи протекції стосовно осіб, які належать до національних меншин (афірмативні акції). Так, стаття 4 пропонує не тільки вживати всіх необхідних заходів для заохочення повної рівності між етнічною меншиною і більшістю в усіх галузях економічного, культурного, соціального, політичного життя, але й належним чином враховувати «особливе становище осіб, які належать до національних меншин».

Разом з тим, у цій же статті пропонується не вважати це «особливе становище» актом дискримінації.

Конвенція підтримує ідею вільного і безперешкодного спілкування та контактів між особами, які мають загальну етнічну або культурну самобутність, у тому числі через кордони (стаття 17), а також брати активну участь у суспільно-політичному житті, особливо з тих питань, які стосуються їх безпосередньо (стаття 15).

Слід підкреслити, що обумовлюючи мовні права меншин і їх право на освіту, Конвенція закликає держави вживати певних заходів (наприклад, двомовні написи або навчання рідною мовою), якщо це доцільно, або якщо в цьому районі проживає значна кількість представників меншини. Це можна віднести до етнічно змішаних районів, але це положення сформульовано досить широко, що означає, що держави можуть інтерпретувати це по-своєму – навіть на шкоду представникам меншин.

Слід згадати ще одну особливість – Рамкова конвенція не містить визначення національної меншини. Під час підготовки тексту Конвенції не вдалося досягти згоди, яка була б підтримана більшістю держав-членів. Проте, в Рамковій конвенції є ряд положень, які в результаті компромісного формулювання і прагматичного підходу в деякому сенсі залишають визначення концепції владі, яка контролює виконання Рамкової конвенції. Крім того, в ряді попередніх і наступних документах РЄ (але не в Конвенції) містяться тлумачення цього терміна. Так, Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи (далі – ПАРЄ) № 1134 (1990) у розділі «Права меншин» стверджують, що національні меншини мають право бути визнаними державами, в яких вони проживають; вони мають право зберігати та розвивати свою культуру, зберігати освітні, релігійні та культурні інститути; повинні мати право ефективної часті в процесі прийняття і реалізації рішень з питань, що мають значення для збереження та розвитку їх ідентичності. Відповідно до визначення, що

міститься в пункті 11 Рекомендації, національні меншини – це окремі (separate) або різні (distinct) групи людей, які добре визначаються і утворені на території держави, члени яких є громадянами цієї держави і які мають певні релігійні, мовні, культурні чи інші характеристики, що відрізняють їх від більшості населення країни [192].

Як зазначила Венеціанська комісія, загальновизнаним є те, що перераховані критерії охоплюють як об'єктивні ознаки (наприклад, спільність мови, традицій, культурної спадщини, релігії), так і суб'єктивні (бажання зберігати риси власної ідентичності). Поняття «національна меншина» в документах Ради Європи, як впливає з визначення, охоплює етнічні, мовні та релігійні меншини (в Рекомендації ПАРЄ № 1177 (1992) можна також знайти згадку про «етнічні й культурні» меншини) і багато в чому повторює етнокультурні особливості меншин, запропоновані Ф. Капоторті. Термін «національна меншина» в документах Ради Європи, таким чином, не тотожний за змістом аналогічному терміну, що використовується в документах ООН [193].

Є відмінності й в підходах до встановлення критеріїв належності до національних меншин. У визначенні, сформульованому ПАРЄ, відсутня така ознака, як пануюча позиція, тим самим сфера дії європейських актів з питань автономії меншин виявляється ширше, ніж сфера дії документів ООН. Водночас, у Раді Європи юридично значущим визнається критерій тривалості зв'язків представників меншин з державою (спільноти мігрантів, таким чином, виключаються з поняття національних меншин). Загальним залишається критерій громадянства: до сфери дії принципів і гарантій, що стосуються національних меншин, потрапляють лише особи, які є громадянами відповідної держави (власне, саме цей сенс закладений в поняття «національні меншини» яке використовується в Європі, де слово «національний» (national) не має етнічного змісту й означає приналежність ні до національності, а до нації, тобто громадянства даної держави). Втім, у більш пізніх документах і

коментарях підкреслюється, що «вимога наявності громадянства може перешкоджати ефективній участі [меншин] у деяких сферах життя суспільства», і йдеться про необхідність «гнучкості і відкритості підходу з боку держави» [28].

Варто відзначити також, що Рамкова Конвенція, як і інші міжнародні документи, спрямовані на захист національних меншин, виходять із захисту індивідуальних прав людини, саме тому мова в ній йде «про захист осіб, що належать до національних меншин», які «здійснюють свої права індивідуально і разом з іншими» (пункт 2 статті 3). Таким чином, міжнародне визнання колективних прав національних меншин заперечується.

Словенія підписала і ратифікувала всі відповідні міжнародні документи з прав людини, які також включають права національних меншин, а також підписала і ратифікувала двосторонню угоду про захист словенської меншини в районі долини Раби та угорської меншини в Словенії з Угорською Республікою. Розділ III містить деякі важливі принципи тлумачення положень конвенції. Їх вживання повинно відповідати законам країни, в якій проживає меншість, і принципам міжнародного права і не повинно ставити під загрозу територіальну цілісність і політичну незалежність цих країн. Однак жодне положення Конвенції не повинно тлумачитися як обмеження будь-яких прав осіб, що належать до національних меншин, вже гарантованих міжнародними документами або внутрішнім законодавством.

Комітет міністрів Ради Європи прийняв Європейську хартію регіональних мов або мов меншин у 1992 році і в березні 1998 року вона набрала чинності. У порівнянні з Рамковою конвенцією, у Хартії менше договірних сторін, її підписали 33 країни, з яких тільки 25 її ратифікували [164, р. 109]. Пряма мета Хартії полягає не в захисті мовних прав меншин, а в створенні мовного розмаїття та збереженні регіональних мов або мов меншин.

Під «регіональною мовою або мовою меншин» в Хартії розуміється мова, яка традиційно використовується на території держави жителями цієї держави (але не мігрантами), що є групою, чисельно меншою, ніж решта населення держави. Статтею 1 Хартії визнається, що регіональна мова може бути пов'язана з тим чи іншим географічним районом, де вона виступає засобом спілкування певної частини населення, і ця обставина служить «підставою для прийняття різних заходів для захисту і розвитку». Такі заходи регламентовані, зокрема, в статтях 8-13 Хартії. Згідно статті 10, якщо на певній території або в адміністративному окрузі число жителів, що користуються регіональними мовами або мовами меншин, виправдовує вжиття спеціальних заходів, то держави-учасники повинні забезпечувати використання таких мов органами регіональної або місцевої влади, можливість подачі усних або письмових заяв цими мовами та отримання відповідей на них, опублікування офіційних документів на відповідних мовах; заохочувати використання даних мов в ході дебатів представницьких органів влади, а також вживання традиційних топонімів для позначення географічних об'єктів у межах таких територій. Серед зобов'язань держав – забезпечувати доступність освіти регіональними мовами або мовами меншин «в рамках території, де такі мови використовуються», «без шкоди для викладання офіційної мови (мов)» (стаття 8), забезпечувати ведення судочинства регіональними мовами або мовами меншин в судових округах зі значним числом жителів, що користуються такими мовами (стаття 9) і ряд інших.

Слід ще раз підкреслити, що держави зобов'язуються захищати мови, на яких традиційно говорять в Європі, а не захищати мовну спадщину тих етнокультурних груп, які мігрували в Європу за останні пару десятиліть [10].

Прикінцевий акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року проголосив заборону дискримінації в якості одного з принципів, якими держави повинні керуватися у взаємних відносинах, та встановив, що, якщо на території держав-учасниць НБСЄ є національні меншини, зазначені держави «поважатимуть право осіб, які належать до таких меншин, на рівність перед

законом, будуть надавати їм повну можливість фактичного користування правами людини й основними свободами та будуть таким чином захищати їх законні інтереси в цій галузі» [12]. Ці положення знайшли розвиток в інших актах НБСЄ/ОБСЄ, серед яких необхідно особливо виділити Документ Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЄ 1990 р. Як відзначають дослідники, саме з прийняттям цього документу Європа «зробила перший крок на шляху визнання важливої ролі національних меншин і їх статусу як рівноправних членів суспільства».

Держави-учасники також зобов'язуються захищати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність національних меншин і створювати всі необхідні умови для збереження їх самобутності, розвитку мови й освіти рідною мовою, а також заохочувати і сприяти участі національних меншин у державних справах, перш за все у тих, які стосуються до представлення і захисту їх інтересів (стаття 33-35). Як гарантію такого захисту і протекції держави-учасники наголошують на необхідності створення як одного з можливих засобів захисту місцевих або автономних органів управління, разом з тим така автономія не повинна порушувати принцип непорушності кордонів держави, закріпленого в міжнародному законодавстві (стаття 35-37).

Можна помітити, що Документ 1990 року говорить не про «права меншин», а про права «представників національних меншин». Попри те, що перераховані права можуть здійснюватися не тільки на індивідуальній основі, але і членами відповідної групи спільно один з одним, колективна правосуб'єктність національних меншин саме як групи не визнається [7]. Права, проголошені в Документі 1990 року, надалі знайшли розвиток в рекомендаціях, розроблених верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин (посада була заснована в 1992 році), зокрема в Гаазьких рекомендаціях щодо прав національних меншин на освіту 1996 року [3], Ословських рекомендаціях щодо мовних прав національних меншин 1998 року [26], Лундських

рекомендаціях про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті 1999 року [19] та Люблянських рекомендаціях щодо інтеграції різноманітних суспільств 2012 року [20].

Останній з перерахованих документів виходить з того, що забезпечення захисту меншин і їх участі в суспільному житті (так звані інклюзивні процеси управління) служить меті належного та демократичного управління, яке своєю чергою, необхідно всьому населенню держави, а не тільки представникам національних меншин.

У 1992 р був заснований пост Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин. Зобов'язання ОБСЄ носять чисто політичний характер і не мають обов'язкової юридичної сили, але, однак вони являють собою великий прогрес у цій області, оскільки вони змінили спосіб мислення і подальше регулювання питання. За словами М. Комаца [114, s. 101-102], діяльність ОБСЄ та Ради Європи в галузі захисту меншин доповнює один одного, оскільки ОБСЄ займається в першу чергу політичними питаннями і питаннями безпеки, а Рада Європи займається ними в культурному плані, підтримуючи мовне та етнічне розмаїття.

Водночас двома головними дилемами на методологічному рівні в справі захисту прав національних меншин є: відсутність загальновизнаного, юридичного визначення національної меншини та невизначеність характеру її прав у розрізі – індивідуальні або колективні. Обидві проблеми вже порушувалися нами в цьому параграфі і знову будуть висвітлюватися в контексті словенського кейса. Поки лише відзначимо, що відсутність нормованого визначення меншини дозволяє різним країнам варіювати їх власний вибір. Так, Словенія визнає як такі автохтонні історичні меншини, але відмовляє у визнанні чисельно більшим етнічним групам з пост'югославського простору. Що стосується другої проблеми, то вона полягає у з'ясуванні того, що є найкращим способом захисту представників національних меншин,

забезпечення чітких гарантій індивідуальних прав, що супроводжується заборонаю дискримінації, або повинен існувати спеціальний конституційний принцип (або набір принципів), який гарантує спеціальні права членам меншин.

Перший (ліберально-індивідуалістичний) підхід практикується в нормативному регулюванні США. Ідея полягає в тому, що якщо кожен громадянин, незалежно від його належності до національної або етнічної групи, володіє одними і тими ж громадянськими та політичними правами, то будь-який спеціальний захист групі не потрібен. Такий підхід можна назвати «ліберально-нейтральним» (або індивідуалістичним). Однак, у континентальній Європі на національних рівнях такі заходи вважаються неефективними і недостатніми. Європейці набагато менш охоче вірять у вигоди від поширення індивідуалістичних ліберальних принципів у ситуації, коли забобони проти меншин і ворожість стосовно них сильно вкоренилися і демонструються тими, кому довірена реалізація загальних правил, коли вимога про захист висувається групами, які тривалий час існують на території країни або опинилися у складі населення держави у зв'язку зі зміною меж або вимушеною міграцією і т. д. Застосування виключно індивідуалістичного підходу меншою сприяє забезпеченню реального та ефективного захисту меншин.

Коллективні права меншин, що мають на меті захист спільної ідентичності групи, призводять до надмірної захищеності цієї групи від втручання суспільства до їх внутрішніх справ. Показово, що проаналізовані вище ключові документи як глобального, так і європейського рівня віддають перевагу захисту індивідуальних прав, тобто дотримуються ліберально-нейтральної моделі. Тим часом на національному рівні, особливо в країнах ЦСЄ, у тому числі й Словенії втілена у життя модель колективних прав.

Як зазначає В. Садурській, у державах континентальної системи, особливо в державах Центральної та Східної Європи, ця дилема індивідуальних і колективних прав не має такого значення. Характер взаємовідносин між

етнічною більшістю та меншиною (або меншинами) не відповідає формулі «ліберальна більшість проти деспотичної меншості»; як зазначив М. Димітрієвич, «всі посткомуністичні країни регіону проголошують свою прихильність ліберальному конституціоналізму, і жодна національна меншина ... не поставить під сумнів основні ліберальні догмати» [201, s. 62-65]. Отже, основне філософське обґрунтування, що дискредитує головну ідею про права меншин, не застосовується (або може бути застосовано в набагато меншому ступені) до держав Центральної та Східної Європи (і в цілому, до Європи). Звичайно, це не скасовує того факту, що «мультикультурне» рішення, в рамках якого явно визнаються окремі права меншин, часто розглядається як загроза культурі, яку поділяє більшість, і державному суверенітету. Проблема, отже, вже не полягає у тому, яку модель слід прийняти, лібералістично-нейтральну або модель примирення (тобто плюралістичну).

Вибір відбувається, в основному, на користь останньої. Як вважає один словенський політолог М. Комац: «досвід країн ЦСЄ показав, що етнокультурний нейтралітет та нейтральне регулювання стосовно груп не можуть сприяти утвердженню культурного плюралізму і гарантувати стабільність та мир у взаєминах етнічної більшості й меншин. Традиційному лібералізму не вистачає розуміння розмаїття, що постійно зберігається, і він не може забезпечити розв'язання проблем у традиційно полікультурних суспільствах, де ідея рівних прав передбачає рівне право зберігати свою власну ідентичність» [114, s. 55]

2.2. Гарантії прав національних меншин у законодавстві Республіки Словенія

Конституційні положення, що тим чи іншим чином стосуються національних меншин можна розділити на декілька змістовних блоків.

По-перше, відзначимо положення, які містять загальну антидискримінаційну риторичу. Вже у преамбулі Конституції підкреслюються гарантії прав і основних свобод незалежно від національної приналежності та без будь-якої дискримінації. Більш детально ці гарантії розписані у статті 14, де сказано, що у Словенії кожному гарантуються рівні права та основні свободи незалежно від національності, раси, статі, мови, віросповідання, політичних чи інших переконань, майнового стану, походження, освіти, соціального стану або будь-яких інших особистих обставин.

Заклики до національної, расової, релігійної чи іншою нерівністю, а також розпалювання національної, расової, релігійної чи іншої ненависті й нетерпимості є неконституційними, відповідно до статті 62.

По-друге, це блок статей, які гарантують індивідуальні права на виявлення своєї національної приналежності та мовної компетенції. Так, стаття 61 гарантує, що кожен має право на вільне вираження приналежності до своєї нації або народності, на культурну автономію і використання своєї рідної мови та писемності. При цьому поняття «культурна автономія» не тлумачиться і вочевидь, за замовченням означає право на національно-культурне самовиявлення і використання рідної мови. Останнє право окремо виділено у статті 62: «Кожен має право при здійсненні своїх прав і виконанні обов'язків, а також у відносинах з державними та іншими публічними органами використовувати свою рідну мову та писемність у порядку, встановленому законом». Цим положенням Конституція Словенії визнає за кожною особою - і не лише за її громадянами - основні етнічні та культурні права, які відповідно до міжнародних норм загалом визнаються лише за громадянами держав, які є членами національних меншин. Отже, Словенія у цьому випадку пішла далі європейських норм, адже ці індивідуальні (етнічні та культурні) права конституційно гарантуються особам, які не є громадянами Словенії.

По-третє, це статті, які гарантують колективні права двом особливим етнічним спільнотам – італійській та угорській, які названі в Конституції автохтонними. Всі вони викладені у статті 64. Отже, ці громади мають право:

- на виховання і освіту рідною мовою; При цьому, хоча офіційною мовою є словенська, на територіях громад, де проживає італійське чи угорська національна спільнота, офіційною мовою також є відповідно італійська чи угорська;
- використання національних символів;
- створення національних організацій;
- здійснення господарської, культурної, науково-дослідницької, видавничої діяльності;
- відносини з історичною Батьківщиною.

Відзначимо при нагоді два таких моменти. По-перше, у реалізації всіх цих прав держава «матеріально і морально» сприяє автохтонним спільнотам. По-друге, офіційний статус італійської та угорської мови передбачає наявність областей (визначених державою) де вивчення рідної мови автохтонної спільноти (італійської чи угорської) є обов'язковою не тільки для неї, а й для інших етнічних груп, зокрема словенців.

Комплекс політичних прав автохтонних спільнот передбачає, що в районах компактного проживання зазначених національних спільнот їх представники в цілях здійснення своїх прав засновують свої самоврядні громади. За їх пропозицією держава може наділити національні самоврядні громади повноваженнями для здійснення певних функцій, що належать до компетенції державних органів, і забезпечувати їх засобами для реалізації цих повноважень.

Національні спільноти безпосередньо представлені в представницьких органах місцевого самоврядування та в парламенті. Закон встановлює положення і порядок здійснення прав італійської та угорської національних

меншин в районах їх компактного проживання, обов'язки місцевих самоврядних спільнот по реалізації цих прав, а також ті права, які представники цих національних спільнот реалізують за межами районів їх компактного проживання. Отже, Конституція гарантує, що ці дві етнічні громади завжди будуть безпосередньо представлені по одному депутату кожна в Національних зборах, яке є палатою представників у парламенті республіки.

Конституція також передбачає, що: «Закони, постанови та інші законодавчі акти, які впливають виключно на здійснення конкретних прав, якими користуються італійські або угорські етнічні громади відповідно до цієї Конституції, або впливають на статус цих громад, не можуть бути прийняті без згоди їх представників» [238].

Важливою відправною точкою в регулюванні статусу (прав) автохтонних етнічних спільнот є те, що цей статус не залежить від їх чисельності. Таким чином, права італійської та угорської етнічних громад повинні бути гарантовані незалежно від того, скільки членів кожної громади. Цей принцип важливий, тому що більшість населення у Словенії – словенці, і дві розглянуті етнічні групи мають низький відсоток: за відомостями останнього перепису 2002 року: словенці 1, 631, 363 (83,06%), угорці 6, 243 (0,32%) та італійці 2, 258 (0,11%).

Нарешті, четвертий змістовний напрям захисту меншин стосується ромів. Вони також наділені особливими правами, що наближаються до прав автохтонних спільнот, але які визначені окремим законом. Отже, розглянемо тепер положення Конституції в розрізі етнічного складу Словенії [126, р. 261-262].

Першу групу складають «автохтонні», або т.зв. конституційні меншини. Це з одного боку, італійська та угорська меншини, які користуються особливим конституційним захистом, а з іншого боку автохтонна ромська громада Словенії, яка також користується особливим захистом конституційних меншин.

Друга група різних за походженням та чисельністю етнічних спільнот, не мають конституційного статусу і колективних прав, і індивідуальні права яких гарантуються самим загальним чином. Єдині конституційні положення, на які можуть покладатися члени цих громад у справі збереження етнокультурних особливостей, можна знайти у статті 61 (вираз громадянства), статтях 7 та 62 (використання їх мови та письма) [238].

Ми можемо розділити їх на три підгрупи:

- дуже невеликі історичні етнічні спільноти (а точніше їх залишки) – окремі групи сербів, хорватів та німецькомовна спільнота, що традиційно проживають в окремих районах Словенії, тобто невеликі залишки автохтонних етнічних спільнот меншин та їх членів;
- представники етнічних спільнот, які мають словенське громадянство, але іммігрували до Словенії лише (відносно) нещодавно – зазвичай після Другої світової війни, переважно з 1960-х років з інших республік колишньої Югославії. Ці етнічні спільноти та їх представників, яких ми могли б визначити як специфічну (під) категорію іммігрантів, іноді називають «новими», тобто сучасними етнічними меншинами;
- іммігранти, які не є громадянами Республіки Словенія та мають постійне або тимчасове місце проживання на її території.

Отже, розглянемо правове становище кожної з цих груп етнічних спільнот.

Італійська та угорська автохтонні спільноти захищені самим широким чином як на конституційному, так і на іншому законодавчому рівні. Загалом, їх розвиток регулюють більш ніж 80 законодавчих документів.

Термінологія, встановлена конституцією Словенії, (мається на увазі термін «етнічні спільноти») не випадкова, вона була запропонована членами обох громад. Термін «національна меншина», який в іншому випадку широко поширений у всьому світі та у професійній літературі, не увійшов до

Конституції насамперед для того, щоб уникнути можливого негативного відтінку та розуміння. Водночас ця нова термінологія зумовлена використанням позитивної концепції захисту цих спільнот та їх членів.

Термін «автохтонні» - це якісна характеристика угорської та італійської етнічних спільнот, яка визначена не тільки Конституцією, але й іншими законодавчими актами. Втім, жоден з них (включаючи Конституцію) не тлумачить сам термін «автохтонізм». Словник словенської мови визначає, що «автохтонний» - це той, хто «місцевий за походженням, звідки він живе, рідний, оригінальний» [217, s. 28].

К. Рібичич визначає зміст автохтонізму наступним чином: італійці та угорці компактно жили в Словенії протягом багатьох століть, на території, де вони не вважають себе іноземцями чи іммігрантами, але виправдано почувають себе оригінальним, домашнім населенням і досі мають більшість у деяких населених пунктах. Це національні громади, які є традиційними та мають давню класичну особливість на території сьогоденної Словенії. Вони не є сучасними, як це відбувається з громадами, які походять від тих мешканців Словенії, які мають коріння в інших частинах колишньої югославської федерації [198, s. 33-34].

Між тим, М. Жагар відзначає, що не існує загальновизнаних та дійсних об'єктивних критеріїв, на підставі яких можна було б визначити автохтонність (населення) окремих етнічних спільнот у певному середовищі з компактністю традиційного населення. Часовий критерій визначення автохтонності досить розмитий [249, s. 112].

Проблема може полягати в тому, щоб вирішити, скільки часу буде потрібно певній етнічній громаді для проживання на певній території, перш ніж її можна буде вважати автохтонною етнічною спільністю. Умовою для того, щоб ми почали розглядати спільноту як автохтонну в певному середовищі, є те, що з моменту поселення на певній території повинно пройти щонайменше два-

три покоління. При цьому дослідник стверджує, що визначення автохтонності це завжди політичне питання, і на нього треба дивитися з цієї точки зору [249, s. 113].

До того ж якщо брати часовий критерій, то італійці та угорці не будуть єдиними, яких можна назвати автохтонними. Історично на території Словенії також мешкали хорватська та сербська спільноти, окрім представників цих народів які з'явилися тут в період СФРЮ. У зв'язку з цим, виникає питання, які ж фактори (зокрема і політичні) зумовили визначення «автохтонними» саме угорську та італійську спільноти, які, як говорилося не є найбільш численними. Крім часового критерію ми виокремили такі чинники: 1) компактна територія проживання; 2) історико-правова спадкоємність; 2) пропозиції самих спільнот; 3) відсутність сепаратистських проявів в умовах розпаду СФРЮ; 4) двосторонні угоди з Італією та Угорщиною.

У словенському законодавстві застосовується принцип територіальності, який передбачає, що особливі права, гарантовані національним меншинам, реалізуються в їх автохтонних поселеннях. Захист національних громад у Словенії пов'язаний з поняттям етнічно змішаної території, що, отже, означає, що здійснення більшості особливих прав меншин, пов'язана з цими територіями, оскільки з точки зору раціональності здійснення прав на всій території Словенії не було б оптимальним. Це пояснює, чому багато постанов, що регулюють захист національних меншин, були прийняті в рамках місцевого самоврядування, а не тільки на національному рівні. Отже, компактність та територіальна згуртованість дійсно виокремлює італійську та угорську спільноти. Хоча, ця концепція досить розпливчата, М. Комац посилається на неї як на головну причину такої різниці регулювання захисту традиційних національних меншин та спільнот представників народів колишньої Югославії, які проживають в розосередженому районі Словенії [114, s. 193].

Також, слід відзначити правову спадкоємність захисту їх колективних прав. Після Другої світової війни офіційна словенська політика, Конституція та законодавство визнали існування етнічного плюралізму та почали формувати специфічну систему захисту (автохтонних) національних меншин. Це також було формальною основою для встановлення словенської етнічної та особливо культурної політики, яка постійно підкреслювала факт етнічного та культурного плюралізму [249, s. 113].

Відповідно до Конституції СРС 1974 р. італійська та угорська національності мали право вільно користуватися своєю мовою (в районі, де вони жили, це було рівнозначно словенській мові), виражати та розвивати національну культуру, створювати власні організації та використовувати свої символи. Вони здобували освіту рідною мовою (спеціальні школи меншин або двомовні школи). Вони могли вільно розвивати свою культуру та контакти з рідною нацією, що також підтримувалося державою (статті 250 та 251). Представництво національностей у державних органах не передбачалося Конституцією, але на практиці вони мали своїх представників у всіх асамблеях Республіканських зборів, а на місцевому рівні їх представники мали статус спеціальної, четвертої асамблеї [198, s. 34].

У колишньої Югославії термін «етнічна (національна) меншина» також уникали через його можливу негативну конотацію. Замість терміна «етнічна меншина» в югославській конституційній і політичній практиці використовувався термін «національність». Хоча, така практика використання терміна «національність» не була відома у світі, вона часто піддавалася критиці через те, що термін «національність» може мати різні значення. А саме, термін «національність» може використовуватися для визначення будь-якої етнічної приналежності, для визначення певної конкретної етнічної групи, а також для позначення будь-якої приналежності до певної держави (громадянство) [249, s. 109-113].

Отже, у СФРЮ захист цих двох меншин був на такому рівні, що на момент проголошення незалежності вони хотіли, а також отримали обіцянку, що незалежність країни не погіршить їхнього становища та не звужить права їх членів [198, s. 34].

Про це, зокрема, йде мова в Угоді між політичними партіями та парламентськими групами про плебісцит, Листі про добрі наміри від 1990 року та Основній конституційній хартії від 1991 року. Остання говорить, що італійській та угорській національним громадам та їх членам гарантуються права, передбачені попередньою конституцією та чинними міжнародними угодами. Серед підписантів цієї угоди був Роберто Баттеллі – представник італійської національної спільноти, який до 2018 року представляв у словенському парламенті інтереси італійської меншини [198, s. 34].

Словенії вкрай важливо було зберегти міжетнічний мир в умовах конфліктів у сусідніх республіках Югославії. До того ж проблема захисту етнічних меншин була підкреслена міжнародною спільнотою і у час югославської кризи, коли був встановлений задовільний рівень гарантій і захисту етнічних меншин (Європейською комісією на підставі звіту міжнародної експертної консультативної комісії на чолі з Бадінтер) в якості одного з основних (попередніх) умов визнання незалежності новоутворених держав – колишніх югославських республік.

Угорська та італійська спільнота не виявляли сепаратистських настроїв і цілком готові були підтримати словенську незалежність. Надання подібного режиму захисту «новим» меншинам», або «історичним» спільнотам сербської та хорватської людності викликало побоювання Словенії у можливості трансформації їх колективних прав в революційні тенденції, підтримувані сусідніми націоналістично-авторитарними режимами Хорватії та Сербії. Такі побоювання були відсутні у випадку з Італією та Угорщиною, які були

демократичними країнами й до того ж Італія була вже пов'язаною зі Словенією угодою щодо обопільного захисту етнічних меншин.

У 1975 році СФРЮ та Італійська Республіка прийняли Угоду Осіма, яка, крім визначення кордону, також забезпечує захист членів національних меншин. Угода Осіма вже згадує принцип захисту меншин в преамбулі, а потім заявляє в статті 8 угоди, що дві країни нададуть той же обсяг захисту і заходів, які раніше були викладені в Спеціальному статуті [234]. Республіка Словенія стала правонаступницею СФРЮ у виконанні Угоди Осіма, а у 2001 році в Італії було прийнято Закон «Про захист словенців в Італії» або, точніше, у регіоні Фріулі-Венеція-Джулія [269]. Цей закон є важливим кроком на шляху до впорядкування захисту словенської меншини в Італії, оскільки, як стверджує В. Клопчич, в Італії спостерігалися тенденції до вузького тлумачення концепції меншини та більшого натиску на загальний захист прав людини у порівнянні з особливими правами меншин.

Двостороння угода, яка пов'язує Словенію щодо її угорської меншини, була укладена з Угорщиною в 1993 році. Країна уклала також Угоду про дружбу і співробітництво з Угорщиною, а також Угоду про співробітництво в галузі освіти, культури, науки й технологій у 2000 році [263].

Отже, конституційно-правова «автохтонність» угорської та італійської спільнот базується на цілому ряді історичних, географічних, політичних та геополітичних чинників і відкриває шлях до здійснення щодо них особливого режиму захисту як індивідуальних, так і колективних прав, що часто визначається дослідниками як режим позитивної дискримінації.

Ця концепція захисту меншин розглядає меншини як суб'єкти та чітко визначає зобов'язання держави щодо здійснення особливих прав меншин. Характеристика цієї концепції полягає в тому, що вона передбачає активну роль та гарантований вплив етнічних меншин у політичному процесі. Роблячи це,

вона визначає меншини як активного суб'єкта в демократичному плюральному суспільстві, підкреслюючи подвійну природу їхніх особливих прав. А саме, активним суб'єктом та носієм особливих прав є громада меншин як колективний суб'єкт та кожен представник цієї меншини як індивід (індивідуальний суб'єкт). Крім того, позитивна концепція захисту меншин передбачає активну роль держави як у здійсненні особливих прав меншин, так і в гарантуванні необхідних умов для їх здійснення [249, s. 107-109].

Порівнюючи позитивну концепцію захисту (автохтонних) національних меншин з негативною концепцією захисту меншин, ми виявимо, що суттєвою відмінністю є те, що негативна концепція передбачає втручання держави на основі вимог законного позивача лише тоді, коли відбувається конкретне порушення особистих прав, гарантованих Конституцією та / або законодавством. Позитивна концепція надає право вимагати від держави певних дій для їх реалізації. Цей обов'язок держави, її інститутів і органів - діяти для реалізації особливих прав меншин встановлених тільки її конституційною та правовою системою. Ніяких особливих або додаткових претензій або запитів меншин не потрібно. Сам факт того, що держава не діяла б у такому випадку, встановив би порушення закону державою і його моральну та юридичну відповідальність за можливі наслідки.

Реалізація «позитивної концепції захисту меншин» встановлює обов'язок держави діяти для забезпечення реалізації цих прав у всій їх складності як індивідуальних, так і колективних.. Характер і спосіб реалізації певного права (у кожному конкретному випадку) обумовлюють конкретні зобов'язання держави щодо реалізації такого права.

Особливі права обох етнічних громад є як колективними, так і індивідуальними. Як колективні права, вони поширюються на етнічну спільноту в цілому, незалежно від її чисельності. Як індивідуальні права вони належать

кожному члену цієї етнічної спільноти. Коли застосовувати права до етнічної групи як до колективу, а коли до окремих членів групи, залежить від характеру прав.

Як вже було зазначено вище, угорській та італійській меншині гарантується право бути безпосередньо представленими в парламенті, де кожному з них виділяється місце. Політичне представництво меншин на місцевому і регіональному рівні гарантується положеннями Закону про місцеве самоврядування і Закону про місцеві вибори. Закон «Про місцеве самоврядування» надає право національним меншинам обирати принаймні одного представника до муніципальної ради в районах розселення автохтонних спільнот.

Крім того, Конституція (стаття 64.2) і Закон «Про місцеве самоврядування» надають національним меншинам право створювати самоврядні етнічні громади в районах, в яких вони традиційно проживають. Самоврядні ради національних меншин як юридичні особи являють собою особливу форму автономії меншин. Вони створюються для лобювання потреб та інтересів національних меншин і для організованої участі меншин у державних справах. Самоврядні етнічні громади обираються членами національної спільноти на прямих виборах. Вибори до ради муніципального самоврядування етносу проходять одночасно з виборами органів самоврядування місцевих громад. Положення Закону про місцеві вибори застосовуються до виборів членів самоврядних етнічних громад. Самоврядні етнічні спільноти взаємодіють з органами самоврядування місцевих громад і державними органами та мають право вносити пропозиції, ініціативи й зауваження з питань, що стосуються статусу етнічних спільнот, перед державними органами та Національною радою, представницьким органом соціальних, економічних, професійних та місцевих інтересів, заснованим Конституцією (стаття 96) Крім того, вони дбають про збереження

характеристики груп меншин на етнічно змішаних територіях. Діяльність італійських і угорських самоврядних етнічних спільнот фінансується з державного бюджету. Якщо муніципальні органи розв'язують питання, пов'язані з реалізацією особливих прав національних спільнот, вони повинні отримати попередню думку самоврядної національної спільноти [238; 256].

Таким чином, меншинам надається подвійне право голосу на парламентських виборах і під час обрання членів муніципальної ради. З двох голосів, поданих ними один призначений для обрання представника автохтонної національної спільноти, а другий – для виборів інших делегатів або членів муніципальної ради або Національних зборів. Вони мають право обирати представника своєї етнічної громади, незалежно від розміру автохтонної етнічної групи, а також голосувати за звичайними виборчими списками.

У таких правових умовах існує можливість (і вона, скоріше за все, буде реалізована), що до парламенту будуть обрані додаткові депутати, які є членами обох етнічних громад. А саме, проголошена етнічна політика деяких політичних партій може бути причиною того, що деякі члени обох етнічних громад будуть балотуватися за списками різних політичних партій як своїх кандидатів; ці кандидати, у разі обрання депутатами, не матимуть статусу спеціальних представників етнічних меншин у парламенті, але цілком можливо, що вони будуть представляти та лобіювати також певні інтереси своїх етнічних спільнот і шанс реалізувати їх пропозиції і забезпечити необхідну більшість для прийняття тих чи інших рішень буде навіть краще, якщо вони будуть підтримані різними політичними партіями [249, s. 113-114].

У Словенії дуже часто критикують таке подвійне виборче право членів італійської та угорської національних спільнот. Гарантований Конституцією високий рівень захисту автохтонних національних спільнот дійсно означає двократне відхилення від принципу рівності виборчого права, але це відхилення передбачається і вимагається самою Конституцією як форма позитивної

дискримінації. Парламентські дебати та робочі органи Національних зборів неодноразово чули думку, що прийнятним є забезпечення рівності меншин та їх членів, і неприпустимо, щоб вони мали більші права, ніж словенці. Але така позиція несприятлива для меншин. Однією з його версій була пропозиція про скасування так званого подвійного виборчого права членів італійської та угорської національних спільнот. А саме вони обирають своїх спеціальних представників до парламенту та штату місцевих представництв, водночас вони володіють загальним виборчим правом. Тому їх вплив на склад парламенту та муніципальних рад є більшим, ніж вплив членів більшості меншин – вони не тільки рівні, але й мають більше прав (позитивна дискримінація). Це не повинно бути рідкістю у сфері захисту меншин (не тільки національних).

Меншини є особливо вразливими, і для того, щоб мати можливість розвиватися у вибраній країні, почуватись у безпеці та рівноправності, недостатньо, щоб їх членів прирівнювали до інших громадян, а необхідно, щоб вони мали особливі, додаткові права. Це в інтересах меншості та більшості, оскільки це сприяє їхньому творчому співіснуванню. Саме з цього питання Конституційний Суд встановив, що це положення відповідає Конституції. А саме, подвійне виборче право походить від конституційної системи, яка забезпечує високий рівень захисту обох національних спільнот і не є порушенням принципу рівності виборчого права. Це виняток, передбачений у Конституції саме як форма так званої позитивної дискримінації.

У багатьох інших європейських країнах позитивна дискримінація в політичному представництві меншин набуває іншої форми: виборчий поріг встановлюється нижче; формуються спеціальні виборчі округи; у разі необхідності загальна кількість членів повинна бути збільшена; менш вимоглива більшість для виборів або менша кількість преференційних голосів тощо. Оцінюючи важливість подвійного виборчого права, слід зазначити, що частка членів національних громад (за винятком місцевих виборів в окремих

невеликих муніципалітетах Прекмур'я) настільки мала, що їх голоси практично не мають реального впливу на вибори кандидатів на загальних виборах [198, s. 36-37].

М. Жагар вважає що така нерівність прав меншин є виправданою. Ці етнічні спільноти суттєво відрізняються за багатьма критеріями та характеристиками, тому їх не слід враховувати однаково в конституційно-правовому регулюванні міжнаціональних відносин та захисті меншин. Приймаючи Конституцію на початку 90-х років, Словенія вирішила поважати міжнародні стандарти захисту меншин для представників кожної етнічної спільноти меншин та з історичних причин відповідно до Основної хартії вирішила, що для італійської та угорської меншин як двох конституційних корінних національних спільнот, а також для (корінних) ромів будуть діяти особливі положення [249, s. 114-115].

У порівнянні з конституційними положеннями про статус і особливі права італійських і угорських етнічних громад, перелічених у статті 64 Конституції, положення ромів є скромним, оскільки в ньому не міститься перелік колективних та індивідуальних прав громади ромів і її членів. Положення про правовий захист і інтеграцію ромів включені в конкретні закони, що стосуються освіти, культури, засобів масової інформації, участі в політичному житті і т. д.

Щоб розібратися в причинах, які призвели до рішення про те, що особливий статус і особливі права громади ромів у Словенії регулюються особливим чином (інакше, ніж італійських і угорських етнічних громад) слід згадати, що: громада ромів у Словенії дуже розосереджена по території (що сильно відрізняється від ситуації в двох інших автохтонних етнічних громадах); серед членів спільноти існує невеличке відчуття спільної ідентичності, й мало що було зроблено для розвитку та просування їх специфічної культури; рівень освіти серед членів цієї етнічної спільноти низький, однак за останні двадцять років були спроби включити їх мову і культуру в освітні програми в початкових

школах в місцевих громадах, де вони проживають (багато проблем щодо освіти дітей ромів були пов'язані з тим фактом, що вони не говорили словенською мовою, і що вони не були традиційно соціалізовані таким чином, який був би сумісний з таким в школах); практично відсутні будь-які форми культурної, соціальної і політичної інтеграції цієї спільноти. Все це стало причиною того, що було вирішено, що їх статус та особливі права будуть регулюватися спеціальним законом.

Правовий статус громади ромів у цілому визначено в Законі про ромські громади (2007 р.), який визначає завдання і обов'язки державних органів і місцевих громад у питанні реалізації та фінансування особливих прав громади ромів і регулює їх організацію на національному та місцевому рівнях. Друга стаття цього закону говорить, що члени громади ромів мають додаткові, особливі права, визначені законом у зв'язку з особливим становищем громади ромів у Словенії. Це необхідно для успішної інтеграції до словенського суспільства на додаток до прав та обов'язків, які належать всім громадянам Республіки Словенія. На підставі цього Закону в Словенії була створена Рада громади ромів як представницький орган ромів у Словенії. Уряд Республіки Словенія заснував міжурядовий комітет для поліпшення становища ромів [264].

Зміни та доповнення до Закону про місцеве самоврядування 2002 року регулюють політичну участь громади ромів на місцевому рівні та гарантують право членів громади мати принаймні одного представника в муніципальній раді в муніципалітетах, де традиційно проживають роми (Закон «Про внесення поправок до Закону про місцеве самоврядування», Офіційний вісник № 51/2002). У статті 101а цього закону говориться, що муніципалітети Белтінці, Чанкова, Чреншовці, Чрномель, Добровнік, Гросупле, Кочовіще, Кршко, Кузьма, Лендава, Метліка, Мурська Сobotа, Ново Место, Пуконці, Рогашовці, Семіч, Трежінай та Турніще зобов'язані забезпечити право ромської меншини на одного представника в муніципальній раді [256].

Права, що надаються членам неавтохтонних етнічних груп, містяться в конституційних положеннях – це права про рівність перед законом, вираження національної приналежності, право використовувати свою мову і алфавіт, а також право на зібрання та асоціації. Вони мають тільки індивідуальні права і не користуються особливим захистом, як автохтонні спільноти.

Проблема полягає вже у правовому визначенні цих етнічних груп. У Конституції воно відсутнє, а в цілому ряді окремих законодавчих актів і урядових постанов, а також у політичному дискурсі вони визначаються як «іммігранти». Але, на наш погляд, це не є конструктивним, адже об'єднує дуже строкаті, диференційовані в соціокультурному і цивілізаційному, і, навіть в юридичному плані спільноти.

З певними умовностями у межах такого «іммігрантського» населення ми повинні розрізняти принаймні дві різні категорії, де критерієм є громадянство Республіки Словенія.

До першої категорії, потрапляє населення, що не відповідає традиційному розумінню іммігрантів у Західній Європі, оскільки вони є громадянами Республіки Словенія. Це сучасні національні спільноти, сформовані в основному з економічних іммігрантів з інших частин колишньої Югославії та тих, хто працював в армії, митниці та подібних федеральних установах, але залишився в Словенії і створив там сім'ю, а також біженці, які приїхали до Словенії під час війни (в основному з Боснії) і не хочуть, але часто не мають куди повернутися. Члени цих національностей живуть у Словенії не компактно, за винятком окремих маленьких сіл, а розсіяно [198, р. 39-42]. В академічному дискурсі їх воліють називати «нові», або «неконституційні» етнічні спільноти.

До їх гарантованих прав належать у тому числі й ті, що забезпечують збереження та розвиток їхньої культури та самобутності (особливо статті 16 та 61 Конституції Республіки Словенія) [238]. Саме тому, що вони отримали словенське громадянство, становище цих іммігрантів та їхніх спільнот набагато

краще, ніж становище іммігрантів з інших країн, які, як правило, не є громадянами країн, в яких вони проживають, і тому не можуть отримати громадянські (політичні) права.

Хоча їх колективні права як окремих етнічних іммігрантських громад не встановлені та не гарантовані конституцією, на практиці є деякі початкові школи, які працюють мовою іммігрантів у більших центрах, де є велика концентрація мігрантів. Відповідно до Закону про початкову школу та відповідно до двосторонніх міжнародних договорів для дітей словенських громадян, які проживають в Словенії, рідною мовою яких не є словенський, організуються додаткові заняття з рідної мови і культури. Сфера освіти дітей мігрантів включає включення цих дітей до словенської системи освіти та право дітей мігрантів на додаткові уроки на їхній рідній мові. Їх права в галузі освіти регулюються положеннями Закону про початкову школу. Відповідно до міжнародних договорів, уроки рідної мови та культури організуються для дітей, словенських громадян, які проживають в Словенії, для яких рідною мовою не є словенська [259].

Також, деякі інші послуги й права для іммігрантів і окремих іммігрантських спільнот можуть бути забезпечені реалізацією конкретної етнічної політики (можливо, заснованої на соціальному консенсусі), хоча вони не передбачені конституцією.

З великою часткою ймовірності можна очікувати певних проблем в етнополітиці щодо цієї категорії іммігрантів у Словенії. А саме, ті іммігранти, які стали словенськими громадянами, досить імовірно, будуть претендувати на колективні етнічні права окремих іммігрантських громад, подібних до тих, які належать автохтонним етнічним меншинам. Основні проблеми у цьому контексті будуть полягати в тому, що члени певних іммігрантських спільнот живуть в різних частинах території Словенії, що в Словенії проживає безліч

різних іммігрантських спільнот, що буде досить складно створити відповідні автономні етнічні організації конкретних етнічних громад.

Інститут з етнічних питань почав досліджувати становище та статус членів націй колишньої Югославії у Республіці Словенія. Звіт про дослідження всебічно показує трансформацію мігрантів з інших частин колишньої федерації у національні громади меншин. Це дослідження переконливо обґрунтовує необхідність регулювання статусу цих національних спільнот, без яких етнополітика Словенії є неповною та недостатньою.

Регулювання їхнього становища не слід розглядати як щось, що загрожує, а навпаки, як те, що завершує процес незалежності Словенії. Лише з проголошенням незалежності Словенії групи людей з інших республік почали перетворення в національні громади меншин. Тому регулювання статусу їх меншини впливає із незалежної позиції Словенії, і протидію цьому можна схарактеризувати як ірраціональний тягар колишнього регулювання.

За останні два десятиліття вже було підготовлено багато пропозицій для включення в Конституцію спеціальної нової поправки: статті 64 а, яка буде включати список груп представників колишніх югославських націй (крім словенців), які проживають у Словенії, оскільки вони є носіями колективних прав [127, s. 122-130]. У лютому 2018 року було підготовлено пропозицію щодо Закону про здійснення колективних культурних прав національних спільнот народів колишньої Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії в Республіці Словенії, яке також передбачає створення нової урядової установи у складі Міністерства культури Республіки Словенія. В ході першого обговорення запропонований проєкт отримав підтримку в парламенті Словенії та підготовлений до процедури подальшого розгляду.

Другу категорію «іммігрантів» складають особи, які не мають словенського громадянства. Їх можна розділити на дві підкатегорії – вихідці з

колишніх югославських республік, які через певні обставини не отримали громадянства та іммігранти з третіх країн.

Стаття 40 Закону про громадянство Республіки Словенія визначила спеціальну (дуже спрощену) процедуру отримання словенського громадянства шляхом натуралізації для всіх тих югославських громадян, які на час плебісциту мали постійне місце проживання у Словенії, а не словенське республіканське громадянство [252]. Заяву на отримання громадянства за цією статтею подали майже 170 000 осіб, і майже всі заявники, своєчасні заяви яких було заповнено, отримали словенське громадянство. Пізніше поправка до цієї статті дозволила Словенії позбавити громадянства тих, хто брав активну участь в агресії югославської армії проти Словенії в червні 1991 року.

Тобто країна надала громадянство більшості осіб, що належать до етнічних громад з країн колишньої Югославії, які проживали в Словенії і які мали там постійне місце проживання до здобуття країною незалежності, і подали заявку протягом шести місяців після публікації закону. Однак, через обмеження часу періоду подачі заяви, недостатню інформацію про процедуру і ситуацію в державах- правонаступницях колишньої Югославії, ряд іммігрантів, які мають право на отримання громадянства не подали заяву, або їм було відмовлено в громадянстві. Це призвело до видалення близько 18 000 осіб, яких зазвичай називають «викресленими» з реєстру постійних жителів після того, як вони не змогли вкластися у термін, встановлений 26 лютого 1992 року.

Уряд спробував виправити це в 1999 році, прийнявши Закон «Про легалізацію статусу громадян інших держав- правонаступників колишньої СФРЮ» в Республіці Словенія, який дала можливість особам, які не мають правового статусу, подавати заяву на отримання постійної посвідки на проживання за певних умов і протягом трьох місяців [266]. Крім того, в 2002 році до Закону «Про громадянство» були внесені поправки, покликані полегшити отримання громадянства для осіб, яким не вдалося упорядкувати

свій правовий статус відповідно до вищезазначених законів [252]. Оскільки певна кількість людей залишилася без громадянського статусу після зусиль оновленого уряду і після того, як Конституційний суд ухвалив, що Закон «Про регулювання статусу громадян інших держав- правонаступників колишньої СФРЮ» в Республіці Словенії суперечить Конституції, уряд вніс законопроект про відновлення права на проживання заднім числом. Однак законопроект був відхилений більшістю виборців на референдумі, що відбувся в квітні 2004 року.

Цілковитою особливу групу становлять етнічні спільноти, які по факту є автохтонними, але юридично не визнані такими. Невелика кількість автохтонних хорватів (вздовж словенсько-хорватського кордону) та сербів Білої Крайни також проживають у Словенії. Членам цих автохтонних громад як громадянам Словенії гарантуються всі права, які також забезпечують збереження та розвиток їхньої культури та самобутності (особливо статті 16 та 61 Конституції Республіки Словенія), але вони не забезпечують особливої конституційної чи законної меншини захист на індивідуальному, чи колективному рівні [238].

Останнім часом було багато суперечок через тиск сусідньої Австрії (а іноді й Німеччини) щодо існування в Словенії німецькомовної спільноти та про гарантування особливих прав меншин для неї. Як показали дослідження, це відносно невелика громада, яка є внутрішньо дуже неоднорідною і члени якої живуть розкидано по всій Словенії. Дослідження показують, що значна частина членів цієї громади в Словенії насправді потрапляє до категорії порівняно недавніх іммігрантів. Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) зазначає у своєму звіті про Словенію що німецькомовна меншина все ще стикається з деякими старими забобонами та стереотипами, пов'язаними з подіями Другої світової війни. За її словами, нетерпимість до німецькомовної меншини є високою, тому вона підтримує заходи на користь цієї меншини, згадані у двосторонній угоді між Словенією та Австрією про співпрацю в галузі

культури, освіти та науки, яка була підписана 30 квітня 2001 року. Ця угода передбачає у статті 15, що сторони включатимуть до спільних програм двох міністерств закордонних справ проекти на користь культурних, а також освітніх та науково важливих побажань та потреб членів німецькомовної етнічної групи в Словенії (наприклад, проекти у галузі вивчення мови та охорона пам'яток, стипендії тощо). Можна очікувати, що Словенія також звернеться до питання німецькомовної громади в рамках культурної політики меншин за підтримки зусиль, спрямованих на збереження та розвиток специфічної культури цієї громади [198, s. 42-43].

В рамках реалізації деяких положень Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин також відкриті двері для розвитку захисту всіх інших груп меншин в Словенії. Органи моніторингу в рамках Ради Європи рекомендують застосовувати більш гнучкий підхід, включаючи заходи по їх участі в суспільному житті, а також по лобюванню інтересів і підтримці їх самобутності, культури і мови як культурного багатства суспільства в цілому.

Словенія також була попереджена міжнародними організаціями про недостатнє регулювання захисту національних громад. У 1994 році Комітет з прав людини заявив, що здійснення прав, викладених у статті 27 Міжнародного пакту про громадянські права, поширюється на всі меншини, включаючи іммігрантів. У 2002 році Консультативний комітет нагадав Словенії у своїй доповіді, що йому слід приділяти більше уваги членам народи колишньої СФРЮ, німецькомовній меншості і мусульманам, які хотіли побудувати мечеть. Кілька років по тому, у 2005 році, Консультативний комітет повторив своє попередження Словенії у своєму звіті, але також вказав, що елемент міцних зв'язків або автохтонність не є слушною причиною для невиконання положень Рамкової конвенції.

Багато міжнародних інституцій щодо захисту меншин неодноразово вказували на проблему критеріїв автохтонності. Вони вказують на її

невизначеність та дискримінаційний ефект, а отже, також до значної міри свавілля при розв'язанні питання про те, яка етнічна спільнота відповідає умовам автохтонії. Попри те, що словенській владі рекомендують уникаючи використання цього критерію, автохтонність залишається одним із ключових понять у моделі захисту меншин у Словенії.

Таким чином, у розрізі законодавства виразно виділяються три рівні захисту національних меншин. У Словенії ми маємо традиційні або автохтонні етнічні спільноти, які користуються відносно всебічним правовим захистом і юридично обґрунтовані Конституцією Республіки Словенія (статті 5 і 64) та іншими правовими актами. На другому рівні ми маємо вибіркового набір положень щодо захисту етнічної спільноти ромів, юридично виправданий Конституцією Республіки Словенія (стаття 65) або Законом про ромську громаду в Республіці Словенія. Третій рівень – це модель захисту так званих нових / сучасних етнічних спільнот, що не має всебічного правового регулювання в Конституції. Єдине положення, на яке ці етнічні спільноти можуть покластися в процесі збереження своєї етнічної ідентичності – це стаття 61 Конституції Республіки Словенія, яка передбачає вільне вираження національної приналежності.

2.3. Етнополітичний менеджмент Республіки Словенія: інститути, завдання, напрями діяльності

Етнополітика Республіки Словенія у 90-х рр. ХХ століття формувалася на фундаменті, який було закладено ще за часів Соціалістичної Югославії. Можна сказати, що незалежна Словенія перейняла основи етнополітичного менеджменту СФРЮ з усіма його недоліками та позитивними моментами. Інтеграція держави до європейської спільноти вимагала зміни механізмів регулювання міжнаціональних відносин в країні, що виражалося в необхідності

створення нових інститутів, які б займалися проблемами захисту прав меншин. Ці органи мали б слідкувати за дотриманням основних регулятивних документів Європейського Союзу у сфері захисту прав людини.

Варто відзначити, що державні структури, які займалися моніторингом становища національних меншин були й в соціалістичній Югославії. Ще на так званому Антифашистському вічі народного звільнення Югославії, яке проходило в кінці 1943 року було проголошено, що захист прав меншин для майбутнього уряду федерації стане одним з основних пріоритетів. Як і в більшості соціалістичних держав практична реалізація стандартів у справі захисту національних меншин сильно кульгала, проте самі ці стандарти у деяких питаннях були більш прогресивними ніж в окремих європейських державах того часу. Етнополітика СФРЮ була контрольована Управлінням у справах національностей.

Цікаво, що до 1977 року на особливому контролі Управління знаходилася ромська спільнота, питання якої розглядалося виключно з соціальної точки зору, а не з правової, або етнічної. Роми не вважалися специфічною етнічною спільнотою – їх розглядали як неінтегровану та проблемну соціальну групу [105, s. 183]. Ця тенденція характерна й для раннього періоду постсоціалістичної Словенії. Пріоритетність ромського питання прослідковується й у діяльності основного органу Республіки Словенія, що займається справами меншин – Управлінні Уряду Республіки Словенія у справах національностей.

У складі першого Уряду Республіки Словенія (1990-1992 рр.) існувало Міністерство у справах словенців та національностей Словенії. Після завершення повноважень уряду міністерство було розформоване, а проблеми становища національних меншин у Республіці були передані у відання галузевих міністерств. Такий стан справ зберігався до липня 2013 року, коли

спеціальним наказом було створено Управління Уряду Республіки Словенія у справах національностей [158].

Управління – надзвичайно важлива, незалежна галузева служба Уряду Республіки Словенія, яка контролює виконання конституційних та юридичних норм, що стосуються особливих прав італійської та угорської спільноти, а також слідкує за дотриманням особливих прав ромів, якщо це не стосується іншої держави, або органів громад національних меншин. Варто відзначити наявність чіткого розподілення повноважень між Управлінням у справах національностей та галузевими міністерствами. Норми, що закріплені в Конституції та окремих законодавчих актах у більшості своїй перебувають на контролі окремих міністерств. Управлінню залишається слідкувати за дотриманням загальноєвропейських нормативних документів у сфері прав людини та захисту національних меншин.

Управління має контролювати процес імплементації європейських стандартів на державному рівні, звертати увагу на недоліки, готувати разом із галузевими міністерствами пропозиції та ініціативи щодо усунення виявлених порушень. До сфери діяльності Управління у справах національностей відноситься також підготовка звітів та аналітичних записок, що стосуються більш широких питань захисту національних меншин у Республіці Словенія.

Управління також постійно підтримує співробітництво з міжнародними організаціями у питаннях, що стосуються прав меншин – Радою Європи, Європейським Союзом, ОБСЄ та навіть НАТО. Однак, цей орган словенського уряду наділений також певними оригінальними повноваженнями, які повністю покладені на Управління та не входять до сфери діяльності окремих галузевих міністерств. Що стосується національних меншин, то міністерства контролюють наступні питання: фінансування парасолькових організацій італійської та угорської національно меншини, спільне фінансування двомовності та інших конституційних прав в тих муніципалітетах, в яких проживають італійські та

угорські національні спільноти, співфінансування громадських італійських культурних установ, розташованих у сусідній Хорватії, співфінансування італійського та угорського радіо- і телемовлення. У міністерств існують також компетенції, які стосуються ромської громади, яка проживає в Словенії: фінансування діяльності головної організації ромів (Рада ромської громади Республіки Словенія), співфінансування ромських асоціацій по всій країні і співфінансування місцевих ромських ЗМІ.

До прямих завдань Управління у справах національностей входять, зокрема: співпраця з національними громадськими організаціями та надання фінансових ресурсів для їх роботи, збір ініціатив і пропозицій щодо заходів та розв'язання конкретних проблем, з якими стикаються організації або окремі члени національних громад, або етнічних спільнот Республіки Словенія. Іншим прямим завданням Управління є співпраця з Комісією Національного зібрання у справах національних громад, яка безпосередньо представляє парламент Словенії. Управління також виконує професійні, адміністративні та організаційні завдання за дорученням Комісії уряду Республіки Словенія у справах національних громад та Комісії уряду Республіки Словенія у справах захисту ромської національної громади.

Таким чином, скоординована державна політика щодо національностей реалізується через Управління уряду Республіки Словенія у справах національностей, яке забезпечує при цьому зворотний зв'язок, звітуючи про досягнуті результати і проблеми в цій сфері.

Велика частина завдань у сфері захисту меншин реалізується в основному на тих територіях, де меншини проживають. Тому, одне з основних завдань Управління – співпраця з місцевими громадами в етнічно змішаних районах та територіях, які історично заселені ромами, оскільки без їх активної участі неможливо розв'язання проблем, з якими стикаються меншини. Управління надає їм кваліфіковану допомогу і бере участь у розподілі додаткових ресурсів,

необхідних місцевим громадам для виконання своїх завдань у сфері захисту меншин.

Управління у справах національностей словенського уряду також бере участь в розробці спільного законодавства, що стосується національних меншин та слідкує за його імплементацією та реалізацією на місцях. Компетенція та результати роботи Управління у справах національностей доводять, що Республіка Словенія прагне до якісної реалізації конституційних і юридичних прав як автохтонних національних громад, так і ромської спільноти. Членам національних спільнот гарантується захист колективних та індивідуальних прав індивідуальних меншин на рівні, що відповідає європейським стандартам, у тому числі: політична участь представників національних громад у роботі Національного зібрання та муніципальних органах, рівне використання рідної мови у повсякденному житті, своїй культурній, інформаційно-видавничій діяльності, двомовність середньої освіти [158].

Однією з основних проблем етнополітики більшості європейських держав є питання захисту прав та суспільної інтеграції ромських громад. Не оминула ця проблема й Словенію, де вона вирішується на найвищому рівні. Саме цей напрямок є найбільш пріоритетним у діяльності Управління Уряду у справах національностей – ромам приділяється значно більша увага ніж італійській та угорській автохтонним меншинам, не кажучи вже про неконституційні меншини.

Річ у тому, що у перше двадцятиріччя словенської незалежності проблеми становища членів ромської громади та їх суспільної інтеграції офіційно не вирішувалися – це констатують навіть ефективно розв'язання проблем ромів можливе лише у комплексі і найкраще їх розглядати на рівні місцевої адміністрації.

Європейський Союз розробив Рамкову програму для національних стратегій інтеграції ромів [74]. У 2015 році на основі цієї програми та

рекомендацій Ради ЄС про ефективні заходи з інтеграції ромів Європейська комісія вперше опублікувала закритий заклик до створення національних платформ ромів (або національних контактних пунктів) для держав-членів ЄС. На запрошення Європейської комісії Управління у справах національностей також подало заявку на проєкт «Зміцнення національного консультативного процесу в Словенії шляхом створення Національної платформи для ромів – SIFOROMA». Потім Європейська комісія повторила свій заклик в 2016 2017 і 2018 роках; Управління у справах національностей подавало заявки щорічно.

Станом на 2020 рік було реалізовано кілька національних проєктів-платформ, що стосуються ромів, а саме: SIFOROMA 1 (1 серпня 2016 – 31 липня 2017), проєкт SIFOROMA 2 (1 січня 2018 – 31 грудня 2018), SIFOROMA 3 (1 січня 2019 – 31 грудня 2019) і SIFOROMA (1 січня 2020 - 31 грудня 2020).

Метою всіх проєктів є посилення консультативного процесу у сфері соціальної інтеграції ромів за допомогою залучення осіб та структур, що беруть участь у прийнятті рішень на національному та місцевому рівні, ромських громад та приватного сектору. Цілі SIFOROMA 1-4 є приблизно однаковими:

- організація відкритого та конструктивного консультативного процесу;
- надання можливостей для обміну досвідом, знаннями та практичними навичками;
- прагнення до взаємодії між наявними проєктами, ініціативами та практичними рішеннями з метою підвищення їх ефективності;
- розробка конкретних пропозицій в інтересах поліпшення становища ромів, які будуть зібрані та підтримані всіма ключовими установами та окремими особами, які беруть участь у прийнятті рішень;
- пропонувати конкретні заходи та підготувати орієнтири на майбутнє [125].

У центрі уваги першого проєкту SIFOROMA 1, було регулювання умов життя членів ромської громади Словенії. Після загальнонаціональних консультацій, присвячених цьому питанню, Управління у справах національностей зосередило свою увагу на муніципалітеті Ново Место та організувало кілька зустрічей з усіма ключовими установами та зацікавленими сторонами. Також було проведено моніторинг двох ромських громад у межах цього муніципалітету [75].

В рамках другого проєкту SIFOROMA словенський уряд активізував свою діяльність за наступними напрямками:

- надання підтримки і допомоги муніципалітетам в розробці їх конкретних і реалістичних місцевих планів дій по інтеграції ромів, адаптованих до місцевих потреб і з урахуванням будь-яких можливих обмежень. Цією ініціативою Управління скористався муніципалітет Белтинці.
- надання підтримки та допомоги муніципалітетам, щоб вони могли стати координатором міжвідомчої взаємодії та співпраці на місцевому рівні (багатопрфільні групи, ради безпеки і т.д.). Така група, зокрема, була утворена у муніципалітеті Добровник.
- навчання ромських муніципальних радників основам законодавства, ознайомлення з постановами, процедурами та правилами, що в кінцевому результаті дозволить їм більш компетентно і активно брати участь у розв'язанні важливих питань на місцевому рівні.

Крім того, в ході загальнонаціональних консультацій була розглянута проблема так званих передчасних шлюбів та примусових шлюбів дітей-ромів [133, s. 5-7; 125].

В рамках проєкту SIFOROMA 3 Управління у справах національностей продовжило діяльність, що проводилася в рамках проєкту SIFOROMA 2. Програма була значно модернізована, шляхом додання заходів, які мають чіткий акцент на реалізації NPUR 2017-2021 (Заходи Уряду Республіки

Словенія щодо ромів) [143] і на структурованому діалозі з моніторингу виконання цієї програми. Цим разом заходи були зосереджені на трьох ключових проблемах, а саме: освіті, сприянню зайнятості ромів, охороні здоров'я [133, s. 5-7].

Управління також продовжує діяльність у сфері попередження передчасних і примусових шлюбів ромів-дітей і розробці ефективних заходів для системного і превентивного розв'язання проблем ромських громад окремих муніципалітетів. Черговий річний етап реалізації платформи SIFOROMA є модернізованим варіантом попереднього циклу платформи [187, s. 1-2].

Не дивлячись на значну активність Національної платформи для ромів у Словенії можемо відзначити ряд суттєвих недоліків, які, однак, оминаються в офіційних урядових звітах. Річ у тому, що питання системності розв'язання проблем ромської меншини досі залишається відкритим. Управління у справах національностей зосередилося на розв'язання точкових проблем окремих громад, хоча основні напрямки діяльності у програмних документах платформи визначені цілком вірно.

Помітних зрушень у становищі ромських громад Словенії навіть у місцях їх компактного проживання досі не сталося. На нашу думку, відсутність ефекту від діяльності платформи пояснюється відсутністю політичної комунікації з боку словенських ромів – дається взнаки загальна недовіра ромських громад до урядових установ та ініціатив закритість ромської спільноти та їх відданість багатовіковим традиціям, які у сучасних реаліях виглядають архаїчними та часом навіть балансують на грані законності.

У складі Уряду Республіки Словенія також діють одразу кілька урядових комісій, робота яких зосереджена на проблемах національних меншин. Знову ж таки, ромська проблематика у діяльності комісій є першочерговою, адже з 4 робочих груп – окрема займається питаннями ромських громад. До того ж проблеми ромів вирішуються ще двома загальними робочими групами.

Урядова комісія у справах національних громад є постійною і в тому чи іншому вигляді існувала з 1993 року. Протягом всього часу свого існування комісія контролювалася представниками угорської національної меншини за виключенням періоду 1995-1997 рр., коли крісло президента займав Роберто Бателлі. До 2018 року урядову комісію очолювала представниця словенських угорців М. Пожонець, а потім її змінив Ф. Хорват. Представники італійської меншини завжди обіймали посаду віцепрезидента.

Комісія Уряду Республіки Словенія у справах національних громад відповідає за:

- моніторинг виконання конституційних зобов'язань і правових положень Республіки Словенія, що стосуються національних громад;
- формулювання пропозицій та ініціатив Уряду Республіки Словенія та окремих міністерств у межах їх компетенції, пов'язаних із захистом національних громад;
- обмін думками між представниками національних спільнот і державних органів з усіх питань, що стосуються становища національних меншин [115].

Одним з найгостріших та найболючих питань етнополітики Словенії є проблема визнання та інтеграція так званих неконституційних меншин – представників народів колишньої соціалістичної Югославії. Для розв'язання цього питання була створена Урядова рада Республіки Словенія з питань національних спільнот держав-членів колишньої СФРЮ у Республіці Словенія. Створення ради було обумовлене прийняттям урядової Декларації про статус національних громад держав-членів колишньої СФРЮ у Республіці Словенія. У 2013 році прийнято постанову про створення, склад, організацію та завдання урядової ради. Рада мала статус консультативно-дорадчого органу у справах невизнаних меншин з територій колишньої Югославії. На нашу думку, створення подібного органу було простою формальністю у відповідь на вимоги

Європейського Союзу щодо визначення статусу зазначених меншин. Навіть в офіційних річних звітах про роботу Ради відзначається, що вона була сформована на «виконання міжнародних зобов'язань Словенії». Членами Ради є 6 представників державних органів (Міністерство культури, Міністерство освіти, науки і спорту, Апарат Управління у справах національностей, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство закордонних справ, Громадський фонд культурної діяльності) та 6 представників національних громад колишньої СФРЮ в Республіці Словенія (албанці, боснійці, чорногорці, хорвати, македонці та серби). Раду завжди очолював чинний міністр культури, оскільки офіційним ініціатором створення та куратором роботи Ради є саме Міністерство культури [179].

На офіційній сторінці Ради Республіки Словенія з питань національних спільнот держав-членів колишньої СФРЮ задекларовано виконання наступних завдань:

- обговорення питань, вимог і пропозицій, представлених Раді зацікавленими організаціями членів національних спільнот народів колишньої СФРЮ у Словенії;
- розгляд і прийняття пропозицій та зауважень до рішень Уряду Республіки Словенія та профільних міністерств з питань зазначених меншин;
- контроль та оцінка дотримання й реалізації прав членів перерахованих національних громад відповідно до прийнятих міжнародних зобов'язань Республіки Словенія, положень Конституції та інших нормативно-правових актів;
- моніторинг процесу прийняття та реалізації заходів щодо збереження, розвитку та просування національної ідентичності членів етнічних громад колишньої СФРЮ на території Словенії [228].

Опосередковано окремих питань національних меншин торкається й робота Міжвідомчої робочої групи з моніторингу реалізації мовної політики,

яка була сформована у 2014 році. Серед 14 членів групи є й представник Управління у справах національностей [144]. Що стосується мов національних меншин, то робоча група визначила наступні цілі своєї діяльності:

- включення можливості вибору угорської та/або італійської як факультативної для всіх зацікавлених студентів (не дивлячись на всі заходи, станом на 2018 рік кількість таких студентів не досягала й 10 осіб на університет навіть у регіонах компактного проживання зазначених меншин);
- заохочення друку літератури (особливо молодіжної) ромською мовою з метою підвищення грамотності дітей-ромів (за результатами цієї програми щорічно видається до 15 найменувань друкованої продукції, що обходиться державі у понад 20 тис. євро);
- розширення бібліотечних фондів завдяки книгам мовами національних меншин (виключно угорці, італійці та роми).

Практично аналогічний комплекс заходів задекларовано й для меншин вихідців з територій колишньої Югославії, які у звітних документах фігурують як «мігранти». Кожен звіт містить пункт про виконання поставлених завдань і наведення конкретних прикладів. Однак, в ході аналізу комплексу заходів за 2014-2018 рр. було з'ясовано, що конкретні приклади позитивних зрушень було наведено лише за автохтонними меншинами та ромами [180].

Перша урядова робоча група з питань захисту прав ромів була сформована у 2009 році і на її склад та діяльність істотно вплинули положення словенського законодавства, що торкаються проблем ромів. Комісія стала робочим органом Уряду Республіки Словенія і, зокрема, займалася такими питаннями:

- моніторинг реалізації програми заходів, згаданої в першому параграфі статті 6 Закону про ромські громади Республіки Словенія;
- моніторинг виконання конституційних зобов'язань і правових положень Республіки Словенія, які стосуються громади ромів;

- формулювання пропозицій і ініціатив щодо захисту ромської меншини, які спрямовуються до Уряду Республіки Словенія та окремих міністерств для отримання їх офіційних позицій;
- обмін думками між представниками ромської громади, самоврядних місцевих громад та державних органів з усіх питань, що стосуються положення ромської меншини;
- розв'язання поточних питань реалізації особливих прав громад ромів.

Відповідно до положень Закону про ромські громади, комісія складалася з восьми представників державних органів, чотирьох представників самоврядних місцевих громад, в яких представник громади ромів обирається до міської, або муніципальної ради і чотири представники Ради громади ромів Республіки Словенія. Професійні, організаційні та адміністративні завдання в роботі комісії виконувало Управління у справах національностей [199].

У 2019 році вищезгадана комісія була реорганізована в Урядову комісію з питань захисту ромської громади під головуванням міністра освіти, науки та спорту. Загалом, діяльність комісії була вкрай неефективною – вона провела лише 2 засідання, суть яких зводилася до погодження ряду документів та програм, розроблених Управлінням у справах національностей (зокрема, документального забезпечення платформи SIFOROMA). Єдине, більш-менш значне досягнення комісії – лобіювання ініціативи Форуму Ромських радників при Асоціації ромів Словенії, яка пропонувала ряд заходів щодо встановлення двостороннього діалогу між владою та ромськими громадами, а також посилення політичної участі ромів [212-213].

Неефективна робота комісії призвела до того, що вже через рік після створення вона була ліквідована, оскільки просто дублювала повноваження інших урядових установ та робочих органів. Однак, бюрократизація апарату від цього не зменшилася – влітку 2020 року була сформована так звана Робоча

група з питань ромів, яку очолив представник міністерства внутрішніх справ. Таким чином, відбулася лише зміна назви органу та передача його до відання іншого міністерства. Цікаво, що 50% складу нової Робочої групи – представники муніципалітетів, що є місцями компактного проживання ромської меншини. На першому засіданні були визначені пріоритетні напрямки роботи органу: працевлаштування, а соціальні гарантії ромів, освіта, карно-виконавча профілактика у середовищі ромських громад, а також розв'язання проблем окремих муніципалітетів [69; 152; 189].

Захист прав національних меншин Словенії входить також до сфери компетенцій Уповноваженого з прав людини (омбудсмена). Що стосується проблем національних громад, то навіть офіційні звіти Офісу омбудсмена відзначають, що станом на 2020 рік переважають ініціативи, пов'язані з ромською громадою – з кожним роком їх стає тільки більше, подекуди вдвічі. Омбудсмену не надходить багато ініціатив від італійської та угорської спільноти – наприклад, у 2020 році Офіс отримав тільки 3 звернення про порушення прав, і одна справа (пов'язане з інформуванням автохтонних італійських та угорських національних громад про COVID-19) була відкрита за ініціативою омбудсмена.

Серед проблемних питань, які перебувають у межах поля зору Уповноваженого з прав людини варто відзначити питання реалізації особливих прав автохтонних меншин у галузі освіти. Зокрема, значну дискусію викликала позиція угорської національної громади про те, що нормативні акти Республіки Словенія повинні бути перекладені на угорську мову і опубліковані в Офіційному віснику Республіки Словенія. Представники словенських угорців також звернулися за висновком до Управління уряду Республіки Словенія з питань законодавства, Управління у справах національностей та Міністерство державного управління. Ці державні органи зробили висновок, що переклад всіх нормативних актів на угорську мову та їх публікація в Офіційному віснику

вийде за рамки двомовності, передбаченого статтею 11 Конституції, оскільки в цьому випадку двомовність не буде обмеженою у територіальному плані, а буде функціонувати на всій території республіки. Угорці також угледіли дискримінацію в позиції Міністерства освіти, науки й культури, що навчальні програми та інші навчальні матеріали перекладаються на угорську мову відповідно до фінансових та людських ресурсів. Однак, навіть вебсайт міністерства не містить матеріалів італійською та угорською мовами.

Що стосується ромської проблематики, то з огляду на складність і серйозність проблем, що накопичилися, не дивно, що проблеми ромської громади або її членів залишаються найбільш широкою сферою роботи Офісу уповноваженого з прав людини з точки зору кількості обговорюваних справ. Ситуація у справі розв'язання ромського питання залишається практично незмінною, що підтверджується навіть на рівні офіційної звітної документації. Висновок про те, що ситуація із захистом прав ромів не змінюється, є просто відображенням того факту, що в переважній більшості словенських муніципалітетів не проживають відносно помітні ромські громади, і, отже, так звана проблема ромів – це особливий аспект життя лише невеликого числа місцевих громад, який знаходиться далеко не на першому місці у списку нагальних проблем державних установ [134]. Мало того, інші державні органи відкрито ігнорують запити та пропозиції Офісу омбудсмена, що стосуються ромів.

Наприклад, ближче до кінця 2020 року було опубліковано Сьомий звіт уряду Республіки Словенія про становище ромської громади у Словенії. У його змісті немає нічого, що вказувало б на істотне зрушення у виконанні рекомендацій Уповноваженого з прав людини в цій області за звітний період. Крім того, у звіті наводяться сумніви щодо того, чи може уряд об'єктивно звітувати про це питання, якщо отримання точних даних для аналізу ситуації, моніторингу та оцінки прогресу неможливе через захист персональних даних.

Дивно, але попри те, що відомості про ромські громади неможливо зібрати і обробити, конкретні урядові дані про включення ромів до системи освіти і на ринку праці з'являються в декількох місцях вищезгаданого урядового звіту [211]. Серед проблем ромських громад, які перебувають на постійному контролі Офісу уповноваженого з прав людини варто згадати також доступ ромів до питної води та електрифікацію ромських поселень [134].

Омбудсменом також постійно здійснюється моніторинг ситуації зі становищем так званих невизнаних (неконституційних) меншин, які в урядових документах визначаються як мігранти та іноземці. У цьому питанні Офіс перебуває у тривалому конфлікті з позицією більшості державних установ та словенської більшості населення загалом. Уповноваженого з прав людини часто більш-менш відкрито звинувачують у надмірній прихильності до іноземців, підкреслюючи, що він насправді діє проти громадян, тому що захищає інтереси іноземців більше, ніж словенські і т. п. Це твердження яскраво ілюструє позиція одного зі словенських парламентаристів: «Словенський омбудсмен ніколи не робив нічого хорошого для словенців у своїй роботі, він в основному відстоював права маргіналізованих груп, що відхиляються від норми та іноземців» [135].

На завершення огляду робочих органів уряду, що відповідають за сферу захисту прав національних меншин Словенії варто згадати про діяльність Експертної групи з розв'язання просторових проблем ромських поселень, яка була створена у складі Міністерства навколишнього середовища та територіального планування у 2009 році. Ця група підготувала відправні точки для комплексного розгляду та розв'язання конкретних проблем, з якими стикаються циганські поселення Словенії.

У грудні 2009 року робота експертної групи була пролонгована в дещо зміненому складі, проте свою роботу розпочала лише навесні наступного року. Серед пріоритетних заходів було розміщення навчальних матеріалів таким

чином, щоб вони були доступні для зацікавленої громадськості. Членство в робочій групі отримали представники відповідних відомств, муніципалітетів та ромських громад [274, s. 65-69; 226].

Аналіз функціонування системи державних органів та програм, що займаються проблемами національних меншин Словенії яскраво демонструє значну розгалуженість цієї системи. Однак, такий стан речей аж ніяк не сприяє ефективному розв'язанню проблем національних громад та захисту прав меншин – скоріше навпаки.

Основним органом реалізації етнополітики Республіки Словенія є Управління у справах національностей, проте, на рівні з ним працює також цілий ряд постійних урядових комісій та робочих груп у складі міністерств, до сфери повноважень яких відноситься розв'язання проблем національних громад. Меншинною проблематикою займається також офіс омбудсмена та словенська поліція. Така розгалуженість призводить лише до надмірної бюрократизації державного апарату, дублювання повноважень, гальмування процесу прийняття рішень.

Аналіз звітної документації та програмних ініціатив зазначених органів дозволяє чітко виокремити основну проблему, яка перебуває в центрі поля зору всіх державних інститутів, що займаються питанням національних меншин – це так зване ромське питання. Водночас ці ініціативи, вочевидь не є результатом інтересу офіційної Любляни до проблем ромів – вони розроблені на виконання обов'язкових рекомендацій Європейського Союзу, що їх фінансує.

Поряд із цим, можна констатувати практично повне ігнорування проблем неконституційних меншин – вихідців з територій колишньої соціалістичної Югославії. У системі етнополітичного менеджменту Республіки Словенія вони розглядаються поряд з іноземцями та мігрантами, хоча за чисельністю значно переважають будь-яку національну меншину республіки. Окремі спроби виправлення наявної ситуації простежуються у діяльності Уповноваженого з

прав людини, однак вони не дають ефекту при відсутності реакції інших органів, що є складовими комплексу етнополітичного менеджменту Словенії.

Важливим негативним чинником є також високий рівень недовіри представників національних громад до державних органів, що виражається у невеликій кількості звернень та ініціатив, що надходять безпосередньо від громад, а у випадку ромів негативним фактором є закритість громади та відданість архаїчним традиціям.

Висновки до розділу 2

Національні меншини Республіки Словенія, як і національні громади будь-якої іншої країни Європейського Союзу реалізують свої права відповідно до міжнародно-правових угод та документів, що опікуються правами людини та громадянина. Переважна більшість цих документів була прийнята протягом другої половини ХХ століття, а Словенія почала поступовий процес включення цих міжнародно-правових положень до власної законодавчої системи одразу після проголошення незалежності. Значно поштовхався цей процес з моментом входу Республіки до європейської спільноти у 2004 році.

Керуючись ключовими положеннями основних міжнародних документів, що торкаються питань захисту національних меншин, Словенія розробила власний пакет законодавчих гарантій прав національних громад, починаючи з Конституції та завершуючи законів про окремі меншини. Варто відзначити, що до сьогодні значна частина положень словенського законодавства щодо захисту прав національних меншин має декларативний характер. Особливо це твердження справедливе у випадку ромської громади та так званих неконституційних меншин – вихідців з території колишньої соціалістичної Югославії. Достатній рівень правового захисту на всіх щаблях гарантується тільки автохтонним меншинам – італійцям та угорцям.

Республіка Словенія має досить розгалужену систему етнополітичного менеджменту, що у загальних рисах побудована за принципами, які діяли ще за часів СФРЮ. Основним органом, що займається проблемами меншин є Управління Уряду у справах національностей. Водночас існує ціла низка управлінь, міністерських та парламентських комітетів, урядових груп та комісій, що також слідкують за реалізацією прав та конституційних гарантій меншин. Такий стан речей призвів до значної бюрократизації апарату та дублювання повноважень, наслідком чого стала недостатній рівень ефективності розв'язання проблем національних громад.

РОЗДІЛ 3.

ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

3.1. Практичний досвід самоврядування італійської меншини

Півострів Істрія, що поділений між Італією, Хорватією та Словенією є регіоном компактного проживання італійської національної меншини Словенії – однієї з двох автохтонних меншин у державі, що біли визнані Конституцією після проголошення незалежності у 1991 році. Формування району компактного розселення словенських італійців не було одномоментним і значною мірою залежало від політичної ситуації навколо півострова. Варто у загальних рисах розглянути ключові етапи формування італійської громади Словенії.

Словенську Істрію часто називають плавильним казаном різних народів та культур. Таке визначення обумовлене стратегічним та географічним положенням цього регіону. Ця територія також характеризувалася частою зміною політичної влади – особливо починаючи з ХІХ століття, коли держави-метрополії часто змінювалися, що позначалося на кордонах та складі населення.

Після Другої світової війни східні кордони Італії стали постійним предметом суперечок. З підписанням Парижської мирної угоди (1947 р.) була створена Вільна територія Трієсту, до якої входило дві зони – Зона А, яка включала Трієст, та Зона Б зі словенською Істрією, контроль над якою був переданий югославській армії. Після підписання Лондонського меморандуму (1954 р.) вся Зона Б, яка знаходилася під управлінням Югославії та значна частина італійського населення відійшла Італії. Міста, що звільнялися, були заселені словенцями з внутрішніх регіонів та представниками інших націй. Угода в Озімо (1975 р.) остаточно визнала суверенітет Югославії над Зоною Б.

Це поклало початок захисту прав італійської національної меншини у Словенії [209; 94, p. 575-582].

Після розпаду Югославії у 1991 році корінне італійське населення було розділене новим державним кордоном між Словенією та Хорватією. Члени італійської спільноти зі словенської Істрії, які вже були розділені зі своєю нацією, виявилися розділені між двома державами. Згідно з відомостями перепису 1991 року 2959 осіб назвали себе членами італійської національної меншини, а 3882 особи вказали італійську мову в якості своєї рідної [242, s. 54-55]. За переписом 2002 року 2258 осіб визначили себе членами італійської національної спільноти, а 3736 осіб назвали італійську своєю рідною мовою. Це складає 0,11% всього населення Словенії. На етнічно змішаній території словенської Істрії 81,5%, або 1840 осіб ідентифікували себе як членів італійської національної спільноти і приблизно 18,5% назвали себе такими за межами етнічно змішаної зони [216, s. 118-122].

Фрагментація муніципалітетів словенської Істрії була незначною у порівнянні з муніципалітетами угорського Помур'я. Лише у 2011 році ініціюючи розділ муніципалітету Копер вдалося створити муніципалітет Анкаран. Таким чином, італійська громада Словенії зосереджена у чотирьох муніципалітетах – Копер (13 населених пунктів), Ізола (3 населених пункти), Піран (8 населених пунктів) і Анкаран [111, s. 69]. Відомості щодо статусу окремих муніципалітетів узагальнено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Статус муніципалітетів етнічно змішаної території

Муніципалітет	Законодавчі положення щодо мови (за муніципальними статутами)
Копер	В етнічно змішаному районі муніципалітету, де проживають члени автохтонної італійської національної меншини, що включає населені пункти Анкаран, Баризони, Бертоки, Бошамарин, Церей, Хрватини, Кампел, Коломбан, Копер, Праде, Премончан, частину населених пунктів Сподне-Шкофіє, Шалара та Шкоцян – офіційними мовами є словенська та італійська.
Ізола	У змішаній національній зоні (двомовній), яка включає місто Ізола та населені пункти Добрава та Ягоде загальнозживаними у повсякденному житті є словенська та італійська мови, рівні за своїм статусом. Особи італійської національності, які проживають за межами двомовної території, у взаємовідносинах з муніципальними та державними органами та іншими організаціями, які знаходяться у двомовному районі муніципалітету мають ті ж права, що й члени італійської національної громади, що проживають на двомовній території.
Піран	В муніципалітеті проживає автохтонна італійська національна спільнота. Муніципалітет відповідно до Конституції та законів гарантує та захищає права італійських громадян, національну громаду та її членів на етнічно змішаній території. В етнічно змішаному районі муніципалітету, де проживають члени італійської меншини, що охоплює територію населених пунктів Піран, Порторож, Луцію, Струнjan, Сечу, Сечовле,

	Парецаг та Драгоню (двомовний регіон) – у громадському житті італійська мова прирівнюється до словенської.
Анкаран	Територія муніципалітету є етнічно змішаною територією словенської та італійської національної громади.

Джерело: [111, s. 73].

З приєднанням Словенії до Європейського Союзу та Шенгенської зони та з введенням вільного пересування бар'єри минулого століття були подолані, але в Істрії посилюється контроль за кордоном з Хорватією, що зменшило активність італійської національної спільноти.

Конституція Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія та Соціалістичної Республіки Словенія вже включали положення про захист національних спільнот, що стало значним внеском у збереження італійської національної меншини. Фактично, стаття 77 Конституції 1977 року гарантувала вільне виявлення своєї етнічної приналежності, рівність італійської мови та можливість спільного розвитку та прогресу. Конституція Соціалістичної Республіки Словенія 1974 року гарантувала італійській національній спільноті особливі права для її членів відповідно до статей 250 та 251: вільне використання своєї мови, вільне вираження та розвиток національної культури, можливість створення з цією метою спеціальних організацій, вільне використання національної символіки тощо. В етнічно змішаному регіоні використання італійської мови було рівним із використанням словенської, а представники меншини здобули освіту рідною мовою. Словенія взяла на себе обов'язки сприяти розвитку спільноти у всіх сферах. Держава також гарантувала підтримку контактів італійців Словенії зі своєю нацією у країні-метрополії [239; 105, s. 184].

Конституція Республіки Словенія 1991 року зберігає та актуалізує особливі права італійської національної меншини (див. п. 2. 2). Згідно зі статтею

11, у муніципалітетах у яких проживають представники італійської національної спільноти, офіційною мовою окрім словенської є ще й італійська. Стаття 61 гарантує вільне вираження національної приналежності, при цьому право використовувати свою мову, а писемність окреслено у статті 62. Стаття 64 визначає особливі права представників меншини у Республіці Словенія, а саме: право на використання своєї національної символіки, право на створення організацій та розвиток економічної, культурної, наукової та дослідницької діяльності, а також діяльності у сфері ЗМІ та видавничої справи, право на освіту рідною мовою, право на розвиток відносин з державою-метрополією, право на створення самоврядних спільнот, право на безпосереднє представництво в органах місцевого самоврядування та в Національному зібранні Республіки Словенія [238].

Становище італійської національної спільноти додатково визначається в інших спеціальних законах, постановах, статутах муніципалітетів етнічно змішаного регіону, в правових актах та міжнародних угодах.

Створення першої організації італійської національної меншини обумовлене складним історичним і політичним контекстом Другої світової війни. У 1944 р. було створено Італійський союз Істрського округу. Місія Союзу як парасолькової організації членів італійської національної спільноти колишньої Югославії полягає у тому, щоб організувати суспільне та культурне життя. Під його егідою працювали Італійські культурні кола, а сам союз підтримував розвиток італійських культурних та інших інституцій – таких як Італійська драма в Рієці, заснована у 1946 році та видавництво «Edit», створене у 1952 році.

Італійський союз Істрського округу прагнув більшої незалежності від державних органів, а для покращення становища італійської спільноти, у 60-х рр. ХХ століття встановив контакти з рідною нацією, а у 1964 році почав довготривале співробітництво з Народним університетом Трієсту. Ці організації

були особливо активні у сфері культури – у 1967 році стартував Конкурс мистецтва та культури Істрії, а у наступному році був заснований Центр історичних досліджень Ровіню.

Протягом наступного десятиліття постала необхідність реорганізувати Італійський союз у культурну та політичну організацію. У цьому світлі Італійські культурні кола були перейменовані в Італійські спільноти. У 80-ті роки діяльність цієї організації була зосереджена на сферах культури та освіти, але в кінці десятиліття окремі інтелектуали почали наполягати, щоб діяльність організації була перенесена до політичної сфери [219, р. 105].

Словенія та Хорватія отримали незалежність у 1991 році і новий державний кордон розділив італійську національну спільноту на дві частини. У цьому ж році був офіційно створений реформований Італійський союз, який був покликаний зберігати італійську мову та культуру, а також слідкувати за реалізацією особливих прав італійської національної спільноти. Сьогодні італійська національна меншина у Словенії організована як Прибережна самоврядна спільнота італійської національних меншин (CAN Costiera), яка є головною організацією для муніципалітетів Анкаран, Копер, Ізола та Піран де автохтонно проживають представники італійської національності. В цих муніципалітетах італійська національна меншина організована в муніципальні самоврядні громади італійців, які представляють членів італійської національної меншини, обирають своїх власних членів муніципальної ради, а також мають власного заступника мера.

Представники італійської національної меншини опікуються освітніми та культурними закладами та іншими організаціями, які працюють італійською мовою. Школи особливо важливі, оскільки вони дають можливість зберігати та передавати італійську мову та культуру. Навчальні заклади для членів італійської спільноти є частиною словенської суспільної системи та охоплюють дитячі садки, початкові та середні школи. Ця модель відповідає специфіці

середовища та враховує культурні й освітні традиції національної спільноти. Школи на узбережжі мають адаптований навчальний план, що означає, що в школах з італійської мовою викладання є адаптації за наступними дисциплінами: суспільствознавство, географія, історія, італійська як рідна мова, словенська як друга мова. Підручники, робочі зошити та інші матеріали – все італійською мовою [154; 272].

Центр Карло Комбі по просуванню культури та освіти працює в Копері з 2005 року. Його місія – збереження, популяризація та розвиток самобутності італійської меншини, її мови та культури. Радіо та телебачення Копер-Каподістрія, які діють під егідою Радіотелевізії Словенії, відіграють дуже важливу роль у сфері інформування членів італійської національної меншини. Регіональний центр Копер-Каподістрія був заснований у 1995 році, а історія радіо та телебачення в Копері сягає післявоєнного періоду. Видавничою діяльністю займається видавництво «EDIT» у Ріску – вони видають газету «La Voce del Popolo», дитячий щомісячний журнал «Arcobaleno», двотижневик «Panorama» та журнал з питань культури «La Battana».

Італійські спільноти організовані як асоціації членів італійської національної меншини. Вони відіграли дуже важливу роль у післявоєнний період, коли італійське населення перетворилося з більшості на меншість. В основному їх активність зосереджена на культурній, спортивній та соціальній сфері. Їх основна мета – просувати італійську культуру, мову та самобутність, об'єднувати членів італійської меншини для збереження звичаїв та традицій [71].

Відповідно до законодавства Республіки Словенія італійська національна меншина у Словенії організована у вигляді Прибережної національної спільноти італійської національності. Це парасолькова організація яка є посередником між державними органами та муніципалітетами Копер, Ізола, Піран і Анкаран, де компактно проживають італійці. Прибережна національна

спільнота італійської національності має статус органу, що регулюється публічним правом.

У муніципалітетах італійська національна меншина організована в муніципальні самоврядні національні спільноти представників італійської національності. Ці муніципальні громади мають право обирати своїх представників до головної парасолькової організації. У муніципалітетах Копер, Ізола і Піран, де італійці проживають автохтонно, відповідно до чинних законів, один із заступників мера є представником італійської національної громади. У муніципалітеті Анкаран у італійців мінімум один і максимум два заступника мера. Якщо в муніципалітеті два заступники мера, то один заступник повинен бути членом муніципальної ради і членом італійської національної спільноти. Члени італійської національної громади також можуть висувати своїх представників до муніципальних рад, які обираються ними. Члени італійської національної громади також обирають свого представника (депутата) до Національного зібрання Республіки Словенія за мажоритарною системою (пункт 3 статті 80 Конституції Республіки Словенія).

Словенські італійці (так само як і угорці з ромами) користуються подвійним правом голосу. Вони голосують на загальних засадах на виборах до муніципальних рад та до Національного зібрання. Поряд із цим, представники громад автохтонних національних меншин та ромів голосують за обрання своїх делегатів до рад муніципалітетів та до парламенту (останнє – лише у випадку італійців та угорців). Тут ми спостерігаємо певну правову колізію, що у Словенії означає відхід від традицій конституційно гарантованого принципу рівного виборчого права. Більшість словенських експертів з конституційного права вважає таке протиріччя особливо небезпечним на парламентському рівні, оскільки це ставить під сумнів значну кількість ухвалених законів. Конституційний суд Республіки Словенія ухилився від однозначного розв'язання проблемного питання з формулюванням, що подвійне виборче

право є припустимим та навіть необхідним, оскільки воно витікає з положень Конституції. Відзначимо, що жодна інша країна-член ЄС не практикує подвійного виборчого права за «словенською» моделлю [185, s. 140-142, 195-199].

До компетенцій самоврядних національних спільнот входить:

- самостійне розв'язання питання громадянства відповідно до Конституції та інших законів;
- погоджувати питання, пов'язані із захистом особливих прав національних меншин (у тісному зв'язку з владами самоврядних місцевих спільнот);
- вирішувати та вивчати питання, що стосуються становища національних меншин;
- обіймати посади, вносити пропозиції та ініціативи до компетентних органів;
- лобювати інтереси та організовувати заходи, що спрямовані на збереження національної самобутності членів національної меншини.

Фонди для функціонування самоврядної національної спільноти, робочі приміщення та інші матеріальні умови праці надаються муніципалітетом та державою коштом бюджету. На діяльність організацій та суспільних інституцій, що діють на благо національної меншини також передбачені фінанси з муніципального та державного бюджетів. Самоврядні національні спільноти подають Національному зібранню пропозиції та ініціативи у межах урядових компетенцій інших державних органів та установ місцевого самоврядування [80].

Як ми вже згадували, активність представників організацій італійської меншини спостерігається в основному у соціокультурній сфері. Потенціал організації в економічній сфері повною мірою не задіяний і досі. Словенія лише віднедавна звернула більш-менш помітну увагу на це питання. Між тим

Конституція республіки Словенія 1991 року фактично визнала право італійської національної меншини на економічний розвиток, а також задекларувала підтримку організацій меншин за цим напрямком. Таким чином, було визначено, що в ході продажу та приватизації суспільної власності частина державних фінансів у розмірі 2,5% щорічно використовується для створення економічного підґрунтя корінної італійської меншини.

Менша частина цих фінансів могла бути отримана у вигляді кредитів з наданих фінансів, так і у вигляді ресурсів, які не потребують повернення. Існує також комбінована опція. Ці засоби можуть бути використані для фінансування планів розвитку меншини у рамках прикордонного співробітництва. Потім положення були дещо змінені, оскільки допомога з фондів які мали юридично сприяти створенню економічної основи для національної меншини тепер могла бути отримана будь-якою фізичною та юридичною особою на етнічно змішаній території відповідно до того, яка саме ступінь приналежності особи до вказаної меншини [209, s. 97-98].

Як ми вже згадували вище, засоби масової інформації є одним з важливих чинників збереження національної ідентичності італійців Словенії. Італійська спільнота може подавати заявки на програми Департаменту культурної діяльності меншин коштом фінансів якого можна утримувати ЗМІ словенських італійців. Управління у справах національностей – ще один урядовий орган, який підтримує діяльність ЗМІ італійської меншини. Представники меншини можуть подавати заявки на фінансування в обидві установи, проте мало ймовірно, щоб обидві заявки були одночасно підтримані.

У Словенії програмні директори італійських радіо та телепрограм мають доступ до значних ресурсів (у порівнянні навіть з угорськими ЗМІ). Гарною ілюстрацією стану справ є той факт, що випадки запозичення контенту та технічних спеціалістів з національного словенського радіо та телебачення є дуже рідкими.

Основним друкованим ЗМІ італійської меншини у Словенії є щоденна газета «La Voce del Popolo», яка була заснована у Хорватії наприкінці Другої світової війни як антифашистське видання спрямоване на італійську общину Істрії. Вона продається разом з італійською щоденною газетою «Il Piccolo». Відділ новин знаходиться у хорватській Рієці з одним постійним кореспондентом у Словенії. До 2001 року «La Voce del Popolo» формально належала уряду Хорватії, а тепер контролюється Союзом італійців – організацією меншини, яка також базується у Хорватії. Союз призначає членів правління газети, які своєю чергою призначають головного редактора. Окрім прибутків від реклами (приблизно 50% щоденних прибутків), газета підтримується урядами Хорватії та Словенії у співвідношенні 80 та 20% відповідно. Цікаво, що фінанси поступають до редакції напряду від обох держав. «La Voce del Popolo» також отримує підтримку від Італії – в основному, щоб закупати програмне забезпечення та комп'ютери.

Статті про італійську меншину Словенії розкидані, а не зосереджені на одній сторінці чи рубриці щотижневика. У Словенії газета має невелику аудиторію – щоденно продається близько 300 екземплярів. Політичне значення її також дуже скромне. Навіть італійське радіо більш популярне та має більший вплив. Окрім цієї газети Союз італійців видає щотижневик «Panorama» та літературний журнал «La Battana», а також дитячий інформаційний бюлетень «Arcobaleno». Місцеві інформаційні бюлетені також публікуються у трьох етнічно змішаних містах – Піран, Ізола та Копер [114, s. 55].

Телебачення італійської національної меншини у Словенії представлене телеканалом Копер/Каподістрія – регіональною студією, яка є частиною державної мережі мовлення. Вона щоденно по 9 годин транслює італійські програми [64]. Італійське радіо діє у Словенії з 1949 року (Радіо Каподістрія) та працює італійською мовою цілодобово [191]. Якщо порівнювати ресурси італійських теле- та радіо ЗМІ з угорською мережею, то італійці однозначно

більш вигранно виглядають з точки зору тривалості програм та робочої сили. Разом на італійському ТВ та радіо станом на 2003 рік працювало 50 осіб (для порівняння – штат угорської телерадіомережі у Словенії складав 23 особи).

Політичні права та участь італійців у Словенії гарантує Рамкова конвенція про захист національних меншин – про це йде мова у статті 4 згаданого документа. Словенія зобов'язалася прийняти: «якщо це необхідно в економічній, соціальній, політичній та культурній сферах відповідні заходи для сприяння повній та ефективній рівності між членами спільнот національних меншин та представників більшості титульної нації» [262]. Відповідно до Конституції Республіки Словенія один італієць-депутат завжди обирається до Національного зібрання Республіки Словенія. Ця квота також прописана у Законі про вибори до Національного зібрання [267]. Члени італійської національної спільноти з правом голосу можуть голосувати та самі бути обраними. Словенські італійці голосують у 9 окрузі зі штаб-квартирою у Копері. Цей округ охоплює територію муніципалітетів Копер, Ізола та Піран.

Питання виборчого процесу в окремих муніципалітетах регулюється також статутами муніципалітетів Піран, Ізола та Копер. У муніципальних статутах Пірану та Коперу стверджується, що один із заступників мера визначається членами національної ради, яка складається з членів італійської національної спільноти, обраних за спеціальними списками. Такий заступник призначається тільки у тому випадку, якщо мер не є членом італійської національної громади. В Ізолі муніципальний статут також згадує про призначення одного з заступників мера за згодою органа самоврядування італійської національної меншини. Муніципальні закони Пірану та Коперу вказують, що на основі особливого виборчого права в муніципальні ради обирають 3 членів італійської національної громади. За статутом муніципалітету Ізоли таким самим чином обирають двох представників італійської меншини. Вони також входять до складу постійних органів

муниципальних рад та Комісії з питань італійського громадянства. Піранський статут чітко прописує, що члени італійської спільноти мають право на свого представника у кожному муніципалітеті та комісії.

Представники італійської національної спільноти обираються й до місцевих громад етнічно змішаної території. Представники муніципалітету Пірану обираються до рад місцевих громад Пірана, Порторожа, Луції, Сечовле та Струняна по одному представнику. Те ж саме правило застосовується й в муніципалітеті Ізола для місцевих громад Старо-Место, Галіетум, Левада та Ягод'є. У муніципалітеті Копер для виборів застосовуються ті ж положення закону, які визначають представництво членів італійської національної громади у муніципальній раді [222-224].

У регіоні компактного проживання автохтонної італійської меншини в основному обирають відносно чисельні муніципальні ради (у порівнянні з муніципалітетами угорської меншини). На виборах 2018 року Ізола та Копер обрали до своїх муніципальних рад по 9 представників, а Піран – муніципальну раду з 11 осіб. Четвертий та найменший за величиною муніципалітет, Анкаран, який успішно відокремився від Копера у 2011 році, спромігся сформувати свою першу муніципальну раду з 5 членів. Враховуючи кількість населення, у кожному муніципалітеті не створювали додаткових виборчих округів, які б представляли населені пункти італійців, які до нього належать [138].

До основного керівного органу автономії (Прибережної самоврядної спільноти італійської національності) три міста можуть обрати по 3 члени ради кожне, а Анкаран – двох членів. Порівнюючи місцеві вибори у середовищах італійської та угорської громади Словенії, можемо спостерігати цікаву залежність. Італійська громада є менш численною та менш організованою, проте, в основному, італійці зосереджені у містах і висувують на вибори досить значну кількість кандидатів. Угорці Словенії зосереджені у невеликих прикордонних селищах, проте відрізняються високим рівнем самоорганізації –

при цьому всьому вони висувають дуже мало кандидатів на місцевому рівні. Однак, на осінніх виборах 2018 року кількість кандидатів-італійців значно впала у порівнянні з волевиявленням 2014 року. Цікаво, що кількість зареєстрованих виборців від італійської меншини збільшилася на 80 осіб, а їх активність у виборчому процесі зросла на 11% [51].

Модель політичної участі членів італійської національної меншини та її представників у політичних партіях Словенії перевищує зобов'язання, які взяла на себе держава, ратифікуючи Рамкову конвенцію про захист національних меншин. На додаток до спеціальних національних прав представники італійської національної меншини діють також у рамках загальних прав людини та права на політичну участь. Тобто, члени італійської національної меншини у випадку Словенії виступають не тільки як громадяни з особливими правами, але і як звичайні громадяни республіки. Однак, існує досить складне питання – чи зобов'язані члени Національного зібрання та муніципальних рад від італійської меншини приймати рішення тільки з проблемних питань, які стосуються виключно національних меншин?

Депутат від італійської національної меншини у Національному зібранні Республіки Словенія має представницький мандат, однак він має право вето тільки стосовно тих рішень, які стосуються особливих прав представників автохтонних національних спільнот. Коли державні органи розв'язують питання пов'язані з італійською національною меншиною, депутат має заздалегідь отримати позицію органів самоврядування національної громади. Муніципальні радники італійської національності мають імперативний мандат. Розв'язання питань, які стосуються становища італійської національної меншини в муніципалітеті пов'язані з попереднім висновком Ради муніципального самоврядування національної громади. Муніципальні профільні служби мають разом з муніципальними органами самоврядування узгоджувати зміст документів до того, як вони потраплять у процес прийняття рішень. При цьому,

може статися так, що муніципалітет і національна громада муніципального самоврядування не узгодить зміст документа [112, s. 58-59].

Конституція республіки Словенія 1991 року гарантує функціонування самоврядних національних громад. Самоврядні італійські громади особливо успішно діють у сфері освіти та культури італійської національної меншини. Закон «Про самоврядні національні громади» був прийнятий у 1994 р. На муніципальному рівні його норми почали діяти роком пізніше [265]. Муніципальні італійські самоврядні спільноти та Прибережна самоврядна спільнота італійської національності є наступниками більш ранніх організацій, які діяли у сфері освіти та культури, хоча, компетенції були значно розширені у порівнянні зі згаданими організаціями.

Самоврядні національні громади можуть створюватися членами автохтонної італійської національної спільноти для реалізації своїх прав у регіоні проживання У районах Пірана, Ізоли та муніципалітету Копера такі громади були створені муніципальними італійськими самоврядними національними спільнотами, які пов'язані з Прибережною самоврядною спільнотою італійської національності. Держава дозволяє самоврядній спільноті виконувати окремі завдання у межах її компетенції та надає фінансові ресурси для їх реалізації.

Важлива роль у житті італійської національної меншини Словенії належить Італійському союзу, який був створений після проголошення незалежності Словенії та Хорватії шляхом реформування аналогічної організації, що діяла у СФРЮ. Новий статут організації прийняли 16 червня 1991 року розпустили стару організацію, а нова стала її правонаступницею. Виникла правова колізія внаслідок якої Італійський союз не міг бути зареєстрований у Словенії як представник італійської національної меншини, оскільки вже існували самоврядні національні спільноти. Була поставлена вимога реєстрації Союзу як товариства, або політичної організації. Члени

Італійського союзу чітко визначили свою мету – розвиток і захист національної, культурної та мовної самобутності меншини. Діяльність організації була повністю узгоджена зі словенським законодавством та фінансується державою [139].

Представники італійської національної меншини до сьогодні не створили власну політичну партію за виключенням СОМІ, (*Comunità italiana*) яка була сформована тільки на час перших демократичних виборів 1990 року і це було скоріше пробою сил ніж серйозним політичним кроком. Одразу після виборів партія припинила існування. Члени італійської меншини представлені в таких партіях як Ліберальна демократія Словенії, словенські Соціал-демократи, Демократична партія пенсіонерів Словенії та Демократична асамблея Істрії. Наприклад, представник італійської національної меншини Ауреліо Юрі був обраний за списком Соціал-демократів до Національного зібрання каденції 2004-2008 рр.

Перші демократичні вибори до Національного зібрання Республіки Словенія періоду незалежності відбулися у 1992 році. Були створені виборчі комісії й в особливих округах компактного проживання італійської національної меншини. Італійці були представлені двома кандидатами (чоловік та жінка), з яких 1 мав зайняти крісло у парламенті 1-го скликання [206, s. 7, 9, 20]. Така система зберігалася й надалі. Узагальнювальна інформація про участь італійської національної громади Словенії у виборах до Національного зібрання представлена у таблиці 3.2. Вибори 1992 року нами не враховані, оскільки офіційні результати голосування членів італійської меншини не публікувалися, а виборчий округ 9 (Копер) ще не був створений.

Таблиця 3.2

**Зведені відомості щодо голосування італійської національної меншини
на виборах до Національного зібрання 1996-2018 рр.**

Графа \ Рік	1996	2000	2004	2008	2011	2014	2018
Наявні у списках	2604	2750	2737	2743	2712	2619	—
Проголосували	1707	1500	1162	1385	1152	812	1486
Надано бюлетенів	1691	1302	1162	1385	1152	812	1486
Недійсних бюлетенів	433	198	147	48	143	120	22
Явка, %	65,6	54,5	42,5	50,5	42,5	31	45,5
Кількість кандидатів	4	1	1	5	1	1	3
Обрано	Р. Баттеллі						Ф. Жижа

Укладено автором за: [48].

Аналізуючи наведені у таблиці 2 відомості ми спостерігаємо відносне падіння активності виборців у 2011-2018 рр. Оскільки ці вибори були достроковими, то вони цілком відповідають загальній тенденції зниження явки виборців у випадку позачергових виборів. Відзначимо, що протягом всього періоду відсоток італійського населення в окрузі 9 (Копер) невпинно знижувався (див. таблицю 3.3).

Таблиця 3.3

**Динаміка чисельності італійської національної меншини
протягом 1971-2002 рр.**

Громада		1971	1981	1991	2002
Ізола	Всього населення	10488	12513	13770	14549
	Італійці	486	358	567	430

	% італійців	4,63	2,86	4,12	2,96
Копер	Всього населення	36009	42315	45805	47539
	Італійці	874	727	1015	712
	% італійців	2,43	1,72	2,22	1,50
Піран	Всього населення	12359	15235	16768	16758
	Італійці	1206	816	1169	698
	% італійців	9,76	5,36	6,97	4,17

Джерело: [111, s. 71].

Сплеск спостерігався лише у 1991 році, що пов'язано з проголошенням незалежності Словенії та демаркацією кордонів. Поряд із цим списки виборців залишалися більш-менш стабільними – спостерігаємо коливання у межах приблизно сотні осіб. Щодо електоральних симпатій, то протягом періоду 1992-2014 рр. вони залишалися незмінними – представником італійської спільноти у Національному зібранні обирався Роберто Баттеллі, якого лише у 2018 році змінила Феліца Жижа. У політичному плані можемо констатувати відносну консервативність словенських італійців навіть у порівнянні з іншою автохтонною національною меншиною – угорською, про що піде мова нижче.

Роберто Баттеллі починав як журналіст на радіо італійської меншини та кореспондент щоденної газети «La Voce del Popolo». Політична діяльність Баттеллі розпочалася у 1990 році, коли його обрали представником італійської громади Словенії у парламенті тоді ще Соціалістичної Республіки Словенія. З того часу і до 2018 року Баттеллі незмінно представляв словенських італійців. Далі він не став висувати свою кандидатуру, посилаючись на похилий вік. У період свого перебування у парламенті Р. Баттеллі опікувався не тільки проблемами італійців, але й національних меншин загалом, оскільки очолював Комісію Національного зібрання у справах національних громад. Під час підготовки проєкту Конституції 1991 року Баттеллі зайняв рішучу позицію,

відстоюючи права італійської меншини, що були закріплені у редакції основного закону періоду СФРЮ. Однією з нагальних потреб італійської меншини було фінансування громад. Баттеллі послідовно відстоював збереження належного рівня дотацій, а коли у 2002 році держава пішла на зниження фінансування Р. Баттеллі подав у відставку з посади голови Комісії у справах національних громад. Активістів італійської меншини також дуже турбувало зниження чисельності італійського населення Словенії, яке зафіксував перепис 2002 року – це напряду пов'язали з недостатнім фінансуванням [198; 55].

У 2018 році представником італійської національної меншини у словенському парламенті стала Феліце Жижа, яка до обрання керувала муніципальною лікарнею міста Ізола. Період представництва Жижи характеризується різкою зміною вектора діяльності італійського представника у національному зібранні – вона перейшла від обговорення внутрішніх проблем меншини до проблем зовнішніх. Ф. Жижа активно виступала за розширення транскордонного співробітництва між Словенією з одного боку та Італією й Хорватією з іншого. На її думку, це розв'яже проблему нестачі робочих місць у середовищі словенських італійців. Планам Жижи завадила криза, викликана пандемією коронавірусу, коли почалося поступове закриття кордонів, проти чого представник італійської меншини у Національному зібранні рішуче протестувала [95; 230].

Загалом, ми можемо виділити такі основні проблеми, які турбують італійську громаду Словенії:

- після проголошення незалежності новий кордон між Словенією та Хорватією вкрай негативно позначився на життєдіяльності італійської меншини. До 1991 року італійська громада на території Істрії функціонувала як єдиний організм, у той час, як після проголошення незалежності Хорватії важливі інститути національної меншини залишилися на її території – театр,

науковий інститут, газета. Водночас чисельність італійської меншини Словенії почала падати й швидко досягла критичного мінімуму.

- італійцям кілька разів погрожували, що їх рівень захисту у Словенії може бути знижений, оскільки офіційна Любляна не задоволена ступенем захисту словенської національної меншини у сусідніх країнах (особливо в Італії). При цьому, ініціатори обмеження прав посилалися на принципи взаємності та паритету, за яким рівень захисту меншин має бути однаковим по обидва боки кордонів. З цим безпосередньо пов'язане й обмеження фінансування, яке почалося у 2000-х роках.

3.2. Форми політичної самореалізації угорської меншини

Ареал розселення автохтонної угорської національної спільноти у Словенії характеризується просторовою компактністю та охоплює вузьку смугу території вздовж словенсько-угорського кордону, яка територіально розділяє населені пункти Кобильє, Стреховці та Буковниця зі словенським населенням на північну та південну частини. Північна частина включає 8 населених пунктів та займає територію площею 65 км², а у південній частині розташовано 22 населених пункти, які охоплюють площу 130 км² – тобто, разом 195 км². На цій території також знаходиться селище Бениця, яке де-факто не є територією етнічно змішаного району, якого в основному стосується правовий та інституційний захист угорської меншини у Словенії.

Угорська національна спільнота належить до кола етнічних меншин, реалізація особливих прав яких пов'язана з чітко визначеною територією, яка традиційно населена членами вказаної національної спільноти. Що стосується місцевого самоврядування, то район охоплює територію 5 муніципалітетів (Ходош, Шаловці, Моравське Топлице, Добровник і Лендава), при цьому слід підкреслити, що територія етнічно змішаного району конкретно визначена у

статутах окремих муніципалітетів і складається з територій населених пунктів окремого муніципалітету, де проживають представники автохтонного угорського населення [112, s. 25, 38] (див. таблицю 3.4).

Таблиця 3.4

Етнічно змішаний регіон за статутами муніципалітетів

Муніципалітет	Законодавчі положення (за муніципальними статутами)
Ходош	Муніципалітет Ходош – самоврядна місцева громада, влада якої розповсюджується на наступні етнічно змішані населені пункти: Ходош, Крплівник.
Моравське Топлице	Муніципалітет Моравське Топлице є самоврядною місцевою громадою, влада якої розповсюджується на наступні населені пункти: Андрейці, Берковці, Богоїна, Буковниця, Чікечка Вас, Філовці, Фоковці, Іванці, Іваньшевці, Івановці, Канчевці, Крнци, Лончаровці, Лукачевці, Мартянці, Млайтинці, Моравське Топлице, Мотварєвці, Норшинці, Пордашинці, Просеняковці, Ратковці, Себборці, Село, Средище, Сухий Врх, Тешановці, Вучя Гомила. Населені пункти Чинечка Вас, Мотварєвці, Пордашинці, Просеняковці, Средище заселені представниками угорської національної меншини.
Шаловці	Етнічно змішаним регіоном є частина території муніципалітету, де проживають представники угорської національної меншини. Цей район складається з населеного пункту Доманошевці.
Лендава	Муніципалітет Лендава є самоврядною місцевою громадою,

	<p>влада якої поширюється на наступні населені пункти: Лендава, Банута, Беніця, Брезовець, Долга Вас, Долговашке Горіце, Доліна-прі-Лендаві, Долний Лакош, Чентіба, Габерє, Гентеровці, Горній Лакош, Хотіза, Камовці, Капча, Кот, Лендавське Горіце, Мостє, Петішовці, Пінце, Пінце-Мароф, Радможанці, Трімліні.</p> <p>Етнічно змішаний район муніципалітету в якому проживають члени угорської національної спільноти включає вказані населені пункти, окрім Беніці, Хотізи та Березовця.</p>
Добровнік	Етнічно змішаним районом є територія муніципалітету, в якій проживають представники угорської національної меншини – Добровнік та Жітковці.

Джерело: [111, с. 69].

Що стосується кількості членів угорської національної меншини, то останні офіційні цифри які ми маємо, мають відношення до перепису 2002 року і навіть вони деталізовані тільки за муніципалітетами, а не за окремими населеними пунктами (див. таблицю 3.5).

Таблиця 3.5

Співвідношення кількості осіб з угорською як рідної мовою та угорців у двомовних муніципалітетах Помур'я та Словенії загалом за переписом 2002 р.

Територія	Населення	Угорці	Рідна мова – угор.
Ходош	356	159	210
Шаловці	1718	169	188
Моравське Топліце	6151	351	424
Добровнік	1307	616	725
Лендава	11151	3917	5216

Разом	20683	5212	6237
Інші общини Словенії	1 943 353	1031	1476
Разом по Словенії	1 964 036	6243	7713

Укладено автором за: [221]

Як бачимо з таблиці перепис 2002 року у Словенії виявив 6243 особи, які вказали свою приналежність до угорської національності, а 7713 осіб зазначили своєю рідною мовою угорську. В п'яти муніципалітетах етнічно змішаного регіону 5212 осіб визнали себе угорцями, а 6237 вказали угорську мову як рідну. Близько 16% членів угорської національної спільноти на той час вже проживали в інших регіонах Словенії, за межами етнічно змішаної території.

Після 2002 року у Словенії не проводилося перепису, який би охоплював питання етнічної, релігійної та мовної приналежності населення. З цієї причини ми можемо оперувати виключно приблизними цифрами щодо угорського населення. Виходячи з факту зниження чисельності населення в етнічно змішаному регіоні за даними переписів 1971-2002 рр. (див. таблицю 3.6), кількість людей, які сьогодні ідентифікують себе як угорці оцінюється у межах 4600-4800 осіб на етнічно змішаній території та у межах 5500-5800 осіб на національному рівні [120].

Таблиця 3.6

*Динаміка чисельності угорської національної меншини
протягом 1971-2002 рр.*

Громада		1971	1981	1991	2002
Добровнік	Всього населення	1790	1690	1561	1301
	Угорці	1104	1019	931	616
	% угорців	61,67	60,30	59,64	47,35
Ходош	Всього населення	610	495	459	356

	Угорці	429	360	248	159
	% угорців	79,70	72,73	54,03	44,66
Лендава	Всього населення	12328	12613	12322	11151
	Угорці	6209	6026	5323	3917
	% угорців	50,37	47,78	43,20	35,13
Моравське Топліце	Всього населення	7709	7236	6798	6151
	Угорці	646	691	514	351
	% угорців	8,38	9,55	7,56	5,71
Шаловці	Всього населення	2877	2584	2147	1718
	Угорці	366	318	244	169
	% угорців	12,72	12,30	11,36	9,83

Джерело: [111, s. 68].

У кінці 2007 року, коли Словенія приєдналася до Шенгенської зони, члени угорської національної спільноти, а також інші мешканці північно-східної частини Словенії дуже оптимістично поставилися до відкриття можливостей вільного переміщення людей, товарів та послуг через внутрішні кордони Європи. Нове тисячоліття відкрило абсолютно новий світ для багатьох поколінь Помурського регіону (та долини Раби з угорського боку) та їх нащадків, які у часи залізної завіси після югославсько-угорського конфлікту 1948 року опинилися практично герметично зачиненими у вузькій та строго контрольованій прикордонній смузі. Після відмови від прикордонного контролю у межах Шенгенської зони державні кордони стали лише символічним нагадуванням [82, s. 367].

Про значення відкриття кордонів свідчить той факт, що напередодні скасування прикордонного контролю на сухопутних та водних кордонах Шенгенської зони парасолькова самоврядна політична організація угорців у Словенії (Угорська національна самоврядна спільнота Помур'я) організувала

урочистий феєрверк на міжнародному прикордонному пропускному пункті Долга вас-Редікс, а президент організації Йозеф Кокон звернувся до учасників церемонії з урочистою промовою, у якій він назвав скасування прикордонного контролю найбільш яскравою подією у житті угорської спільноти за останні 100 років [56].

Угорська національна меншина у Словенії побачила прекрасні можливості у розширенні Шенгенської зони. З відкриттям кордонів, які у ХХ столітті визначали долю прикордонного населення, давні негативні наслідки та асоціації були пом'якшені, або взагалі анульовані. У результаті позитивних змін протягом 2007-2020 рр. прикордонні спільноти сформували й продовжують формувати спільний життєвий простір у прикордонних районах незалежно від національної приналежності. Була розроблена велика кількість культурних заходів і програм, які відвідали практично всі мешканці прикордоння, навчальні заклади стали доступні школярам та студентам по обидва боки кордону, тісніше переплелися економічні та торговельні зв'язки.

Про значення кордону для місцевих мешканців, особливо для членів угорської національної меншини у Словенії (Помур'є) та словенської меншини в Угорщині (область Раби) свідчить той факт, що ця тема постійно фігурувала на зустрічах Спільної словенсько-угорської комісії, яка була створена на основі Угоди про забезпечення особливих прав словенської національної меншини в Республіці Угорщина та угорської національної спільноти у Республіці Словенія. Після політичних змін в Угорщині 1989-1990 рр. та після проголошення незалежності Словенії у 1991 році обидві країни прагнули відновити дороги та залізничне сполучення, відкрити нові прикордонні пункти пропуску. Це було важливо як з точки зору забезпечення вільних та прямих контактів меншини з рідною нацією, державою-метрополією та її громадськими організаціями, так і з точки зору сприяння економічному та загальному розвитку прикордонної території Помур'є.

З вищенаведених причин до 2003 р. (до приєднання обох країн до Європейського Союзу у 2004 році) на порядку денному спільної Словенсько-угорської комісії регулярно з'являлися питання тісно пов'язані з кордоном, як то: відкриття нових та розширення наявних прикордонних пунктів пропуску, спрощення процедури перетину кордонів, створення залізничного сполучення Лендава-Редікс, а також будівництво та введення в експлуатацію залізничного сполучення між Словенією та Угорщиною за маршрутом Мурська Собота-Ходош [58, s. 147-154].

Варто більш детально спинитися на процесі формування самоврядування угорської національної меншини у Словенії. Між 1960 та 1975 рр. активність угорців у Словенії була зосереджена на діяльності в республіканських та районних округах, а після їх відміни – у муніципальних та міжмуніципальних етнічних комісіях Соціалістичної ліги [241]. Справжнім проривом у сфері захисту угорської національної меншини стала Конституція Соціалістичної Республіки Словенія, яка була прийнята у 1974 році і з якою угорська спільнота Помур'я стала активним актором політичного процесу [81, о. 174].

Відповідно до Конституції, 11 березня 1975 року були створені самоврядні громади, які представляли інтереси муніципалітетів Лендава та Мурська Собота у сферах освіти та культури [54, о. 25]. До самого початку 90-х рр. ХХ століття співробітництво цих громад ґрунтувалося лише на спільності інтересів. У 1990 році, паралельно зі змінами, які сталися на державному рівні, обидві громади були реорганізовані у муніципальні угорські національні самоврядні громади та заснували спільний орган – Угорська національна самоврядна спільнота Помур'я. Після проголошення незалежності Словенії у 1991 році у країні сталася чергова адміністративна реорганізація, яка також мала величезний вплив на угорську національну меншину. Закон «Про самоврядні національні громади», який був прийнятий на основі статті 64 Конституції Республіки Словенія дозволив громадянам угорської

національності створити муніципальні національні самоврядні громади. Стаття 9 зазначеного закону стверджує, що муніципальні угорські самоврядні національні громади об'єднуються в парасолькову організацію [114, s. 64].

У грудні 1994 року, паралельно з першими місцевими виборами у Словенії, були проведені вибори також до першого муніципального угорського національного самоврядування. В етнічно змішаному регіоні Помур'є було створено 3 муніципалітети (Лендава, Моравське Топліце та Ходош-Шаловці) і було відповідно сформовано три муніципальні організації угорської самоврядної національної громади. Після місцевих виборів угорське населення самоврядних національних громад муніципалітетів Лендава, Моравське Топліце, Ходош-Шаловці заснувало Раду угорського національного самоврядування Помур'є, яка стала правонаступником Угорської національної самоврядної спільноти Помур'є та одночасно парасольковою організацією угорців у Словенії.

Хоча до 1998 року в етнічно змішаному районі були створені 2 нових муніципалітети та одночасно дві нові муніципальні угорські самоврядні національні громади (Добровнік і Ходош) – політико-організаційна структура етнічної спільноти істотно не змінилася у порівнянні з 1994 роком. Єдина зміна сталася у 1999 р., коли головна політична організація була перейменована на Помурську угорську самоврядну національну спільноту [104, о. 20-21]. Ця назва використовується й на сучасному етапі. З 1995 року Раду організації очолювали 5 президентів: Йозеф Баласко, Дьйордь Томка, Ференц Віда, Йозеф Кокон та Ференц Хорват.

Обов'язки Помурської угорської самоврядної національної спільноти (ПУСНС) пов'язані, перш за все, з універсальними завданнями угорського Помур'я регіонального та державного рівня, які вище рівня муніципальних угорських самоврядних національних громад. Особливо важливими завданнями є розвиток прямого співробітництва між державними установами Республіки

Словенія та Угорщиною, налагодження сталих контактів з транскордонними угорськими організаціями та іншими міжнародними установами та організаціями, що опікуються питаннями захисту прав меншин. ПУСНС є постійним партнером державних органів у розв'язанні питань реалізації прав представників угорської національної меншини.

Важливим завданням ПУСНС є збереження та розвиток угорської спільноти Помур'я, її рідної мови, національної самоідентифікації, матеріальної та духовної спадщини, а також лобіювання її національних інтересів, сприяти реалізації прав, які гарантуються Конституцією та законодавством. Помурська угорська самоврядна національна спільнота є засновником трьох інститутів:

- Інститут інформаційної діяльності угорського народу, основною місією якого є видання щотижневика «Néprójság» угорською мовою;
- Інститут культури угорського народу, основною діяльністю якого є забезпечення культурної та художньої діяльності угорської національної громади Помур'я;
- Інститут регіонального розвитку угорської нації у Лендаві – займається сприянням гармонійному економічному розвитку Помурського регіону, де проживає автохтонна угорська національна спільнота.

ПУСНС також є співзасновником двомовної середньої школи у Лендаві. Фінанси на роботу організації виділяються з бюджетів Республіки Словенія (Управління у справах національностей) та Республіки Угорщина (Канцелярія прем'єр-міністра). Інше фінансування необхідне для життєдіяльності громади виділяється за результатами різноманітних тендерів [174].

Організаційна структура Помурської угорської самоврядної національної спільноти є досить розгалуженою. Вищим органом організації є Рада ПУСНС. Відзначимо лише ключові повноваження Ради: обирати та звільняти президента та віцепрезидентів, затверджувати бюджет самоврядної спільноти, розпоряджатися рухомим та нерухомим майном громади, підтримувати

політичну комунікацію з депутатом від національної меншини у словенському парламенті та Управлінням уряду Республіки Словенія у справах національностей, вносити пропозиції та ініціативи до державних органів у межах своєї компетенції, погоджувати проекти законів Словенії, що стосуються становища членів угорської національної меншини, підтримувати співробітництво з Республікою Угорщина у всіх сферах [151].

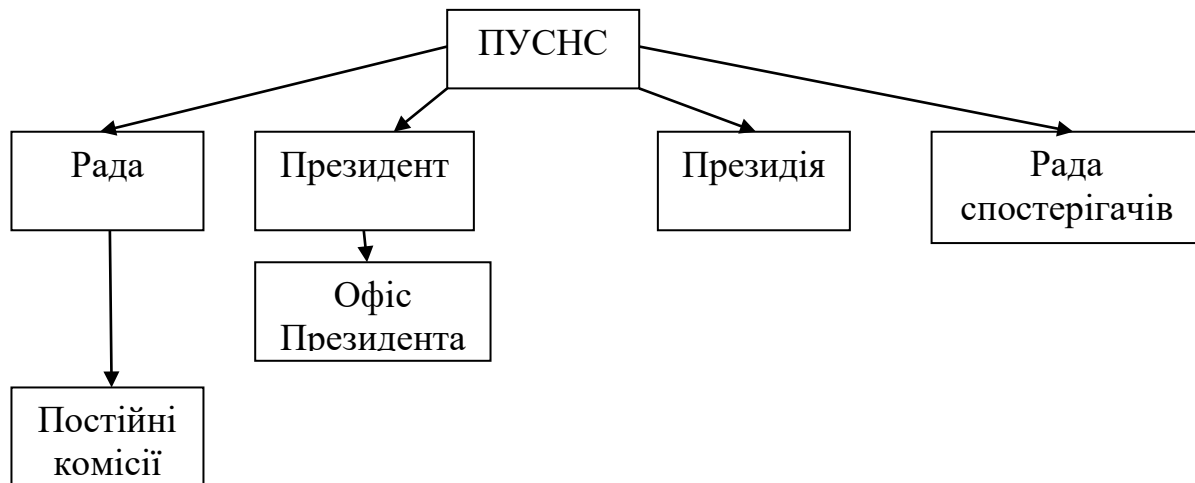
Рада ПУСНС станом на 2021 рік складається з 21 члена, які обираються радами муніципалітетів за квотами (Лендава – 10 осіб, Добровнік – 4 особи, Моравське Топлице – 3 особи, Ходош – 2 особи, Шаловці – 2 особи) [67]. Рада ПУСНС призначає Раду спостерігачів до завдань якої входить контроль діяльності органів головної організації не рідше 1 разу на рік та підготовка відповідного звіту. Рада спостерігачів складається з 5 членів [150].

У складі Ради ПУСНС також діють постійні комісії за основними напрямками роботи організації:

1. Комісія з питань освіти;
2. Комісія з питань інформації, культури та науки;
3. Економічна комісія;
4. Комісія у справах молоді;
5. Сільськогосподарська комісія;
6. Виборча комісія.

Загальна схема організації роботи Помурської угорської самоврядної національної спільноти представлена на схемі 1.

Організаційна структура ПУСНС

Укладено автором за: [75].

Словенська Конституція гарантує всім громадянам свободу слова, думки та друку. Додатково (стаття 64) угорській меншині гарантується задоволення інформаційних потреб через пресу, радіо та телебачення. Згідно з Законом «Про радіотелевізійну корпорацію Словенії», державна служба має забезпечити створення одного радіо та телеканалу для потреб мовлення автохтонної угорської національної меншини.

Для угорців Словенії програми угорською мовою транслює регіональне радіо, яке почало роботу у 1958 році (проте трансляція програм угорською почалася лише через 20 років після запуску радіо). Відділ управління угорським програмуванням знаходиться у Лендаві. Радіо та телеканали угорською мовою функціонують як частина державних радіо та телестанцій, проте Відділ управління угорським програмуванням наділений високим рівнем автономії [170, р. 7]. Згідно з Законом «Про ЗМІ» (стаття 4 пункт 1) держава бере на себе зобов'язання підтримки розвитку некомерційних громадських ЗМІ, створених для інформування угорської спільноти. Організації, засновані самоврядною національною громадою можуть зареєструватися для видання

друкованих ЗМІ та інших форм засобів масової інформації, а також для створення, виробництва, трансляції радіо та телепрогра. Також самоврядна національна громада може імпортувати угорські ЗМІ для власного використання.

Програми угорською мовою є частиною програм національного мовлення і мають транслюватися як мінімум на 90% населеної території. Угорська меншина може самостійно визначити зміст цих програм та ати своїх представників у Програмній раді – органі керівництва Радіотелебачення Словенії (RTV). Розрив між тривалістю програм та робочою силою італійського та угорського радіо та ТВ пояснюється ступенем асиміляції та статусом мови. Наразі, радіо MMR працює близько 13 годин на день зі студії у Лендаві. Програма угорською мовою виходить лише 4 рази на тиждень по 30 хвилин.

Угорській меншині також гарантується видання газет та журналів рідною мовою, які фінансуються з державного бюджету (наприклад Neirujšag, Naptar, Muratai). У 2005 році Консультативна рада Рамкової конвенції про захист національних меншин відзначила, що не дивлячись на запуск радіо та телебачення на студії в Лендаві, становище угорців відносно часу, ресурсів, оснащення та персоналу не відповідає їх потребам. Після цієї заяви ситуація почала покращуватися, проте у 2012 році Радіотелебачення Словенії вирішило скоротити фінансування угорських програм приблизно на 10% [84, р. 34-40; 136, р. 75-76].

Угорська національна меншина бере участь у політичному житті досить широко. Це ми можемо спостерігати як мінімум з трьох точок зору – представництво у виборчих округах, участь у процесі прийняття рішень та політична автономія. Перш за все, Закон «Про вибори» гарантує угорській національній меншині 1 місце у Національному зібранні та політичне представництво на місцевому рівні. Рішення, які стосуються національної меншини не можуть бути прийняті без згоди помурських угорців. Таким чином,

членам угорської меншини надається подвійне право голосу – один голос, які вони подали для обрання своїх представників на рівні з іншими громадянами Словенії та один для обрання представника своєї громади. У тих районах, де живуть угорці, у них є право мати хоч одного представника у муніципальній раді [170, р. 4].

Окрім свого автономного статусу угорська національна меншина має право на спільне розв'язання питань, пов'язаних із цим статусом. Відповідно до параграфу 5 статті 64 Конституції закони, які стосуються виключно питань меншини не можуть бути прийняті без згоди представників етнічних громад. У зв'язку з цим вони можуть вносити пропозиції до органів влади, які мають враховувати їх думку, а також висновки з питань, які особливо актуальні для угорської спільноти. Для цього уряд створив спеціальну комісію з цих питань. Угорська громада може користуватися правом вето через своїх представників у Національному зібранні. Мало того, угорські самоврядні етнічні громади мають право на співробітництво з Республікою Угорщина та брати участь у підготовці міждержавних угод, які стосуються статусу національної громади та її прав [136, р. 74-75].

У незалежній Словенії правова основа самоврядування національних меншин сформувалася внаслідок прийняття Закону про національні громади 1994 року на додачу до якого Помурська угорська самоврядна національна спільнота також прийняла постанову про вибори депутатів та діяльність муніципальних рад. Відповідно до цієї постанови кандидатами на місцевих виборах можуть бути будь-які зареєстровані члени угорської національної меншини, які мають право голосу. Чітко обмежувалася кількість установ та організацій, які можуть висувати своїх кандидатів. Спершу їх було мінімум 15, а з 1998 року – 10. Це могли бути культурні асоціації, школи, представники засобів масової інформації. У бюлетенях для голосування порядок кандидатів визначався за жеребом. Кількість угорців, які були членами самоврядних рад

напрямую залежала від чисельності угорського населення – цей показник коливався у межах від 5 до 20.

Перші вибори відбулися 4 грудня 1994 року у населених пунктах трьох угорських муніципалітетів – Лендава, Моравське Топлице, Ходош-Шаловці. Однак, всередині муніципалітетів були ще додаткові виборчі округи, тобто існували групи населених пунктів, які могли обирати певну кількість представників до муніципальних національних рад. Вони обиралися за так званою системою коротких списків – тобто, кандидат, або кандидати, які набирали найбільшу кількість голосів у даному виборчому окрузі, ставали представниками округу у муніципальній раді. Найбільша місцева рада була утворена у Лендаві – 20 її членів були обрані з 23 населених пунктів. У муніципалітеті Моравське Топлице рада складалася з 5 осіб від такого ж числа населених пунктів, а у муніципалітеті Ходош-Шаловці рада з 5 осіб була обрана від трьох населених пунктів (Ходош, Крплівник, Доманьшевці).

З 18 членів угорського національного самоуправління Помур'я – 11 були з Лендави, 6 з інших населених пунктів та ще 1 з міста Мурська Собота. Кількість округів та розподіл представників кілька разів змінювався, однак представники від Лендави завжди домінували, що призвело до напруженості у відносинах з іншими муніципалітетами Помур'я [141].

Наступні місцеві вибори відбулися у 1998 році. Вони пройшли вже у 5 муніципалітетах угорської меншини. Шаловці мали 1 виборчий округ, Добровник та Ходош – по 2, Моравське Топлице був поділений на 5 виборчих округів, а Лендава – на рекордні 15 округів. Щоб запобігти черговим конфліктам Помурська угорська самоврядна національна спільнота після внутрішнього обговорення переформатувала розподіл виборчих округів. Тепер їх було 21: Лендава – 11, Добровник – 4, Моравське Топлице – 3, Ходош – 2, Шаловці – 1. Мурська Собота була взагалі позбавлена права вибору представника меншини. Це переформатування не вирішило конфліктної

ситуації, а навпаки, підлило олії у вогонь. Навесні 2000 року представники муніципалітетів Ходош, Моравське Топліце та Шаловці, які були меншістю у ПУСНС об'єдналися проти лендавської більшості, звинувативши представників Лендави в узурпації влади. Для розв'язання цієї проблеми вони вимагали, щоб до ради ПУСНС входила однакова кількість представників від кожного населеного пункту.

Ця полеміка призвела до бойкоту виборів 2002 року представниками Ходошу, Моравське Топліце та Добровніка. Вони відмовилися від участі у формуванні ради ПУСНС. Суперечками також супроводжувалося реформування розподілу на виборчі округи муніципалітету Лендава – на виборах 2002 року їх було 16, а у 2006 році вже 4, проте вони були представлені 12 депутатами. У 2006 році статут Помурської угорської самоврядної національної спільноти обмежив кількість представників Лендави до 10 осіб, після чого конфліктів на місцевому рівні більше не спостерігалось [51-52].

У муніципалітетах, розташованих на території компактного проживання угорської меншини спостерігається так звана «націоналізація повноважень» - ключові посади в органах місцевого самоуправління займають угорці. Угорські громади відзначаються високим рівнем згуртованості, що дає їм змогу ефективно лобіювати інтереси своїх кандидатів. Це викликає певний спротив та негативну реакцію з боку словенської частини населення. Фактор націоналізації повноважень є одним з чинників усталення серед словенської більшості негативного образу угорців.

Проте, навіть монополізація ключових посад та створення більшості в радах муніципалітетів не дає можливості словенським угорцям повністю розв'язати проблеми життєдіяльності своїх громад. Ситуація почала дещо покращуватися в ході адміністративно-територіальної реформи у Словенії, яка проходила у декілька етапів протягом 1995-2015 рр. Згідно з цією реформою країна була розділена на 12 статистичних регіонів (регій), яким було делеговано частину повноважень, що

раніше вирішувалися на національному рівні – це стосується питань економіки, культури та задоволення потреб населення. Таким чином, ефективність розв'язання проблем угорської громади значним чином підвищилася.

У виборах до Національного зібрання Республіки Словенія угорці брали участь за тим самим принципом, що й представники італійської національної меншини. Зведена статистична інформація щодо участі угорців Словенії у парламентських виборах представлена у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Зведені відомості щодо голосування угорської національної меншини на виборах до Національного зібрання 1996-2018 рр.

Графа \ Рік	1996	2000	2004	2008	2011	2014	2018
Наявні у списках	6229	7181	6564	7064	6664	6187	—
Проголосували	4079	4662	3592	3768	3382	2412	3043
Надано бюлетенів	4068	4662	3592	3768	3382	2412	3043
Недійсних бюлетенів	534	225	128	69	58	147	42
Явка, %	65,5	64,7	54,7	54,3	50,8	39	47,8
Кількість кандидатів	4	5	5	5	2	1	2
Обрано	М. Пожонець			Л. Ѓьонц			Ф. Хорват

Укладено автором за: [48].

Загалом, на електоральному полі угорської національної меншини ми спостерігаємо аналогічні тенденції, які характерні й для словенських італійців – впадає в око, перш за все, зниження явки (особливо на довгострокових виборах). Окрім вищенаведених причин такої електоральної поведінки можемо додати ще внутрішні протиріччя між муніципалітетом Лендави та іншими муніципалітетами та бойкот виборів як на місцевому, так і на національному

рівні, що напряду пов'язаний з цими конфліктами. Цим же можна пояснити напружену боротьбу за депутатське місце у Національному зібранні (у порівнянні з відносною стабільністю щодо цього питання середовищі італійської громади Словенії).

Першим представником угорської громади у Національному зібранні Словенії стала Марія Пожонець, яка займала цю посаду до 2008 року. Після завершення своїх повноважень вона повернулася до роботи в муніципальній раді Лендави. Особливу увагу М. Пожонець зосередила на питаннях прикордонного співробітництва з Угорщиною, займалася організацією спільних форумів з представниками самоврядування угорців долини Раби [182].

У 2008 році мандат представника угорської меншини у Національному зібранні перейшов до історика Ласло Гьонца. Його політична кар'єра почалася ще у 1989 році, коли він обіймав посаду секретаря Угорської національної самоврядної громади. Він також є одним із засновників Товариства Помурських угорських науковців та першим президентом цієї організації. У період активної парламентської діяльності (2008-2018) Л. Гьонц вважав, що помурським угорцям варто зосередитися на питаннях розвитку – інноваціях в економіці та підприємстві, туризмі та сільському господарстві, що значною мірою позбавить словенських угорців залежності від державних дотацій, обсяг яких постійно знижується. Хоча, саме Гьонц був серед тих, хто домагався легальної можливості прямого фінансування муніципальних національних організацій з державного бюджету [131].

У 2018 році Л. Гьонца замінив Ференц Хорват, який починав як заступник мера Лендави, а після цього обіймав посаду президента Ради Помурської угорської самоврядної національної спільноти, яку зберіг за собою навіть після обрання до парламенту, не дивлячись на численні протести колег-парламентарів. Період каденції Хорвата припав на роки відносно прохолодного ставлення словенців як більшості до угорців, що пов'язано безпосередньо з

політикою угорського прем'єр-міністра В. Орбана. Ф. Хорват висловлював занепокоєння з цього питання, оскільки така позиція словенської більшості змушує угорців Помур'я відчувати себе не дуже комфортно [181].

Не дивлячись на свій статус автохтонної меншини, яка захищена Конституцією, угорці Помур'я стикаються з важливими проблемами, які не знайшли свого повного вирішення до сьогодні. Угорці стикнулися зі спробою обмежити двомовність – право, яким вони користувалися у Словенії протягом кількох десятиліть. Результатом таких спроб обмеження стало звернення представників угорської меншини до Конституційного Суду, який постановив, що існування двомовних навчальних закладів не суперечить Конституції.

Як і італійці Словенії угорці також стикнулися з проблемою скорочення чисельності. Угорські представники у Національному зібранні неодноразово висловлювали розчарування та стурбованість, проте далі справа не пішла.

Мирне співіснування угорської меншості та словенської більшості було кілька разів під загрозою через діяльність націоналістичних груп, як у середовищі словенців, так і з боку угорської національної спільноти. Зі створенням невеликих муніципалітетів угорці стали повністю домінувати в окремих з них і це тільки поглиблювало протиріччя, а не зменшувало їх. Зі створенням більших регіонів ([регій]) ситуація покращилася, оскільки великі провінції мають більше ефективних важелів для сприяння розвитку меншини. Підкреслимо, що так звана «націоналізація повноважень» муніципалітетами має виключно негативні наслідки, оскільки налаштовує словенців проти угорської меншини.

3.3. Ромська спільнота в політичному контексті

Роми відносяться до тих національних меншин, які не тільки в Словенії, але й всюди в Європі постійно стикаються з численними соціальними,

політичними та економічними проблемами, які заважають їх повній інтеграції до багатоскладового суспільства та активній участі у політиці. Як результат – політична участь ромів, зазвичай, знаходиться на низькому рівні, як стосовно кількості населення, яка бере участь у політичних процесах, так і стосовно якості та наслідків їх участі. Різні організації доклали багато зусиль до покращення умов життя ромської меншини Словенії, охорони здоров'я, освіти, прав людини й громадянина та зайнятості. В останні роки ця діяльність принесла певний прогрес, хоча явно недостатній. За даними міжнародних організацій, одна з основних причин невдач цих зусиль з досягнення більш відчутних результатів, криється у тому, що самі роми дуже рідко беруть участь у керівництві та функціонування цих організацій.

На території Словенії присутність ромів фіксується з XV століття, коли вони почали згадуватися в історичних джерелах. Ще частіше роми згадуються у документах починаючи з XVII століття. Дослідження, які біли проведені з питань розселення ромів територією Словенії вказують на те, що воно відбувалося трьома способами:

А) пращури ромів, що живуть у Помур'ї, прийшли з території сучасної Угорщини;

Б) доленські роми мігрували з Хорватії;

В) більш дрібні групи, які осіли у Верхній Крайні, прийшли на територію Республіки Словенія з сучасної Австрії.

Згадані регіони досі вважаються традиційними районами розселення ромів. На сучасному етапі вони також проживають і в більших містах – Марібор, Велене, Любляна, Єсенице, Радовлиця. Тут в основному живуть так звані «сінті» – західні роми.

Офіційні відомості про чисельність ромів не дають нам реалістичної картини. Згідно з переписом 2002 року, всього 3246 осіб ідентифікували себе як роми, що набагато менше ніж оцінки установ, які щоденно стикаються з

проблемами ромського населення (центри соціальної роботи, муніципалітети, громадські організації). За їх оцінками більш реальне число складає близько 10 000, а за деякими оцінками загальна чисельність членів ромських громад Словенії сягає 12 тисяч осіб. Як і у випадку з іншими національними меншинами більшість ромів ідентифікує себе за ознакою рідної мови [199; 221].

Про конкретні історичні форми політичного представництва словенських ромів ще до 90-х рр. ХХ століття можна говорити лише умовно. Ряд традиційних форм політичного представництва та участі був відомий ромським громадам у формі старійшин та вождів. В принципі, все зводилося до форми лідерства у великій сім'ї, яка окрім багатьох інших функцій виступала в ролі посередника між спільнотою та органами влади. Зазвичай, цю роль грали чоловіки [227, s. 70, 73-74; 169, s. 42]. На південному сході Словенії інститут ромського вождівства зберігався тривалий час – до другої половини ХХ століття. Занепад та практично повне зникнення цього інституту – результат модернізації життя ромів і ширших соціально-політичних та економічних змін періоду соціалістичної Югославії. До кінця 1980-х років у тодішній Соціалістичній Республіці Словенія не було жодних систематичних ініціатив з регулювання особливих політичних прав ромів, результатом чого стала відсутність політичного представництва, або з боку ромів, або з боку центральної влади. На відміну від угорської та італійської меншини ромська спільнота не була конституційно визнаною до 1989 року.

Досить гарячі урядові дебати призвели до формулювання конституційної поправки яка, серед іншого, наголошувала, що реалізація особливих прав ромів має регулюватися окремим законом. Розробка цього закону затягнулася під час чергових тривалих політичних змін у Словенії та Югославії загалом. У період проголошення незалежності Словенії бажання більш конкретного регулювання статусу ромів як національної меншини, було виражене ромськими активістами, які боролися за права ромської громади, у тому числі Райко Шайновичем та

Владо Розманом у 1991 році, які отримали необхідну підтримку від низки представників тодішньої влади. Результатом стала стаття 65 Конституції Республіки Словенія, яка проголошує, що статус та особливі права ромської громади Словенії мають регулюватися законом. Проте, як і раніше в Югославії, держава зтягнула розробку нового закону про ромську громаду на довгі 16 років.

Між тим, положення про регулювання статусу ромів та їх громади були включені до низки галузевих законів. Що стосується регулювання політичної участі ромів, то важливе значення мав Закон «Про місцеве самоврядування» 1993 р., який у пункті 5 статті 39 підкреслює, що на територіях муніципальних громад, населених автохтонною ромською спільнотою, роми мають бути представлені хоча б одним членом муніципальної ради. Як і у згаданій статті Конституції, у цьому законі також є коротке положення з розмитим формулюванням, згідно з яким необхідно встановити автохтонність ромів в окремих муніципалітетах, які вони населяють. У перші роки після прийняття Закону «Про місцеве самоврядування» через недосконалість та суперечливий характер концепції автономізму, тільки муніципалітет Мурська Сobotа реалізував право ромів обирати муніципального радника у 1991 році, не дивлячись на те, що до статуту муніципалітету ще не були внесені відповідні поправки.

Кілька років потому муніципалітети Мурська Сobotа та Рогашовці внесли поправки до своїх статутів таким чином, що вони дозволили провести вибори радників з-поміж ромів. З іншого боку, у 1998 році, муніципалітет Ново Место відмовив Райко Шайновичу у можливості виступати як представник ромської громади в муніципальній раді, оскільки статут муніципалітету не допускав такої можливості, а Закон «Про місцеве самоврядування» залишався неконкретним у цьому питанні. На основі ініціативи Шайновича з оцінки Конституційності статуту муніципалітету Ново Место у 2001 році Конституційний суд дійшов

висновку, що Закон «Про місцеве самоврядування» та статут не відповідають Конституції [110, s. 10-11]. Це призвело у 2002 році до прийняття Закону про внесення змін до Закону «Про місцеве самоврядування», яким було внесення ряд поправок. Зокрема, стаття 101-а визначає муніципалітети, в яких має бути реалізоване право вибору муніципального радника з-поміж ромської меншини: муніципалітети Белтінці, Цанкова, Чреншовці, Чрномель, Добровнік, Гросупле, Кочев'є, Крінко, Кузма, Лендава, Мурська Сobotа, Ново Место, Пуцонці, Рогашовці, Селіч, Шентерней, Тішіна, Требне, Турніще на місцевих виборах 2002 року мають гарантувати ромській громаді муніципалітету право на 1 представника в муніципальній раді.

Враховуючи, що не всі роми Словенії (автохтонні та неавтохтонні) живуть тільки у цих 20 муніципалітетах, питання, які саме критерії використовувалися під час вибору цих місцевих общин, залишається відкритим [168, s. 248]. Таким чином, всього лише через 5 років були запропоновані нові поправки, які, однак, знов були неповними, оскільки в юридичних документах Словенії критерій автохтономізму не визначений. Мова йде про Закон «Про внесення змін до Закону про місцеве самоврядування», де до статті 39 додали пункт 6, який підкреслював, що уряд своєю постановою окреслює критерії на основі яких визначалася автохтонність осілої ромської громади, що є умовою для визначення представників ромів у муніципальній раді згідно з попереднім її параграфом. Ця чергова неповнота стала причиною зміни пункту 6 статті 39 два роки потому, після чого вона стала наголошувати, що 20 перерахованих муніципалітетів мають гарантувати ромській громаді право на представництво 1 члена муніципальної ради. Хоча, у самому пункті про автохтонізм не згадується, проте попередній пункт (де йде мова про це поняття) залишився незмінним.

У 2011 році Урядова комісія з питань захисту ромської спільноти прийняла рішення про те, що Державне управління у справах національних

меншин має від себе висунути ініціативу до державного управління з питань місцевого самоврядування та регіональної політики про те, щоб переглянути список муніципалітетів, у яких 1 член муніципальної ради є представником місцевої ромської громади. Апарат Державного управління з питань місцевого самоврядування та регіональної політики, як орган відповідальний за внесення поправок до законодавства, може впливати на зміни списку муніципалітетів, проте будь-яка реалізація ініціативи була припинена через процедурні проблеми та відсутність інтересу з боку відповідальних органів чи ромських організацій.

Порядок обрання члена муніципальної ради з-поміж ромів визначається Законом про місцеві вибори. Цей закон стверджує, що члени ромської громади зі списку виборців також мають право голосувати та бути обраними у муніципальні ради як представники громади ромів. Критерій включення члена ромської громади у спеціальний список виборців визначається Радою громади ромів за наступними факторами вибору:

- підтримка тривалої, постійної та міцної політичної комунікації з громадою;
- турбота про збереження спільної ідентичності окремої спільноти (включаючи культуру та мову);
- сімейні відносини з громадянином, який вже є членом ромської громади і який вже має визнане право на голосування.

Вибори ромського представника у муніципальній раді проводяться за принципом більшості, а кандидата висувають за підписом не менше 15 виборців (членів ромської громади муніципалітету), або ромської організації в муніципалітеті. Члени громади ромів мають право подвійного голосу на муніципальних виборах. Додатковою формою участі ромів у регулюванні муніципальних питань, що стосуються громади – це особливий робочий орган з моніторингу становища ромської громади. Згідно з Законом «Про ромську спільноту», робочий орган має бути створений усіма муніципалітетами, якщо

згідно з Законом «Про місцеве самоврядування» представники ромської громади обираються до муніципальної ради.

Робочий орган має складатися не менше ніж з 6 членів, з яких до половини членів мають бути мешканцями муніципалітету, які не є членами муніципальної ради, а в останній таку більшість мають складати саме члени ромської спільноти. Радник муніципалітету з-поміж ромів за посадою є членом цього робочого органу, обов'язки якого стосуються насамперед питань, які дотичні членів громади ромів у муніципалітеті, їх розвитку, збереження мови та культури. Ця гарантія членства радника з-поміж ромів (та ряду інших членів ромської громади, що проживають у муніципалітеті) у спеціальному муніципальному робочому органі становить собою один зі згаданих вище засобів підтримки, як умови підвищення фактичної ефективності чи значення гарантованого мандату ромів у представницьких органах [169, s. 44-46].

У перші роки після прийняття Закону про місцеве самоврядування лише 2 муніципалітети Помур'я змінили свої муніципальні акти таким чином, що вони полегшили процес виборів муніципальних радників-ромів. В багатьох інших муніципалітетах з ромським населенням виникли ускладнення вже на місцевих виборах під час застосування цього інструменту. Через те, що не було достатньо часу на імплементацію змін і не були чітко визначені муніципалітети з ромським населенням, на місцевих виборах 90-х років роми не змогли реалізувати своє право обирати політичного представника [157, s. 51].

Під час виборів у листопаді 2002 року в окремих випадках виникли нові складнощі та перепони, не дивлячись на те, що вже став відомий список з 20 муніципалітетів населених ромами – а це мало полегшити вибори ромів до складу муніципальної ради. Ці проблеми проявилися до, під час та після виборів. В основному вони виникли через скарги окремих муніципалітетів, що вони необґрунтовано та без встановлених критеріїв опинилися у списку муніципалітетів з ромським населенням. Ще до виборів, у жовтні 2002 року,

з'явився запит до Конституційного Суду муніципалітетів Гросупле, Кузма й Турніще на оцінку конституційності списку «ромських» муніципалітетів. Конституційний Суд постановив, що стаття закону, яка містить список общин, не суперечить Конституції.

То того ж, одразу після виборів Конституційний Суд дійшов висновку що муніципальні статuti 6 з 20 муніципалітетів у списку все ще не відповідають Закону про місцеве самоврядування, оскільки вони не гарантують ромським громадам право мати представників у муніципальній раді (муніципалітети Бельтенці, Гросупле, Кршко, Семіч, Шентерней та Требне). Конституційний Суд постановив, що ці муніципалітети мають виправити всі невідповідності з національним законодавством протягом 45 днів після першого засідання новообраної муніципальної ради, а протягом 30 днів після публікації зміненої версії статуту організувати вибори представників ромських громад згідно з положеннями про дострокові вибори.

На місцевих виборах 10 листопада 2002 року вперше були обрані радники від ромів в 14 муніципалітетах та Требне, не дивлячись на те, що останній на той момент не вніс необхідні поправки до статуту [86]. У першій половині 2003 року були внесені зміни до статутів і проведені зміни в останній групі муніципалітетів, окрім згаданих 14 та Гросупле. Не дивлячись на це, всі необхідні процедури були реалізовані у стислі терміни тільки у муніципалітетах Белтинці та Кршко [122, s. 237]. Муніципалітет Гросупле не вніс поправки до свого статуту та не провів вибори ромських муніципальних радників навіть у 2006 році [87].

Відмова Гросупле від інституту муніципального радника з-поміж ромів стала причиною низки змін у Законі про місцеве самоврядування, поправки до якого були внесені у 2009 році. Стаття 39 була розширена параграфами 7-10, сенс яких зводився до того, що якщо один з перерахованих муніципалітетів не гарантуватиме ромській громаді її право на муніципального представника у раді

під час оголошення про місцеві вибори, то вибори буде здійснювати Державна виборча комісія на підставі Закону про регулювання місцевих виборів, а проведення самих виборів буде фінансуватися з республіканського бюджету коштом відповідного муніципалітету. Окрім того, закон підкреслював, що муніципалітет Гросупле має організувати вибори ромського представника до своєї ради протягом трьох місяців, а оголошення про вибори має бути зроблене протягом 30 днів з моменту, коли поправки набувають чинності. Але в черговий раз цього не сталося. Замість цього, у кінці 2009 року муніципалітет Гросупле знову звернувся до Конституційного Суду, стверджуючи, що уряд помилково включив його до списку муніципалітетів, які мають гарантувати наявність радника з-поміж ромів згідно з статтею 39 Закону «Про місцеве самоврядування».

Конституційний Суд відхилив претензії, про те муніципалітет Гросупле так і не змінив свій статут. В результаті, вибори ромського радника в цьому муніципалітеті були проведені Державною виборчою комісією у 2015 році [243]. Окрім вищезгаданих конфліктів, на зміни в законодавстві вплинули різні ускладнення формально-правового характеру. Інтерпретація результатів місцевих виборів у ромській громаді, електоральної поведінки ромів та критична оцінка роботи муніципальних радників з-поміж ромів ускладнена через різну соціально-економічну ситуацію в окремих муніципалітетах та попередню історію відносин міської ромської громади з більшістю населення та владою. Можливості для узагальнення дуже обмежені і варто враховувати дуже широкий спектр факторів у кожному локальному середовищі.

Таблиця 3.8

Вибори ромських муніципальних радників у 2002-2014 рр.

	2002	2006	2010	2014
Муніципалітети з 1 кандидатом	7	9	9	12
Муніципалітети з 2 кандидатами	4	9	10	6
Муніципалітети з 3 кандидатами	2	2	1	2
Муніципалітети з 5 кандидатами	1			
Кандидатів запропонованих громадою		1	2	3
Кандидатів-жінок		4	4	6
Кандидатів-чоловіків		28	26	22
Обрано жінок	1	2	2	5
Обрано чоловіків	13	18	18	15
Обрано 2 рази		7	11	6
Обрани 3 рази			5	1
Обрано 4 рази				4
Найбільша кількість голосів		255	264	240
Найменша кількість голосів		12	16	6
Загальна кількість голосів		1780	1900	1615

Джерело: [48; 86].

Результати чотирьох кіл виборів муніципальних радників з-поміж ромів продемонстрували, що серед них набагато більше чоловіків ніж жінок, які рідко наважуються на такий крок. У 2006 році радниками з-поміж ромів стали всього 4 жінки, стільки ж у 2010 році та 6 у 2014 році. На виборах 2002 року 1 жінка була обрана ромським радником, проте відомостей про кількість кандидатів-жінок ми не маємо. На виборах 2006 та 2020 років успіх жінок-кандидатів обчислюється у 50% (на кожних виборах 2 з 4 були обрані), а на виборах 2014 року 5 з 6 кандидатів були обрані.

Одна з проблем, яка виникає у зв'язку з виборами ромів-членів муніципальних рад полягає в тому, що виборці не мають змоги обирати з-поміж різних кандидатів, оскільки часто вибір обмежений тільки однією особою. На виборах 2006 року 9 з 20 муніципалітетів були представлені лише одним кандидатом. Така ж ситуація повторилася у 2010 році, а у 2014 році було вже 12 муніципалітетів з одним кандидатом. Дуже мало муніципалітетів представили три кандидати (1-2 на вибори) і всі вони знаходяться у Помур'ї. Лише один раз (2002 рік) з'явилося більше ніж три кандидати – в муніципалітеті Бела Крайна балотувалися 5 кандидатів. Важко з'ясувати конкретні причини, які впливають на кількість кандидатів. Говорити про різний рівень розвитку (розвинене Помур'є та занепалий південний схід Словенії) – було б значним спрощенням проблеми [270, р. 58-61].

Якщо спробувати узагальнити, то серед причин невеликої кількості кандидатур може бути недостатня освіта та кваліфікація членів ромської громади, як потенційних кандидатів, або відсутність досвіду у політичних та адміністративних функціях. З іншого боку, впливають також відсутність інтересу до цієї посади серед самих ромів та демографічна ситуація (нечисельність) у ромській спільноті окремих муніципалітетів. До того ж варто також враховувати, що за окремими муніципалітетами відсутні відомості про всіх виборців-ромів, які мають право голосу. Теж саме стосується й визначення кількості ромів як населення в окремих муніципалітетах – такі оцінки подекуди відсутні.

Випадки переобрання серед ромських радників є досить поширеними – у 2006 році семеро осіб були обрані повторно, у 2010 – 11 (з них п'ятеро втретє), а у 2014 році – 6 (з них 1 втретє, а 5 вчетверте). Це відкриває питання про те, з яких саме причин окремі радники з-поміж ромів обіймають посаду в муніципалітеті так довго. Безумовно, якість роботи радника є однією з причин переобрання, але питання у тому, чи так є у всіх випадках, або на задньому

плані є й інші фактори [166]. Переобрання окремих ромських радників може бути результатом:

- конфліктів між окремими групами (сім'ями) у межах громади ромів, що викликали пасивність, або бойкот певної частини громади;
- залякування виборців та потенційних кандидатів;
- нестача освічених та достатньо кваліфікованих кандидатів.

Ті, хто якийсь час обіймав посаду ромського радника набувають певних навичок та знань, соціальних зв'язків та влади, що дає їм перевагу перед іншими кандидатами, які можуть бути неосвіченими та некваліфікованими, щоб діяти на політичній арені. Цей різновид переваги та влади може бути виражений у тому, що чинний муніципальний радник не зустрине спротиву на наступних виборах. На виборах 2006 року тільки в одного з 7 переобраних радників не було опонента, а на виборах 2010 року вже 7 з 11 переобраних радників не мали конкурентів. На виборах 2014 року жоден з переобраних ромських радників не мав опонента.

На практиці часто виникало питання щодо легітимності обраних ромських радників, оскільки через низьку явку виборців окремі члени ради обираються дуже невеликою кількістю голосів. Найменше число, з яким радником обрали одну з жінок-кандидаток у 2014 році – 6 осіб. Один з головних факторів, що впливає на цю ситуацію – більшість ромів Словенії проживає у відносно ізольованих, невеликих поселеннях, де вони зосереджені тільки на своїх місцевих проблемах [275, s. 194-196].

Освіта та кваліфікація для роботи ромського представника у муніципальній раді, безумовно, сприяє його визнанню з боку інших членів ради. Ромський радник, який не може конструктивно брати участі у роботі муніципальної ради може залишитися маргінальним, а отже неефективним представником. Освіта й підготовка ромських радників та потенційних кандидатів на цю посаду – важлива проблема, яку не можна оминати, якщо

вести мову про досягнення більшої ефективності інституту муніципального радника. Освіта необхідна не тільки членам муніципалітету з-поміж ромів та кандидатам, але й ширшому ромському електорату, оскільки важливо, щоб усі розуміли, у чому саме полягає мандат ромського радника, які його обов'язки та в чому відповідальність перед громадою. Це значно полегшило б роботу муніципальних радників з-поміж ромів.

Через неможливість виправдання всіх очікувань ромської громади (у тому числі й нереалістичних), радників-ромів можуть звинуватити у тому, що вони погано виконують свої обов'язки та працюють тільки заради власної вигоди, чи заради сім'ї, окремого поселення тощо. Ці настрої виборців можуть викликати недовіру до самого політичного інституту, електоральну апатію та повну відмову від участі у виборах. Це може призвести до того, що обраний ромський радник отримає невелику кількість голосів, що ставить під питання його легітимність та можливість представляти інтереси всієї ромської громади муніципалітету [200].

Сумніви у легітимності представництва при високому рівні електоральної підтримки стосуються не тільки муніципального рівня, але й національного, де кожні 4 роки з-поміж ромських радників обирають семеро представників до Ради ромських громад – органу, який являє собою головну ромську суспільно-політичну організацію на національному рівні. За урядовими даними, станом на 2016 рік була зареєстрована 3051 особа ромської національності, яка має право голосу. Кількість ромів, які віддали свій голос на виборах муніципальних радників у 2014 році складала 1615 осіб. Порівнюючи ці цифри можна зробити висновок, що на виборах були присутні більш ніж половини ромів, які мають право голосу. Це означає, що явка виборців-ромів на місцевих виборах 2014 року була вища ніж в цілому по країні (45,22%). Якщо подивитися на цифри 2010 та 2006 рр. то виборців було ще більше (див. таблицю 8). Безумовно, є

розбіжності за окремими муніципалітетами, бо в деяких випадках явка ромів на виборах 2014 року збільшилася [137].

Таким чином, не дивлячись на зменшення кількості виборців-ромів на виборах 2014 року, відомості про загальну явку дають підставу стверджувати, що твердження про пасивність ромів у політичному плані є як мінімум необґрунтованим та помилковим, за великим рахунком.

На національному рівні роми у Словенії не мають повноважень у представницьких органах. Єдиний спосіб, яким вони можуть добитися мандату у національному зібранні – це внести кандидатуру до списку політичної партії на загальних виборах, проте досі жодному представнику ромської громади не вдалося це зробити. До 2010 року жодна з партій на парламентських виборах не включила до свого списку кандидатів з ромської громади. На виборах 2011 року одна партія спромоглася на такий крок, проте ця політична сила не отримала місця у Національному зібранні. На наступних виборах, 2014 року, одна партія знову включила до свого списку рома, проте він не мав достатньої підтримки виборців, щоб потрапити до парламенту. Таким чином, роми у Словенії не були успішними у плані проходження виборчого бар'єра у складі основних політичних партій [50, р. 61-62].

До того політичні програми партій зазвичай не звертають уваги на проблеми ромів, щоб набрати популярність з-поміж виборців ромської громади, а серед ромів, не було кандидата, якому вдалося б зацікавити своєю політичною риторикою ширші верстви населення. Щоб теми, які стосуються ромської меншини Словенії опинилися на порядку денному, влада має мати партнера з боку громади ромів. Закон «Про ромську громаду» 2007 року передбачав створення Ради ромських громад Республіки Словенія. Рада, яка була створена у червні 2007 року, представляла інтереси ромської спільноти Республіки Словенія перед державними органами. Крім того, Рада виконує різні обов'язки та обговорює питання, що стосуються інтересів, статусу та прав ромської

громади у Словенії, збереження мови та культури, розвиток контактів з ромськими організаціями у сусідніх країнах.

Рада може вносити пропозиції та ініціативи з конкретних питань до Національного зібрання, Національної Ради, уряду, інших державних органів та місцевого самоврядування окремих муніципалітетів. Рада складається з 21 члена, з яких 14 – представники Союзу ромів Словенії, а 7 – представники ромів з 20 муніципалітетів, де діє інститут ромського радника [264]. З'явилися певні побоювання щодо домінування Союзу ромів Словенії у Раді ромських громад, що може призвести до відсутності широкого представництва інтересів ромської громади Словенії. Уповноважений з прав людини представив ініціативу з оцінки конституційності положення, що визначає склад Ради, проте Конституційний Суд не знайшов невідповідностей з основним законом держави.

Це домінування Союзу ромів Словенії (заснований у 1996 році у Мурській Сobotі), вочевидь, є результатом того факту, що в період до створення Ради державні установи вважали Союз вищим органом ромської громади у Словенії [50, р. 62-64]. Можна констатувати, що обов'язки Ради є надто обмеженими та вузько визначеними для того, щоб бути ефективними у питаннях покращення становища ромів у Словенії. Її діяльність обмежується обговоренням та розробкою ініціатив, пропозицій та висновків. Позиція Ради не є обов'язковою до врахування під час прийняття рішень, а отже в нього відсутня вся повнота влади для ефективної реалізації інтересів ромів. Структура організації Ради ромських громад, яка представляє та підтримує тільки окремі громади ромів викликає ряд побоювань інших ромських громадських активістів. Крім того, надаючи мандат представникам муніципалітетів, Рада обходить питання політичної відповідальності цих представників перед ромським населенням у цілому [166].

Такий стан речей також створює велику нерівномірність між становищем ромської меншини з одного боку та італійської/угорської з іншого. Активність ромів у політичних процесах Словенії дуже слабка та практично відсутня. Як і в інших європейських державах, кандидати-роми у Словенії дуже рідко фігурують у списках основних політичних партій, та не мають власних партій. Участь ромів у політичному житті обмежується, головним чином, рамками системи особливого представництва, яка включає:

- гарантовані повноваження ромських радників у муніципальних радах 20 муніципалітетів;
- представництво ромів у спеціальних муніципальних робочих органах з моніторингу становища ромської громади;
- створення парасолькової організації ромів – Ради ромських громад, яка представляє інтереси ромської спільноти перед державними органами.

Аналіз політичної діяльності громад ромів у Словенії продемонстрував, що вони стикаються з дуже серйозними проблемами, аналогічними тим, які мають роми в інших країнах Європи – від необхідності мати право з расовими стереотипами про ромів серед політичних діячів та виборців з-поміж більшої частини населення, до системних перепон на шляху до рівної участі, відсутності політичного досвіду, нестачі належним чином освічених та кваліфікованих кадрів у ромській громаді, нестачі інформації серед ромів щодо можливих форм політичної участі та незрозуміння правил, процедур та важливості конкретних форм соціальної та політичної активності. Негативно впливають також постійні конфлікти всередині самих ромських громад, які іноді призводять до різних форм тиску на ромів, як на виборців чи на певну групу виборців, бойкотування виборчого процесу в цілому.

3.4. Перспективи політизації «нових меншин»

Міграція до Словенії з поміж інших югославських республік почалася ще у 1950-х рр. Внутрішньодержавна мобільність у соціалістичний період була потужним чинником індустріалізації та урбанізації, яка зробила Словенію популярним напрямком для людей, які шукають роботу, особливо з південно-східних регіонів (Боснія та Герцеговина, Сербія, Косово) [159, р. 234]. Ці тенденції істотно вплинули на сучасну картину етнічних меншин Словенії, оскільки абсолютна більшість мігрантів приїхала та продовжує прибувати з держав колишньої Югославії. Географічна, культурна та мовна близькість залишаються вирішальними факторами для інших колишніх югославів, які колись були співгромадянами, а тепер є громадянами третіх країн, продовжувати міграцію до Словенії.

Щодо мігрантів з території колишньої соціалістичної Югославії застосовується термін «нові меншини». Його вживають для груп не словенського населення, яке прибуло до країни після 1991 році. Прикметник «нові» яскраво контрастує з поняттям «історичні» (автохтонні, конституційні) меншини. Отже, нерівність прав двох груп меншин закладена вже на рівні етимології понять, що застосовуються для окреслення цих груп.

Можна виокремити 3 хвилі міграції до Республіки Словенія у період після здобуття незалежності. Всі ці періоди пов'язані з соціально-економічними та політичними зрушеннями. По-перше, війни, які почалися після краху Югославії у 1990-х рр. змусили багатьох біженців шукати прихисток у Словенії. По-друге, перше десятиліття 2000-х притягнуло «нових мігрантів» з інших країн колишньої Югославії, а також вперше було виявлене помітне зростання чисельності мігрантів з країн Африки, Азії та Латинської Америки. По-третє, членство Словенії в ЄС та інтеграція законодавства з 2004 року також вплинули

на міграційні процеси. З роками мігранти з країн колишньої Югославії стали найбільшими не словенськими етнічними групами у державі.

З загальної чисельності населення Словенії близько 2 млн осіб, 4% всього населення не є словенцями. Переважна більшість (97%) іноземного населення – вихідці з Європи, в основному з інших держав колишньої Югославії, які складають 89% всіх іноземців з Європи та 86,2% всього не словенського населення в Республіці [178]. У 1991 році тисячі людей з різних регіонів вже не існуючої Югославії вимушені були покинути свої домівки, а вже у 1992 році Словенія прийняла близько 70 тисяч біженців – спочатку з Хорватії, пізніше з Боснії та Герцеговини, а також Косово. Оскільки словенський уряд вважав, що біженці знаходяться у країні лише тимчасово, то політика була зосереджена лише на тимчасовому захисті вимушених переселенців, не визнаючи за ними статус біженців. Багато з тих, хто пізніше залишився в країні, опинилися без належного захисту, відкриті для експлуатації.

У період з 2000 по 2001 рік у країні панувала так звана міграційна криза, коли дискурси дискримінації та стигматизації у політиці стосовно мігрантів отримали значне поширення [97]. Поява цих дискурсів була викликана неадекватною публічною реакцією політичних еліт (особливо з більш віддалених від столиці регіонів), які першими звернули увагу на міграцію, як на загрозу словенському народу.

На початку 2000-х років економічна ситуація у Словенії характеризувалася високими рівнями економічного зростання, збільшення кількості вакансій, зниженням офіційних показників безробіття. Ці тенденції сприяли збільшенню числа мігрантів, які зазвичай обіймали посади, що були непривабливими для місцевих працівників, особливо в нижніх секторах економіки. Як завжди, ці посади заповнювалися в основному працівниками з країн колишньою СФРЮ – в основному з Боснії та Герцеговини. Однак, починаючи з осені 2008 року Словенія сильно постраждала від глобальної

кризи, яка серйозно зачепила і без того вразливе положення неетнічних словенців у суспільстві – особливо мігрантів останньої хвилі [160].

Поряд з терміном «нові меншини» використовуються ще поняття «стерті» та «невизнані меншини» - обидва вони стосуються громадян соціалістичної Югославії. У лютому 1992 року тисячі осіб були виключені з реєстру громадян постійних мешканців Словенії без попереднього повідомлення. Ця незаконна та неконституційна міра пізніше стала відомою як «стирання» - вона залишила більше ніж 25 тисяч осіб (з роками ця кількість зростала) без статусу та будь-яких прав. Стирання в очах словенського політикуму стало тією мірою, яка завершила процес побудови нації на етнічній основі, яка захищає словенську більшість від «югославської меншості» [96, р. 17-20].

Історія міграцій демонструє, що велика кількість людей з інших країн Югославії оселялася в Словенії впродовж десятиліть і тепер складає значну частину населення. Не дивлячись на те, що частина цих мігрантів отримала словенське громадянство, вони залишаються без прав, які мають визнавати за представниками національних меншин. Це особливо впливає на їх політичне, соціальне, культурне та економічне становище в країні, яке явно відрізняється від становища двох визнаних національних меншин – угорців та італійців. Особливо разючою ця відмінність видається з точки зору порівняння кількості населення. За неофіційними оцінками. Які враховують присутність осіб з держав колишньої Югославії (в основному босняків, хорватів, сербів та македонців) на словенському ринку праці вказують на число, яке відповідає еквіваленту 10% населення [159, р. 236].

Специфіка Словенії полягає у тому, що у Конституції 1991 року жодного слова не написано про численних громадян, які проживають у Словенії, а народилися в одній з колишніх республік Югославії. Тобто, хорвати, серби, боснійці, македонці, чорногорці були визнані як «нові» меншини (мігранти)

заднім числом. Розглянемо більш детально самоорганізацію нових меншин у Словенії періоду після проголошення незалежності.

Албанці. У Республіці Словенія діють наступні культурні організації албанської меншини: МІГЕНІ (Любляна), БЕСА (Крань), ЛІРІА (Марібор), Косова (Нова Гориця), Дарданія (Равня-на-Корошкем), Агімі (Кршно), Демократичний союз (Целе), Бали Комбетар (Любляна). У 90-ті роки албанці заснували свої товариства у різних частинах світу та в багатьох містах, проте Словенія не приєдналася до Асоціації албанських товариств. Словенські албанці технічно були готові це зробити, проте через початок військових дій у Косово 1997 року вся процедура відклалася на невизначений строк. Серед усіх товариств найбільш відомим та старим є МІГЕНІ. Назва об'єднання є аббревіатурою від імені відомого албанського письменника Мілоша Гйорджя Ніколла [127, s. 122-130].

Асоціація працює з 1989 року, а її діяльність та робота є публічними, заснованими на добровільній та гуманітарній основі. Протягом всієї своєї історії товариство ставило собі за мету розвиток албанської національної самоідентифікації та культурних традицій. Статут і основні програми визначають МІГЕНІ як асоціацію, засновану для задоволення потреб албанського населення Словенії у наступних основних сферах: культура, мистецтво, освіта, видавнича справа (щомісячний інформаційний бюлетень «Альтернатива»), розважальна діяльність та спорт (особливо шахи) [53].

Албанці – єдині, хто не слов'янського походження, на відміну від інших представників етнічних громад з колишньої Югославії, які опинилися у Словенії. З цієї причини у словенських албанців не було й немає проблем з соціалізацією та інтеграцією у словенському культурному та політичному просторі. Насправді серед усіх нових національних меншин Словенії лише албанці не виказували спротиву словенській мові та культурі. Албанці

лінгвістично сильно відрізнялися від інших, а тому їм просто довелося вивчити словенську мову.

Після створення культурної асоціації словенські албанці сформували у Люблянці Демократичну лігу Косово – першу албанську політичну партію, яка була зареєстрована у спільній державі. Ця політична сила взяла участь у перших багатопартійних виборах у Словенії. Це політичне об'єднання йшло на вибори більше для морального задоволення. Албанці, таким чином, довели, що вони можуть бути конструктивним елементом у державі тільки в тому випадку якщо визнаються їхні конституційні та інші громадянські права. Наразі словенські албанці не мають власної політичної сили та не прагнуть до її створення [127, s. 139-140].

Боснійці. Боснійські товариства у Словенії можна розділити на ті, які є членами Боснійської культурної асоціації Словенії та ті, які знаходяться поза її межами. Асоціація була створена у 1996 році як парасолькова організація товариств, що діяли раніше, а саме: Товариство боснійсько-герцеговинсько-словенської дружби ЛЛЛІА (Любляна), Клуб мусульман Боснії та Герцеговини у Словенії (Любляна), Товариство Извор (Крань), Регіональна асоціація боснійсько-герцеговинської та словенської дружби ЛЛЛІА (Крань), Благодійна культурно-спортивна асоціація долини Сани (Любляна).

Люблянське товариство ЛЛЛІА було утворене у 1992 році. Практично одночасно виникли аналогічні асоціації в Копрі та Єсеніцах. Для боснійців лілія – це квітка з символічним, історичним значенням, адже у середньовіччі золоту лілію як символ перейняли місцеві босняцькі правителі. З 1996 року ця асоціація (як з точки зору членства, так і з точки зору діяльності) стала товариством етнічних боснійців. Більшість згаданих товариств у Словенії практично повністю складаються з представників етнічної групи, яка ідентифікує себе як босняки [62, s. 100-101].

Діяльність асоціацій боснійців у Словенії ми можемо прослідкувати за їх статутними положеннями та програмними документами. Ця діяльність різко відрізняється від напрямків функціонування громадських об'єднань інших національних меншин Словенії, головним чином через те, що ми можемо чітко виділити дві різні фази цієї діяльності. Перша збігається з періодом військових дій у Боснії та Герцеговині, а інша фаза (починаючи з 1996 року) в основному за змістом схожа на діяльність товариств інших національних меншин. У період 1992-1995 рр. діяльність босняцьких товариств була зосереджена на допомозі та підтримці своєї історичної батьківщини – Боснії та Герцеговини, а саме: організація постійної допомоги у сферах транспортно-кадрового забезпечення, приймання поранених, що прибували на лікування до Словенії, фінансова та інша допомога боснійським біженцям (особливо зі Сребрениці та Жепи), збір різних форм гуманітарної допомоги, організація гуманітарних конвоїв, кампаній по здачі крові тощо.

Поряд із цим, з 1992 року розгорнулася певна соціальна діяльність, яка в основному притаманна всім організаціям національних меншин – виховання національної самоідентифікації, збереження самобутності та культури в самому широкому сенсі. З 1996 року, тобто з моменту завершення війни у Боснії та Герцеговині, значно знижується рівень участі словенців у діяльності асоціації. Навіть люблянська ЛЛІЯ стає все більш чисто етнічним боснійським товариством – залишилася лише назва, яка включає традиційне формулювання про босняцько-словенську дружбу. ЛЛІЯ продовжує організовувати громадські заходи з літературною секцією та спортивними змаганнями. Особлива увага приділяється традиційному фольклору [60, s. 70-74].

Згадаємо ще одне боснійське товариство, яке було дуже активним упродовж десятиліть і, можливо, навіть було одним з найчисельніших у Словенії свого часу – мова йде про асоціацію в Єсеніце. На початку 1993 року до неї вступило близько 2000 членів, що складає половину всіх боснійців

Єсеніце згідно з переписом 1991 року. Проте, цей початковий ентузіазм знизився з плином часу і через 10 років тільки 120 членів були в стані сплачувати членські внески. Серед інших причин, що не надихали на активну діяльність – тривалі обіцянки про фінансову допомогу від держави на будівництво приміщення для асоціації. Вони отримали лише будівлю від муніципалітету, яку ділять зі спортивною організацією, проте членам боснійської асоціації довелося вкласти величезні кошти в ремонт цього приміщення. Не дивлячись на всі перепони, боснійці м. Єсеніце ведуть активну громадсько-культурну діяльність – мають цілих 3 фольклорних колективи та власний хор з 15 солістів [128].

Що стосується безпосередньо політичної активності, то з травня 1991 року у Словенії діє мусульманська (боснійська) політична партія під назвою Партія демократичної дії. Варто відзначити, що це не оригінальна політична партія з оригінальними ідеями – це відділ однойменної партії, яка була створена у Сараєво в 1989 році. Словенський відділ було сформовано у м. Велен'є – місті з традиційно великою концентрацією боснійського населення. Однак, під час свого заснування партія була внесена до реєстру політичних організацій тільки у Люблянні, де і знаходився штаб до 1993 року. Однак, за рішенням позачергового з'їзду партії офіс у 1994 році перемістився до м. Єсеніце. Партія приймала участь у виборах на місцевому рівні та навіть до Національного зібрання. Її кандидати' отримували місця в муніципалітетах м. Велен'є та м. Єсеніце. Більш помітних політичних результатів вони не добилися через брак коштів та відсутність коаліції [190, р. 230, 243].

Чорногорці у Словенії об'єднані у три основні товариства: Чорногорське культурно-мистецьке та спортивне товариство «Морача» (Крань), Земляцьке товариство «Ізвор», Земляцьке товариство «санджак». Цікаво, що два з трьох товариств засновані боснійцями та культивують боснійську культуру. Єдина асоціація у Словенії, яка об'єднує чорногорців власне за етнокультурними

особливостями та відчуттям приналежності до Чорногорії – асоціація «Морача». Станом на 2000-і рр. асоціація нараховувала близько 150 членів, з яких 16 – словенці. Чорногорці, що є членами товариства – переважно мешканці міста Крань, його околиць та м. Любляни. В основному це робітники з середньою освітою. Ініціатором та незмінним президентом асоціації є Чедо Жукановіч.

Товариство сфокусоване на вихованні молоді, просуванню культури та звичаїв своєї батьківщини, прагненні продемонструвати іншим звичаї, традиційні та культурні цінності чорногорців. Члени асоціації дуже пишаються роботою своєї фольклорної секції та організацією традиційних чорногорських вечорів. Працюють також секції шахів, фольклору, футболу та альпінізму [185].

Хорвати. У Словенії діють наступні хорватські товариства: Люблянське хорватське товариство, Люблянський хорватський культурний центр, Хорватське культурне товариство у Маріборі, Хорватська культурна асоціація Ново Место, Хорватське культурне товариство «Меджимур'є» (Любляна), Хорватське культурне товариство «Меджимур'є» (Велен'є). Хорватське товариство «Істрія» (Піран), Хорватське товариство «Камушина» (Шкоф'я Лока), Товариство Хорватського демократичного союзу (Любляна), Хорватське товариство емігрантської громади (Єсеніце).

Перш за все, варто відзначити високий ступінь організації хорватських товариств та асоціацій. Більша частина членів хорватських громадських об'єднань має університетську освіту – особливо це стосується товариств у Любляні, Ново Место, Пірані. Всі 10 асоціацій почали свою роботу ще в СФРЮ, проте більшість їх була розпущена та відновила свою діяльність після 1993 року. Всі об'єднання входять до Асоціації хорватських товариств Республіки Словенія. У своїй діяльності вони реалізують такі основні цілі та завдання: об'єднують не тільки словенських хорватів, але й громадян інших національностей задля поширення хорватської культури та зміцнення дружби між народами; сприяти зміцненню зв'язків між Хорватією та Словенією;

підтримувати політичну комунікацію з іншими асоціаціями хорватів по всьому світу; турбуватися про освіту своїх членів – особливо у сфері вивчення хорватської мови; сприяти реалізації прав хорватів у Республіці Словенія та інших країнах, а також надавати професійну юридичну допомогу своїм членам у цьому питанні; лобіювати інтереси хорватської меншини у словенському культурному просторі [207].

Македонці у Словенії створили 9 культурних асоціацій (МКА): МКА «Македонія» (Любляна), МКА «Вардар» (Железнікі), МКА «Охридська перлина» (Нова Горіце), МКА «Св. Кирил та Мефодій» (Крань), МКА «Св. Климент Охридський» (Любляна), МКА «Кочо Рацин» (Ізола-Копер), МКА «Ватрослав Облак» (Цел'є), МКА «Біль'яна» (Марібор), МКА «Ілнден» (Єсеніце).

У згаданих товариствах кількість активних членів коливається від кількох десятків до кількох сотень. Практично всі товариства були створені у 1992 році і тоді ж приєдналися до Асоціації македонських культурних товариств. За територіальним принципом македонські асоціації покривають практично всю територію Словенії де проживає достатня кількість македонців, що займають активну громадянську позицію.

У діяльності асоціацій македонців переважає культурний напрямок – фольклорні колективи, театральні-декламаційні секції, хори, вокально-інструментальні ансамблі та спортивні секції (мініфутбол, шахи). Товариства організують також низку культурно-просвітницьких заходів: виставки македонських та словенських митців, презентації літературних видань, видання двомовного македонсько-словенського словника, організація виступів македонських колективів, поетів, письменників, видатних македонських політичних та культурних діячів. У кожній македонській культурній асоціації є свій річний робочий план, який дає можливість краще координувати участь у спільних проєктах та заходах.

У 1992 році на основі двосторонньої угоди між Словенією та Македонією та при підтримці МКА у Крані, Новій Горіці, Любляні та Маріборі проводяться додаткові заняття з македонської мови по 3 години на тиждень. Асоціація координує також реалізацію 5 проектів, які фінансуються Міністерством культури Словенії. У своїй роботі МКА є фінансово та програмно незалежною організацією, а відповідальність за всі операції несе тільки перед своїми членами. Робочим органом організації є Асамблея, до якої кожне товариство делегує по 5 своїх членів [45, s. 7-12; 142].

Серби. Як і у випадку босняків, сербські товариства у Словенії частково входять до Асоціації сербських товариств (АСТС), а частково ні. У 2000-х роках серби Словенії були об'єднані у 7 товариств: Сербська культурна спільнота Любляни, Товариство «Михайло Пупін» (Любляна), Товариство «Слог» (Нова Горіца), Асоціація «Брдо» (Крань), Товариство Св. Сави (Крань), Товариство «Вук Караджич» (Радовліца), Товариство «Десанка Максимович» (Цел'є). Окремі сербські товариства у Маріборі, Постойні, Храстніку та одне в Любляні – не є членами Асоціації. Більша частина товариств словенських сербів була сформована між 1990-1995 рр. Асоціація сербських товариств почала свою діяльність у 1995 році.

На початку існування поточна діяльність Асоціації була присвячена організації культурно-розважальних заходів, гуманітарним місіям. Пізніше Асоціація домагалася визнання достойного соціального статусу сербської спільноти у Республіці Словенія. Були створені базові умови для початкових уроків рідної мови, видання інформаційного бюлетеня тощо. Більшість членів перерахованих товариств складають робітники – особливо це стосується промислових регіонів Словенії (Крань, Цел'є). Варто відзначити значну кількість пенсіонерів серед членів асоціацій. Ми вже згадували, що не всі сербські товариства входять до АСТС. Причина криється у тому, що Асоціація сербських товариств має надто масштабну, ідеалізовану, а отже неможливу до

виконання програму роботи. Вона також не представляє всіх сербів Словенії – так вважають самі члени окремих сербських культурних товариств. Жодне сербське товариство не має постійних джерел фінансування і не підтримується урядом держави-метрополії. Що стосується статистики, то офіційними членами Асоціації є не більше 1500 осіб [186, s. 64-65; 31].

У червні 2019 року серби Словенії об'єдналися у нову парасолькову організацію – Асоціацію сербів Словенії. Самі члени називали її єдиним законним об'єднанням сербів Словенії, оскільки в АСС були представлені 25 сербських товариств всіх рівнів. Очолив нову організацію юрист з Любляни Марко Сладоевич. Нова асоціація задекларувала всебічну підтримку та збереження сербської самобутності у Словенії, а також налагодження політичної комунікації з метрополією [220].

У контексті аналізу політичного представництва сербської меншини Словенії варто відзначити, що мер (жупан) Любляни Зоран Янкович також є сербом за походженням. Він неодноразово обирався мером міста та у своїй діяльності керується принципами мультикультуралізму та толерантності. Зокрема, саме за його каденції було створено умови для будівництва Ісламського релігійного та культурного центру, сербської православної церкви у Любляні тощо [273].

Узагальнити відомості щодо політичної активності та участі нових меншин надзвичайно важко, оскільки інформація щодо етнічної приналежності виборців фіксувалася тільки у тому випадку, якщо вони належали до італійської, угорської, або ромської громади. Отримати таку інформацію можливо лише у рамках соціологічних досліджень. Словенський соціолог Фелічита Медведь змогла провести подібне анкетування.

За її висновками, за весь період незалежності Словенії у президентських виборах брали участь близько 41% респондентів. Якщо порівняти ці відомості з загальною явкою всіх, хто має право голосу, ми побачимо, що ця явка нижче

загальної відвідуваності президентських виборів у Словенії. У середньому, явка представників нових меншин на 27,4% менше середньої по Словенії. Особливо слабкою була відвідуваність виборів серед респондентів невідомого етнічного походження (29,4%) та мусульман (35%). Явним виключенням є македонці (83,3%), хоча такі показники Ф. Медведь пояснює низькою репрезентативністю цієї меншини у вибірці – всього 5 осіб. Інші нові меншини продемонстрували такі цифри: хорвати – 47,1%, босняки – 46,9%, серби – 45,1%, чорногорці – 42,9%. Цікаво, що електоральна участь мігрантів та народжених у Словенії є приблизно однаковою.

Що стосується виборів до Національного зібрання, то за даними досліджень Ф. Медведь у них взяли участь близько 62,3% респондентів. Особливо високу явку продемонстрували македонці, чорногорці та албанці. Явка хорватів, босняків та сербів коливалася у межах 63-70%. Мігранти активніше відвідували парламентські вибори ніж ті, хто живе у Словенії з народження, проте відмінність є незначною – близько 2%.

Найвища явка представників нових меншин спостерігалася на місцевих виборах – їх відвідало в середньому 67,2% респондентів. Цікаво, що явка нових меншин перевищує і середню відвідуваність місцевих виборів загалом по Словенії. Традиційно високі цифри по відвідуваності продемонстрували македонці та албанці – понад 85%. За цифрами явки серед інших етнічних груп явно домінували босняки (відвідуваність місцевих виборів – 75,5%). Це означає, що босняки є більш проінформованими про те, що вони можуть мати більший вплив на місцеву політику та що вони відчують себе більш інтегрованими у безпосереднє середовище свого проживання. Явка мігрантів загалом відповідає показникам на національному рівні (маємо на увазі вибори до Національного зібрання).

Ще важче було проаналізувати рівень використання пасивного виборчого права. За висновками вищезгаданого дослідження 2,8% скористалися цим

правом. Кандидати були від усіх етнічних груп, окрім албанців та македонців. Найвищий рівень використання права бути обраним продемонстрували босняки [145, s. 399-403].

Аналізуючи становище нових меншин у Словенії з точки зору їх політичної активності та участі у політичних процесах можна зробити невтішні висновки. З одного боку, словенський політикум відмовляється робити більш-менш значущі кроки у бік залучення меншин з держав колишньої СФРЮ до політичних процесів, а з іншого – спостерігаємо виразну пасивність самих меншин у цьому питанні. Для початку, їх більше турбують конституційні гарантії загальних прав громадянина та людини, адже не дивлячись на гучні заяви, офіційна Любляна продовжує політику ігнорування мігрантів з колишньої Югославії. Вочевидь легітимація нечисельних автохтонних меншин є своєрідним бар'єром між словенцями та новими меншинами, які досі сприймаються як загроза нації. Відносна свобода спостерігається лише у сферах культури та просвітництва, на чому й зосередили свою увагу організації меншин з колишньої СФРЮ.

Висновки до розділу 3

Аналіз політичної активності та участі національних меншин Республіки Словенія дає нам можливість говорити про різючу нерівномірність між правами між правами так званих автохтонних (або конституційних меншин) та нових (або неконституційних, невизнаних) меншин. Ромська спільнота Словенії опинилася у підвішеному стані і не може бути віднесена до жодної з цих категорій, хоча процес залучення ромів до активної участі у політичному житті поступово продовжується – головним чином, завдяки тиску європейських правозахисних установ та організацій.

Статус автохтонності, гарантований Конституцією певною мірою є спадком ще соціалістичної Югославії, де італійці та угорці також користувалися цими правами. Завдяки політичним активістам угорської та італійської спільноти цей статус вдалося закріпити і в новій Конституції 1991 року. Вона надала автохтонним меншинам широку автономію у питаннях культури, просвітництва і, що головне, місцевого самоврядування та представництва на національному рівні, чим згадані меншини користуються і понині. Поряд із цим, конституційні меншини стали певним інструментом політичного тиску в руках словенського уряду на сусідні Італію та Угорщиною – саме це було яскраво продемонстровано під час скорочення державних дотацій у 2000-х роках.

Італійці та угорці, як автохтонні національні меншини, реалізують своє право на політичну участь на двох рівнях – регіональному та національному. Члени національної громади у регіонах компактного проживання автохтонних меншин обирають склад рад парасолькових організацій, а ті висувають кандидатів для участі у муніципальних виборах у тих муніципалітетах, де представники меншин мають квоту на членство у муніципальних радах. На національному рівні права італійців та угорців представляють депутати від національних громад у Національному зібранні (по одному від кожної з двох автохтонних меншин). Депутати обираються на парламентських виборах більшістю голосів у регіонах компактного проживання італійської та угорської громад Словенії. Водночас як на регіональному, так і на національному рівнях італійці та угорці голосують нарівні зі словенською більшістю.

Словенські роми також отримали право на представництво на місцевому рівні, хоча самі представники ромської громади не проводили якоїсь систематичної політики домагання рівності у правах з автохтонними меншинами. До того, консервативність за закритість ромських спільнот вкрай негативно позначається на політичній участі та представництві цієї етнічної

групи на місцевому рівні, що відсуває питання представництва ромів у парламенті на невизначений термін.

В етнополітиці Словенії концепт автохтономізму став своєрідним захисним бар'єром який вибудувала офіційна Любляна між словенцями як титульною нацією та новими меншинами, які досі сприймаються як потенційна загроза словенській національній ідентичності. Кожна з так званих нових меншин за чисельністю переважає автохтонні меншини разом узяті, проте у порівнянні з італійцями, угорцями та ромами мігранти з держав колишньої СФРЮ не мають жодних політичних прав і це питання навіть не стоїть на порядку денному у перспективі. Значною мірою, на це впливає повна пасивність держав-метрополій, з яких походять окремі невизнані меншини Словенії (наприклад, Сербії). Саме тому активісти нових меншин вимушені були обмежитися діяльністю на ниві просвітництва та культури. Окремі, спорадичні спроби інтеграції у словенський політичний простір були приречені на провал через відсутність чіткої програми та широкої коаліції.

ВИСНОВКИ

На підставі результатів проведеного дослідження участі національних меншин Республіки Словенія у політичних процесах ми можемо зробити наступні висновки:

1. Аналіз проблем участі національних меншин у політичних процесах сучасної Словенії неможливе без чіткого окреслення теоретико-методологічних засад дослідження. Однак, саме у цьому полягає одна з основних складностей обраної проблематики. Сучасна політична наука до сьогодні не спромоглася дати чітке визначення таких важливих концептуальних понять як «нація» та похідні від нього, зокрема, і «національні меншини». Дискусії щодо цього питання не вщухають з кінця XVIII століття. Панівними можна вважати дві основні концепції. Згідно з першою вчені розуміють націю, як певну групу індивідів об'єднану за принципом спільності території проживання. Згідно з другою – нація є спільнотою, яка склалася історично.

Проблеми політичної участі національних громад Словенії – тема, яка активно почала розроблятися дослідниками лише останніми роками. Вважаємо, що такий сплеск у царині студіювання політизації меншин став можливим завдяки поживленню процесів регіоналізації в європейській спільноті, актуалізації проблем мультикультуралізму тощо. Серед конкретних аспектів меншинних студій, які мають стабільний попит політологів можна виокремити ромську тематику, з огляду на посилення уваги ряду світових гуманітарних організацій до проблем ромів у Європі загалом, та у Словенії зокрема.

Водночас серед найменш розроблених ділянок теми відзначимо проблему політичної участі так званих «нових меншин» - вихідців з територій колишньої соціалістичної Югославії, які у незалежній Словенії фактично перебувають поза правовим полем. Підкреслимо, що до сьогодні відсутнє комплексне синтетичне

та узагальнююче дослідження проблем політизації національних меншин Словенії.

Джерельна та методологічна база дослідження обумовлені самою постановкою теми. Офіційне походження переважної частини джерел та викривлене трактування офіційною Люблянською проблем національних спільнот Словенії зумовили необхідність застосування методів комплексного дослідження, ситуаційного та контент-аналізу, що дозволили верифікувати та поставити під сумнів вірогідність відомостей офіційної статистики та офіційної звітної документації.

2. Словенію можна назвати практично моноетнічною державою, але понад 80% її населення за офіційною статистикою становлять словенці. Однак, у республіці існують досить великі громади національних меншин, окремі з яких утворили власні райони компактного проживання, які у словенському законодавстві називаються етнічно змішаними територіями.

Можемо виокремити два основних регіони компактного проживання національних меншин – Примор'є (Обално-крашка) та Помур'є (Прекмур'є). У першому регіоні зосереджені громади словенських італійців, а в другому – угорців. Загалом, саме у Примор'ї зосереджена найбільша кількість представників національних меншин Словенії. Примор'є є одним з найбільш промислово розвинутих регіонів країни та характеризується високим рівнем ВВП. Словенські італійці зосереджені в основному в містах. Помур'є навпаки є сільськогосподарським регіоном з найнижчим рівнем ВВП, а угорці заселяють в основному села.

Роми, як і представники інших національних громад Словенії розселені на всій території країни і становлять в основному сільське населення, віддаючи перевагу проживанню у закритих ромських поселеннях, проте не утворюють територій компактного проживання через значну фрагментованість ромської громади та внутрішні протиріччя.

Так звані «нові меншини» (вихідці з країн колишньої соціалістичної Югославії) є найбільш численними національними меншинами Республіки Словенія. Сербби, хорвати та боснійці лише за офіційною статистикою становлять понад 3% від усього населення Словенії, проте, в реальності ця цифра є більшою через невірогідність офіційних даних, які занижують кількість представників нових меншин. Для порівняння – дві автохтонні, та конституційно визнані національні меншини (італійці та угорці) загалом становлять менше половини відсотка всього населення. Нові меншини відносно рівномірно розселені територією країни і значна їх кількість зосереджена у містах промислово розвинених регіонів, адже громади нових меншин часто утворювалися внаслідок трудової міграції.

3. Нормативно-правова основа етнополітики Республіки Словенія значною мірою є спадком часів СФРЮ. Основні конституційні норми та законодавчі акти, що регулюють становище національних меншин республіки у своїй основі мають положення, які були прийняті протягом 70 – 80-х рр. ХХ століття. Конституційні гарантії захисту прав надані тільки так званим автохтонним національним громадам (італійцям та угорцям) і ромам, які користуються особливим статусом. Меншини - вихідці з територій колишньої Югославії майже відсутні у правовому полі Словенії.

Такий стан речей обумовлений домінуванням в етнополітиці офіційної Любляни концепту автохтономізму. Права корінних меншин отримали представники етносів, які на сьогодні становлять меншість серед усіх національних громад Словенії. Таким чином, словенський уряд прагне захистити титульну націю від асиміляційних тенденцій, що виглядає більш ніж дивно, враховуючи той факт, що словенці становлять абсолютну більшість населення країни і навіть активні міграційні процеси початку 90-х рр. ХХ століття не змогли змінити наявного стану речей.

Окрім Конституції, існує ціла низка законів, які регулюють права та становище кожної окремої національної меншини Словенії. Нормативно-правова база, що стосується проблем меншин у республіці дуже розгалужена та присутня на всіх рівнях – від муніципального до національного. Існують окремі закони щодо італійської та угорської спільноти та, навіть нових меншин, хоча останні мають помітний декларативний характер. У 2000-х роках значно посилюється правовий захист ромської спільноти Словенії, що було пов'язано з активізацією інтеграції республіки до європейської спільноти. Ліва частина нормативно-правових актів, що стосується словенських ромів була прийнята під тиском ряду міжнародних правозахисних організацій.

4. Твердження про наслідування зразків періоду соціалістичної Югославії щодо етнополітики ми застосовуємо і під час аналізу системи етнополітичного менеджменту республіки, основним органом якої є Управління у справах національностей, створене за аналогією з подібним управлінням уряду СФРЮ.

Відзначимо, що перелік інституцій, які опікуються проблемами національних меншин Словенії не обмежується Управлінням у справах національностей. Існує ціла система урядових та парламентських комісій/комітетів, комісій у складі міністерств, що займаються питаннями кожної окремої групи меншин. Окрім цього, меншинна проблематика постійно перебуває у полі зору омбудсмена. Однак, ефективність усіх згаданих державних інституцій є порівняно невисокою, через фрагментованість самої системи етнополітичного менеджменту, бюрократизацію апарату, наявність фактору дублювання повноважень, відсутності злагодженості у вирішенні ключових питань етнополітики.

Особлива увага у роботі Управління у справах національностей та окремих комісій приділяються ромському питанню. На нашу думку, причина такого стану речей пов'язана із загальним посиленням уваги до ромської спільноти у Європейському Союзі. Наявність широкого спектра програм, що

фінансуються міжнародними фінансовими установами також є додатковим стимулом посилення уваги до ромської меншини. Фактично, у структурі етнополітичного менеджменту республіки нема жодної інституції, яка б так, чи інакше не займалася проблемами ромських громад.

5. Порівняно з іншими національними громадами Словенії італійці та угорці, як автохтонні меншини, користуються широкою автономією, у тому числі й політичною. У межах етнічно змішаних територій словенські італійці та угорці утворюють Прибережну національну спільноту італійської національності та Помурську угорську самоврядну національну спільноту, які є парасольковими організаціями цих національних меншин та певним різновидом національно-культурної автономії.

Реалізація права угорської та італійської меншини на участь у політичних процесах республіки відбувається шляхом застосування подвійного (або множинного) виборчого права – механізму, який досі викликає значні дискусії з питань його відповідності Конституції Словенії. Цей механізм дозволяє автохтонним національним меншинам брати участь у виборчому процесі на всіх рівнях одночасно як громадянам держави та представникам національних меншин. Угорці та італійці є також єдиними національними меншинами Республіки Словенія, які мають своїх постійних представників у парламенті – Національному зібранні.

Проаналізувавши політичну участь та активність автохтонних національних спільнот ми можемо виділити наступні характерні тенденції, які спостерігаються протягом усього періоду незалежності Словенії:

- консервативність, що виявляється у відсутності політичної конкуренції;
- постійний спад електоральної активності, що є наслідком постійного зменшення італійського та угорського населення внаслідок міграцій та природного старіння;

- орієнтація на програми співробітництва з державами-метрополіями внаслідок недостатнього рівня фінансування з боку офіційної Любляни;

Для словенських італійців та угорці (як і для всіх національних меншин загалом) характерна політична інертність стосовно проблем національного характеру. Зацикленість на питаннях внутрішнього розвитку власних національних громад значною мірою вплинула на формування негативного іміджу меншин у представників титульної нації.

6. Політична індиферентність притаманна і ромській громаді Республіки Словенія. Ця риса загалом є характерною для європейських ромів через консервативність, ізолюваність та замкненість ромських спільнот. Водночас роми є меншиною, якій словенський уряд приділяє найбільше уваги на сучасному етапі. Важливим чинником актуалізації ромського питання у Словенії став тиск ряду європейських інституцій на словенський уряд у зв'язку з європейською інтеграцією республіки.

Політизація ромської меншини виражається у функціонуванні інституту муніципального радника з-поміж ромів. Інститут ромського муніципального радника з'явився відповідно до Закону про місцеве самоврядування 1993 року, проте запровадження цих положень у життя розтягнулося на роки через недосконалість правових формулювань. Зокрема, ромські представники у муніципалітетах могли існувати лише в тих громадах, де роми становлять автохтонне населення. Тобто, необхідно було встановлювати факт автохтонності для кожного конкретного населеного пункту.

Важливими, а іноді й вирішальними чинниками низького рівня політичної участі словенських ромів стали низький рівень загальної та правової грамотності, відсутність зацікавленості ромів у розв'язанні проблем власних громад, ізолюваність та протиріччя між окремими громадами, фрагментація та клановість ромської спільноти, відданість традиційним та архаїчним формам самоуправління тощо.

7. Поняття «нові меншини» асоціюється з національними громадами, які осіли на території Словенії внаслідок міграційних процесів 90-х рр. ХХ століття. Перш за все, це трудові мігранти та біженці, значна частина яких виїхала до Словенії з інших територій дезінтегрованої соціалістичної Югославії.

Вихідці з територій колишньої СФРЮ фактично відсутні у правовому полі Республіки Словенія, оскільки щодо цих меншин існує упередження згідно з яким вони становлять загрозу національній ідентичності етнічних словенців. Ті законодавчі положення, що регулюють становище «нових меншин» носять виключно декларативний характер. До того, стосовно цих національних громад немає навіть точних та об'єктивних статистичних даних.

Такий маргінальний рівень захисту прав цієї групи національних меншин призвів до того, що стан їхньої політичної самоорганізації та участі у політичних процесах Словенії до сьогодні залишається у зародковому стані. Громади нових меншин самоорганізуються виключно у вигляді національно-культурних об'єднань, метою яких є збереження та популяризація власної мови, культури, традицій тощо. Певним виключенням з цього правила є албанці, босняки та серби. Вони спромоглися на короткий час організуватися у власні політичні партії та політизовані парасолькові організації, які, однак, перебували на периферії політичного життя незалежної Словенії, через відсутність політичної платформи, орієнтованої на широкі маси населення країни, а не лише на громади своїх меншин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ: Критика, 2001. 272 с.
2. Вебер М. Господарство і суспільство/пер. з нім. М. Кушнір. К.: Всесвіт, 2013. 1112 с.
3. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту та пояснювальна записка. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU96650.html (дата звернення: 05.09.2021).
4. Гелнер Е. Нації та націоналізм; Націоналізм / Пер. з англ. К.: Таксон, 2003. URL: <http://litopys.org.ua/gellner/gel02.htm> (дата звернення: 03.03.2021).
5. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156#Text (дата звернення: 05.09.2021).
6. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text (дата звернення: 05.09.2021).
7. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082#Text (дата звернення: 05.09.2021).
8. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. М., 1991. 575 с.
9. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни / пер. с франц. В. Земсковой. М.: Элементарные формы, 2018. 808 с.
10. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. Страсбург, 5 листопада 1992 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_014 (дата звернення: 28.03.2021).

11. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ: Фенікс, 2012. 396 с.
12. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text (дата звернення: 05.09.2021).
13. Зиммель Г. Социальная дифференциация: Социологические и психологические исследования / авториз. пер. с нем. Н. Н. Вокач и И. А. Ильина; Под ред. и с предисл. Б. А. Кистяковского. Москва: М. и С. Сабашниковы, 1909. X, 323 с.
14. Калхун К. Национализм. М.: Территория будущего, 2006. 288 с.
15. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму. К.: Либідь, 1999. 352 с.
16. Конвенція про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах N 169. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_188#Text (дата звернення: 05.09.2021).
17. Конституція Словенії. URL: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/slovenia/sloven-r.htm (дата звернення: 28.03.2021).
18. Лузан А. Політичний процес. Політична енциклопедія / за ред. Ю. Левенця. Київ, 2011. С. 596.
19. Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті з пояснювальними примітками. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/5/30340.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).
20. Люблянські рекомендації щодо інтеграції різноманітних суспільств. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/e/396689.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).
21. Майборода О.М. Етнічність у міжнародній системі. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2017. 448 с.
22. Мала енциклопедія етнодержавознавства / за ред. Ю. Римаренко. Київ: Довіра, Генеза, 1996. 942 с.

23. Маркс К. Гражданская война во Франции. *Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. 17.* Москва: Государственное издательство политической литературы, 1960. С. 317-367.
24. Маркс К. К еврейскому вопросу. URL: <https://www.marxists.org/russkij/marx/1844/jewish.htm> (дата звернення: 05.03.2021).
25. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 05.09.2021).
26. Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/4/67545.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).
27. Права меньшин: Международные стандарты и руководство по их соблюдению. Нью-Йорк-Женева: ООН, 2010. 54 с.
28. Рамкова конвенція про захист національних меншин. Рада Європи, Страсбург, 1 лютого 1995 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_055 (дата звернення 28.03.2021).
29. Ренан Э. Что такое нация? *Ренан Э. Собрание сочинений в 12-ти томах* / пер. с франц., под ред. В.Н. Михайловского. Т.6. Киев, 1902. С. 87-101.
30. Ротар Н. Участь політична. *Політична енциклопедія* / за ред. Ю. Левенця. Київ, 2011. С. 742.
31. Савез српских друштава Словеније. URL: <https://www.ssds.si/> (дата звернення: 15.05.2021).
32. Семко В. Л. Інституціонально-політичні форми організації етнічних спільнот. *Політикус*. 2016. Вип. 1. С. 252-255.
33. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / Пер. з англ. П. Таращук. К.: Основи, 1994. URL: <http://litopys.org.ua/smith/smt03.htm> (дата звернення 03.03.2021).

34. Старикова Н. Этнические проблемы современной Словении и их воплощение в литературе. *Славянский альманах*. 2014. С. 291-300.
35. Тэвдой-Бурмули А. Этнополитическая динамика Европейского союза: Учебник. М.: Издательство «Аспект Пресс», 2018. 224 с.
36. Хома Н., Вдовичин І. Оцінка діяльності ЄС щодо зміцнення демократії в державах-учасницях останніх «хвиль» розширення (оглядова стаття). *Гуманітарні візії*. 2021. Vol. 7., No. 1. С. 11-16.
37. Хома Н.М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. політ. наук: 23.00.02. Київ, 2013.
38. Хома Н.М. Модель соціальної держави в умовах глобалізації. *Політикус*. 2015. Вип. 1. С. 52-56.
39. Хома Н.М. Основні підходи до типології моделей соціальної держави. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип. 4. С. 81-88.
40. Хома Н.М., Кресіна І.О. Моделі соціальної держави: модернізуючий вплив глобалізації. *Публічне право*. 2015. Вип. 1. С. 185-196.
41. Явір В. Європейські стандарти забезпечення прав національних меншин як складова євроатлантичної інтеграції України. *Держава і право*. 2019. Вип. 85. С. 240-251.
42. Явір В.А. Концептуальні та політико-правові засади етнокультурної автономії як механізму протидії етнополітичній дезінтеграції України. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 450-458.
43. Явір В.А. Особливості етнополітичних інтеграційно-дезінтеграційних процесів. *Society, Politics, Administration in Central Europe*. 2018. Вип. 8. С. 55-59.

44. Явір В.А. Права національних меншин на освіту рідною мовою в Україні: аналіз законодавчих ініціатив. *Правова держава*. 2018. Вип. 29. С. 367-375.
45. 20 let uspešnega delovanja Zveze makedonskih kulturnih društev Slovenije: 1994-2014 / eds. I. Dimitrievski. Ljubljana: Zveza makedonskih kulturnih društev Slovenije, 2014. 74 s.
46. Alexander J. Core solidarity, ethnic outgroup, and social differentiation: a multidimensional model of inclusion in modern societies. *National and Ethnic Movements* / eds. J. Dofney and A. Akiwowo. London: Sage, 1980. P. 5-28.
47. Allardt E. What Constitutes a Language Minority? *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 1984. Vol. 5, №. 3/4. P. 195-205.
48. Arhiv volitev v Državni zbor RS. URL: <https://www.dvk-rs.si/index.php/si/arhiv-drzavni-zbor-rs> (дата звернення: 05.05.2021).
49. Arnstein S.R. A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*. 1969. № 4. P. 216-224.
50. Bačlija I., Haček M. Minority Political Participation at the Local Level: The Roma. *The International Journal on Minority and Group Rights*. 2012. № 19 (1). P. 53-68.
51. Balázs D. A nemzeti önkormányzati közösségek Szlovéniában (Országtanulmány). URL: https://kisebbsegkutato.tk.hu/uploads/files/Dobos_UNKP_Magyarország_orzagtanulmany.pdf (дата звернення: 14.05.2021).
52. Balázs D. The Elections of Non-Territorial Autonomies in Central and South Eastern Europe: Croatia, Estonia, Hungary, Serbia and Slovenia. Electoral Database (1994-2019, in Hungarian). URL: <https://kisebbsegkutato.tk.mta.hu/kisebbsegi-valasztasok-kozep-esdelkelet-europaban> (дата звернення: 09.05.2021).

53. Banjanac Lubej S. Berishaj: Slovenska uradna politika je bila leta 1989 prvi zaveznik kosovskih Albancev. URL: <https://www.rtv slo.si/slovenija/30-let/koscki-sestavljanke/berishaj-slovenska-uradna-politika-je-bila-leta-1989-prvi-zaveznik-kosovskih-albancev/489580> (дата звернення: 14.05.2021).

54. Báti Konc Z. Nemzetiségi érdekközösség – Nemzetiségi politika. *Nemzetiségi politika – Nemzetiségi Jog* / ed. S. Varga. Lendva, 1978. O. 24-34.

55. Battelli ne bo več kandidiral za poslanca. URL: https://www.rtv slo.si/slovenija/novice/battelli-ne-bo-vec-kandidiral-za-poslanca/449077?fbclid=IwAR1BrL23XTAzKtal9oLARDgIY_CiFq4eScTECj4nTr7wNq7-33vOb2qRtik (дата звернення: 16.05.2021).

56. Bence L. Ma este – határnyitás tűzijátékkal, meglepetésekkel. *Népiújság*. 2007. № 51(51/52). O. 5.

57. Bešter R., Komac M., Pirc J. The political participation of the Roma in Slovenia. *Razprave in gradivo*. 2017. Št. 78. S. 73-96.

58. Bešter R., Pirc J. Predstavitev dela slovensko-madžarske mešane komisije za manjšine: analiza zapisnikov zasedanj komisije (1995–2016). *Bilateralni sporazum kot oblika urejanja varstva narodnih manjšin* / eds. M. Komac, B. Vizi. Budapest: L'Harmattan, 2018. S. 124-167.

59. Bonacich E. A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market. *American Sociological Review*. 1972. Vol. 37. No. 5, P. 547-559.

60. Botonjić A., Baltić A. V objemu dveh domovin: 20 let delovanja Društva bosansko-hercegovskega in slovenskega prijateljstva Ljiljan. Ljubljana: Društvo bosansko-hercegovskega in slovenskega prijateljstva Ljiljan, 2014. 74 s.

61. Brubaker R. Nacjonalizm inaczej. Warszawa-Kraków: PWN, 1998. 242 s.

62. Buras-Marciniak A. Muzułmanie w Słowenii. *Islam w krajach południowosłowiańskich* / red A. Buras-Marciniak. Łódź: Wydawnictwo UŁ, 2016. S. 97-106.

63. Cankar. I. Slovensko ljudstvo in slovenska kultura. *Dom in svet*. 1921. № 7/9. S. 163-166, 213-216.
64. Capodistria. URL: <https://www.rtv slo.si/tv-capodistria/chi-siamo/523801> (дата звернення: 08.05.2021).
65. Časopis Romano them. URL: http://zveza-romov.si/o_nas/casopis_romano_them/ (дата звернення: 30.03.2021).
66. Charter of the United Nations. San Francisco, 1945. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/CTC/uncharter.pdf> (дата звернення: 05.09.2021).
67. Člani. URL: http://www.muravidek.si/?page_id=289&lang=sl (дата звернення: 07.05.2021).
68. Cox O. C. Caste, Class, and Race: A Study in Social Dynamics. New York: Monthly Review Press, 1970. 624 p.
69. Delovna skupina za obravnavo romske problematike. URL: <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/delovna-skupina-za-obravnavo-romske-problematike/> (дата звернення: 01.09.2021).
70. Deželan T. Citizenship in Slovenia: The Regime of a Nationalising or a Europeanising State? Citsee Working Paper Series. Edinburgh: University of Edinburgh, Edinburgh Law School, 2011. 48 p.
71. Diabaté C. Vincoletto R., Tremul M. Conoscere.it: un viaggio nel mondo delle istituzioni italiane in Slovenia e in Croazia / Spoznati.it: potovanje v svet italijanskih ustanov v Sloveniji in na Hrvaškem. Koper: Italian Union, 2012. 56 s.
72. Dictionary of Race and Ethnic Relations / red. E.E. Cashmore. London, 2002. 432 p.
73. Eberhardt P. Mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*. 2000. T. 35. S. 219-234.
74. EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020. URL: <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating->

discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu/eu-roma-national-integration-strategies-2020_en (дата звернення: 31.08.2021).

75. Fifth Report submitted by Slovenia. Pursuant to Article 25, paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities – received on 28 February 2020. URL: <https://rm.coe.int/5th-sr-slovenia-en/16809ccb25> (дата звернення: 31.08.2021).

76. Fillieule O., Mathieu L., Péchu C. Dictionnaire des mouvements sociaux. Paris, 2009. 651 p.

77. Gabriel J., Ben-Tovim G. The conceptualization of race relations in sociological theory. *Ethnic and Racial Studies*. 1979, Vol. 2(2). P. 190–212.

78. Gilroy P. There ain't no Black in the Union Jack. London: Hutchinson, 1987. 280 p.

79. Glazer N., Moynihan D.P. Introduction. *Ethnicity: Theory and Experience* / red. N. Glazer, D.P. Moynihan. Cambridge, 1975. P. 3-11.

80. Gomezel Mikolič V. Koprške družbene organizacije kot odraz strukture odnosov med pripadniki različnih etničnih skupnosti. *Annales – Anali za istrske in mediteranske študije, Series Historia et Sociologia*. 1998. №8 (12). S. 39–52.

81. Göncz L. Egy peremvidék hírmondói. Mura menti életképek a 20. század első felében. *A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi konferencia*. Budapest, 2006. 273 o.

82. Göncz L. Območji Prosenjakovcev in Motvarjevcev od srede 19. do zadnje četrtine 20. stoletja. *Határok mentén – Obmejna stikanja* / ed. A. Kovács. Ljubljana-Lendava: Hungarian Self-Governing National Community of the Municipality of Moravske Toplice; Institute for Ethnic Studies; Institute for Hungarian Nationality Culture, 2015. S. 290-545.

83. Gosar A. Nationalities of Slovenia – Changing Ethnic Structures in Central Europe. *GeoJournal*. 1993. Vol. 30.3. P. 215-223.

84. Gosselin T. *Minority Media in Hungary and Slovenia: A Comparative Assessment*. Ljubljana: The Peace Institute, 2003. 43 p.
85. Hall S. *Race, articulation and societies structured in dominance. Sociological Theories: Race and Colonialism*. Paris: Unesco, 1980. 499 p.
86. Hanonina K. Izvoljeno 14 romskih svetnikov. URL: <https://www.mladina.si/60266/izvoljeno-14-romskih-svetnikov> (дата звернення: 12.05.2021).
87. Hanonina K. V Grosupljem pa že ne. Občina Grosuplje še naprej brez Romskega svetnika. URL: <https://www.mladina.si/95105/v-grosupljem-pa-ze-ne/> (дата звернення: 12.05.2021).
88. Hechter M. Explaining nationalist violence. *Nations and Nationalism*. 1995. Vol. 1 (1). P. 53–68.
89. Hechter M. *Principles of Group Solidarity*. Berkeley: University of California Press, 1987. 288 p.
90. Hechter M. Rational Choice Theory and the study of race and ethnic relations. *Theories of Race and Ethnic Relations* / eds. J. Rex and D. Mason Cambridge: Cambridge University Press, 1986. P. 264-279.
91. Henrard K. The Interrelationship between Individual Human Rights, Minority Rights and the Right to Self-Determination and its Importance for the Adequate Protection of Linguistic Minorities. *The Global Review of Ethnopolitics*. 2001. Vol. 1. P. 41-61.
92. Hribar T. *Slovenci kot nacija, Soočanja s sodobniki*. Ljubljana: Etnost, 1995. 270 s.
93. Human Rights Bodies. OHCHR. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Pages/Home.aspx> (дата звернення: 05.09.2021).
94. *Istria nel tempo* / ed. E. Ivetic. Rovigno: Centro di Ricerche Storiche, 2006. 712 p.

95. Italijansko manjšino bo v državnem zboru zastopal Žiža, madžarsko Horvath. URL: <https://www.primorske.si/2018/06/04/italijansko-manjsino-bo-v-drzavnem-zboru-zastopal> (дата звернення: 16.05.2021).
96. Jalušič V. Organized innocence. *The Erased. Organized Innocence and the Politics of Exclusion* / eds. J. Dedić, V. Jalušič, J. Zorn. Ljubljana: Peace Institute, 2003. P. 7-24.
97. Jalušič V. Xenophobia or Self-Protection? *Intolerance Monitor Report*. Ljubljana: Mirovi inštitut, 2001. S. 14-16.
98. Jenkins R. Social Identity. London: Routledge, 2014. 264 p.
99. Jesih B. Italijani in Madžari v Sloveniji v perspektivi etničnih študij - participacija v politiki in pri urejanju javnih zadev. *Razprave in gradivo*. 2004. Št. 45. S. 106-125.
100. Južnič S. Identiteta. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1993. 399 s.
101. Kalčič Š. Changing Contexts and Redefinitions of Identity among Bosniaks in Slovenia. *Balkanologie*. 2005. Vol. IX. № 1-2. P. 149-171.
102. Kejžar B. Različne oblike politične participacije imigrantov v članicah Evropske unije. *Razprave in gradivo*. 2009. Št. 59. S. 116-150.
103. Kellas J.G. The Politics of Nationalism and Ethnicity. London, 1991. IX, 188 p.
104. Király M. J. A muravidéki magyarság önálló szervezetségének 35 éve. *A Szlovéniában élő őshonos nemzeti kisebbségek szervezetségének 35 éve* / ed. M. J. Király. Lendva: Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet, 2010. O. 11-22.
105. Klemenčič M., Zupančič J. Primerjava družbenega in prostorskega razvoja madžarske in italijanske manjšine v Sloveniji, na Hrvaškem in v Srbiji v obdobju po razpadu Jugoslavije. *Razprave in gradivo – Inštitut za narodnostna vprašanja*. 2004. Št. 44. S. 158-200.
106. Klemenčič M., Zupančič J. The effects of the dissolution of Yugoslavia on the minority rights of Hungarian and Italian minorities in the post-Yugoslav states.

Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity. 2007. Vol. 32 (4). P. 853-896.

107. Klopčič V. Legal protection of national minorities in Slovenia. *Innovative Issues and Approaches in Social Sciences*. 2018. Vol. 11. No. 2. P. 38-50.

108. Kłoskowska A. Kultury narodowe u korzeni. Warszawa, 1996. 470 s.

109. Kohn H. Nationalism: Its Meaning and History. New York, 1955. 192 p.

110. Komac M. Konstrukcija romskega političnega predstavništva. *Razprave in gradivo*. 2007. Št. 53. S. 6-26.

111. Komac M. Poselitveni prostor avtohtonih narodnih manjšin. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja*. 2015. №74. S. 61-91.

112. Komac M. Varstvo narodnih skupnosti v Sloveniji. *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*. Ljubljana, 2002. S. 13-62.

113. Komac M. Vorstvo "novih" narodnih skupnosti v Sloveniji. *Rozprave in gradivo*. 2003. Vol. 43. S. 6-33.

114. Komac M., Zagorac D. Varstvo manjšin: uvodna pojasnila & dokumenti. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2002. 318 s.

115. Komisija Vlade Republike Slovenije za narodni skupnosti. URL: <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/komisija-vlade-republike-slovenije-za-narodni-skupnosti/> (дата звернення: 01.09.2021).

116. Korhecz T. Democratic Legitimacy and Election Rules of National Ethnic Minority Bodies and Representatives - Reflections on Legal Solutions in Hungary and Slovenia. *International Journal on Minority and Group Rights*. 2002. Vol. 9. P. 161-181.

117. Korzeniewska-Wiszniewska M. Polityka Republiki Słowenii wobec kryzysu migracyjnego w Europie. *Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne*. 2017. T. XXV. S. 259-289.

118. Korzeniewska-Wiszniewska M. Sytuacja formalno-prawna mniejszości oraz innych grup narodowych i etnicznych w Republice Słowenii. *Mniejszości*

narodowe i prawodawstwo mniejszościowe w Europie Środkowo-Wschodniej: historia i współczesność / eds. K. Nowak, J. Szymeczek. Czeski Cieszyń : Kongres Polaków w Republice Czeskiej, 2015. S. 169-190.

119. Kos J. Duhovna zgodovina Slovencev. Ljubljana: Slovenska Matica, 1996. 225 s.

120. Kovács A. Mennyi magyar élt a Muravidéken 2011-ben? *Népújság*. 2011. № 55(50). O. 18.

121. Kovács A., Göncz L. The Hungarian National Community in Slovenia and the Covid-19 epidemic. *Razprave in gradivo*. 2020. Vol. 85. P. 181-202.

122. Krajnc K. Slovenski Romi in njihovi svetniki. «Zakaj pri nas žive Cigani in ne Romi». *Narativne podobe Ciganov/Romov* / ed. B. Jezernik. Ljubljana, 2006. S. 233-244.

123. Krejči J., Velimsky V. Ethnic and Political Nations in Europe. London, 1981. 279 p.

124. Kremenšek S. Obča etnologija. Ljubljana, 1973. 276 s.

125. Krepitev nacionalnega posvetovalnega procesa – Nacionalna platforma za Rome (SIFOROMA). URL: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/krepitev-nacionalnega-posvetovalnega-procesa-nacionalna-platforma-za-rome-siforoma-3/> (дата звернення: 31.08.2021).

126. Kristan I. Constitutional Position of the Autochthonous Ethnic Minorities in Slovenia. *Razprave in gradivo*. 1994/5. Št. 29-30. S. 261-2624.

127. Kržišnik-Bukić V. Narodnomanjšinsko vprašanje v Sloveniji po razpadu Jugoslavije: O družbeni upravičenosti priznanja statusa narodnih manjšin Albancem, Bošnjakom, Črnogorcem, Hrvatom, Makedoncem in Srbom v Republiki Sloveniji s predlogi za urejanje njihovega narodno manjšinskega položaja. *Razprave in gradivo – Revija za narodnostna vprašanja*. 2008. № 56–57. S. 120-157.

128. Kšdb Biser Jesenice. URL: http://www.biser-jesenice.si/?fbclid=IwAR2S1SaxGGv9_bShe0En0ys7MllXYwC-qwJJ250fR_aY0fsbixfomFK8KfQ (дата звернення: 15.05.2021).
129. La Voce del Popolo. URL: <https://lavoce.hr/> (дата звернення: 30.03.2021).
130. Lal B. B. Symbolic interaction theories. *American Behavioral Scientist*. 1995. Vol. 38 (3). P. 421-441.
131. Laszlo Göncz: O razvojnih vprašanjih žal še vedno samo govorimo, učinkov je sorazmerno malo. URL: https://www.pomurec.com/vsebina/45609/Laszlo_G%C3%B6ncz__O_razvojnih_vprasanjih_zal_se_vedno_samo_govorimo_ucinkov_je_sorazmerno_malo (дата звернення: 16.05.2021).
132. Lempp F., Marác L. Using Logic to Model Interests in Ethnic Conflicts: The Case of the Hungarian Minority in Slovakia and Slovenia. *Acta Univ. Sapientiae, European and Regional Studies*. 2015. Vol. 8. P. 23–41.
133. Letna evalvacija uresničevanja Nacionalnega programa ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017–2021. Ljubljana: Mirovni inštitut, 2018. 96 s.
134. Letno poročilo za 2020 (razširjena spletna verzija). 2.2 Narodne in etnične skupnosti. URL: <https://www.varuh-rs.si/en/publication-events/publications-documents/annual-reports/annual-report-1997/1-findings-and-assessments-on-the-respecting-of-human-rights-in-slovenia/a-obravnavane-ranljive-skupine/22-narodne-in-etnicne-skupnosti/> (дата звернення 02.09.2021).
135. Letno poročilo za 2020 (razširjena spletna verzija). 2.9 Tujci. URL: <https://www.varuh-rs.si/en/publication-events/publications-documents/annual-reports/annual-report-1997/1-findings-and-assessments-on-the-respecting-of-human-rights-in-slovenia/a-obravnavane-ranljive-skupine/29-tujci/> (дата звернення 02.09.2021).

136. Lipott S. The Hungarian National Minority in Slovenia: Assessment of Protection and Integration after EU Accession. *Romanian Journal of European Affairs*. 2013. Vol. 13. No. 3. P. 64-89.

137. Lokalne volitve 2014. URL: http://volitve.gov.si/lv2014/udelezba/obcine_naziv.html (дата звернення: 13.05.2021).

138. Lokalne volitve Leto 2018. URL: <https://www.dvk-rs.si/index.php/si/arhiv-lokalne-volitve/lokalne-volitve-let-2018> (дата звернення: 14.05.2021).

139. L'Unione Italiana Italicanska unija (IU). URL: <https://www.unione-italiana.eu/index.php> (дата звернення: 04.05.2021).

140. Madžarski programi. URL: <https://www.rtv-slo.si/mmr/> (дата звернення: 30.03.2021).

141. Mák F. «A nagyok gondjainak peremén». A muravidéki magyarság története (1990-2005). *Kisebbségkutatás*. 2006. № 1. URL: <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00029/cikk2d83.html> (дата звернення: 09.05.2021).

142. Makedonsko kulturno društvo Biljana. URL: <http://mkd-biljana.org/index.php/2015-11-28-08-53-26> (дата звернення: 15.05.2021).

143. Measures for Roma of the Government of the Republic of Slovenia for the Period 2017-2021. URL: https://adatabase.ohchr.org/IssueLibrary/SLOVENIA_National%20Programme%20of%20Measures%20for%20Roma%202017-2021.pdf (дата звернення: 31.08.2021).

144. Medresorska delovna skupina za spremljanje izvajanja jezikovne politike Republike Slovenije. URL: <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/medresorska-delovna-skupina-za-spremljanje-izvajanja-jezikovne-politike-republike-slovenije/> (дата звернення: 01.09.2021).

145. Medved F. Politična udeležba in stališča o političnem predstavnstvu «novih etničnih/narodnih skupnostih». *Priseljenci: Študije o priseljevanju in*

vključevanju v slovensko družbo / ed. M. Komac. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2007. S. 391-422.

146. Methodological explanations. URL: https://www.stat.si/popis2002/en/metode_popisovanja.html (дата звернення: 29.03.2021).

147. Mikolič V. Jezik v zrcalu kultur: jezikovna sporazumevalna zmožnost in (med)etnična ozaveščenost v Slovenski Istri. Koper, 2004. 338 s.

148. MKD Sv. Ciril in Metod-Kranj. URL: <http://www.mkd-kim.si/o-nas/> (дата звернення: 30.03.2021).

149. Murski Val Radio. URL: <http://www.murskival.si/> (дата звернення: 30.03.2021).

150. Nadzorni odbor. URL: http://www.muravidek.si/?page_id=184&lang=sl (дата звернення: 07.05.2021).

151. Naloge. URL: http://www.muravidek.si/?page_id=287&lang=sl (дата звернення: 07.05.2021).

152. Namesto vladne komisije za zaščito romske skupnosti delovna skupina za obravnavo romske problematike. URL: <https://www.sta.si/2789301/namesto-vladne-komisije-za-zascito-romske-skupnosti-delovna-skupina-za-obravnavo-romske-problematike> (дата звернення: 01.09.2021).

153. Népujság. URL: <https://www.nepujsag.net/> (дата звернення: 30.03.2021).

154. Novak Lukanovič S., Zudič Antonič N., Istvan Varga Š. Vzgoja in izobraževanje na narodno mešanih območjih v Sloveniji. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* / eds. J. Krek, M. Metljak. Ljubljana: National Education Institute Slovenia, 2011. S. 347-367.

155. Nowicka E. Etniczność a sytuacja mniejszościowa. *Przegląd Polonijny*. 1989. Z. 1 (51). S. 43-57.

156. Oblak Flander A. Demogeografsko proučevanje narodnih in etničnih manjšin - primer italijanske narodne manjšine v Sloveniji. *Razprave in gradivo*. 2008. Št. 55. S. 50-76.

157. Obreza J. Romi v slovenskem pravnem redu in njihova politična participacija na lokalni ravni v luči predvidenih zakonskih sprememb. Evropa. *Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002* / eds. V. Klopčič, M. Polzer. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2003. S. 47-59.

158. Odlok o ustanovitvi Urada Vlade Republike Slovenije za narodnosti 05.07.2013. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ODLO1751> (дата звернення: 29.08.2021).

159. Pajnik M. Nationalizing Citizenship. The Case of Unrecognized Ethnic Minorities in Slovenia. *Ethnic Minorities and Politics in Post-Socialist Southeastern Europe* / eds. S. Ramet, M. Valenta. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. P. 232-246.

160. Pajnik M., Bajt V., Herič S. Migranti na trgu dela v Sloveniji. *Dve domovini*. 2010. №32. S. 151-167.

161. Park R. E., Burgess E. W. An Introduction to the Science of Sociology. Chicago: Chicago University Press, 1969. 1040 p.

162. Parsons T. Social System. New York: The Free Press, 1991. 404 p.

163. Parsons T. Some theoretical considerations on the nature and trends of change of ethnicity. *Ethnicity: Theory and Experience* / eds. N. Glazer and D. P. Moynihan. Cambridge: Harvard University Press, 1975. P. 53-83.

164. Pentassuglia G. Minorities in international law. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2007. 304 p.

165. Petricusic A. Slovenian Legislative System for Minority Protection: Different Rights for Old and New Minorities. *Noves SL. Revista de Sociolingüística*. 2004. Autumn. URL:

http://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm04tardor/petricusic1_2.htm (дата звернення 17.03.2021)

166. Petrovčič P. Darko Rudaš, predsednik Foruma romskih svetnikov. URL: <https://www.mladina.si/51740/darko-rudas-predsednik-foruma-romskihsvetnikov/> (дата звернення: 13.05.2021).

167. Pfaff W. *The Wrath of Nations: Civilization and the Fury of Nationalism*. New York, 1994. 256 p.

168. Pirc J. Izbrane sodobne demografske in poselitvene dinamike romskega prebivalstva v Sloveniji. *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: izbrani pogledi* / eds. D. Grafenauer, K. Munda Hirnök. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2016. S. 244-265.

169. Pirc J. Od skritosti do točke na zemljevidu. Socialno-prostorski razvoj izbranih romskih naselij v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2013. 97 s.

170. Plostajner Z. Autochthonous and Newly-Formed Minorities: Two Different Approaches. *National Minorities in South- East Europe*. Zagreb: FES, 2002. P. 1-7.

171. Politična participacija narodnih manjšin in njihovih pripadnikov: primerjalna študija politične participacije slovenskih skupnosti v sosednjih državah republike Slovenije. Inštitut za narodnostna vprašanja: веб-сайт. URL: <http://www.inv.si/Dokumenti/dokumenti.aspx?iddoc=1009&idmenu1=19&lang=slo> (дата звернення: 23.11.2021).

172. Polzer M. Evropska unija, zaščita narodnih manjšin in Slovenija. *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*. Ljubljana, 2002. S. 101-112.

173. Polzer-Srienz M. Zaščita Romov v Sloveniji in primerjalni oris položaja Romov v Avstriji. *Slovenija in evropski standardi varstva narodnih manjšin*. Ljubljana, 2002. S. 63-70.

174. Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost. Predstavitev. URL: http://www.muravidek.si/?page_id=11&lang=sl (дата звернення: 07.05.2021).
175. Pomurska madžarska samoupravna narodna skupnost. URL: http://www.muravidek.si/?page_id=11&lang=sl (дата звернення: 07.05.2021).
176. Popisi na Slovenskem 1948-1991. *Popis 2002* / eds. Vertot N.... et all. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2001. URL: <https://www.stat.si/popis2002/gradivo/popisna.pdf> (дата звернення: 29.03.2021).
177. Population Census results. URL: <https://www.stat.si/popis2002/en/default.htm> (дата звернення: 29.03.2021).
178. Population Number and Structure. URL: <https://www.stat.si/StatWeb/en/Field/Index/17/104> (дата звернення: 14.05.2021).
179. Poročilo o delu Sveta Vlade Republike Slovenije za vprašanja narodnih skupnosti pripadnikov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji za leto 2016 - predlog za obravnavo. URL: [http://84.39.218.201/mandat14/vladnagradaiva.nsf/aa3872cadf1c8356c1256efb00603606/880bc45346376172c12581c400284c66/\\$FILE/SFRJ-por16_P.pdf](http://84.39.218.201/mandat14/vladnagradaiva.nsf/aa3872cadf1c8356c1256efb00603606/880bc45346376172c12581c400284c66/$FILE/SFRJ-por16_P.pdf) (дата звернення: 01.09.2021).
180. Poročilo o izvajanju akcijskih načrtov za jezikovno izobraževanje in za jezikovno opremljenost, sprejetih na podlagi Resolucije o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018, za leto 2018. URL: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Slovenski-jezik/Porocila-MDS-ReNPJP2014-18/Porocilo-AN-2018-vlada-27.6.2019.pdf> (дата звернення: 01.09.2021).
181. Poslanec Horvath glede nezdružljivosti dveh funkcij terja pravico na upravnem sodišču. URL: <https://www.rtv slo.si/slovenija/poslanec-horvath-glede-nezdruzljivosti-dveh-funkcij-terja-pravico-na-upravnem-sodiscu/579787> (дата звернення: 16.05.2021).

182. Poslovila se je poslanka, ki je mandat opravljala kar 18 let. URL: <https://old.slovenskenovice.si/novice/slovenija/poslovila-se-je-poslanka-ki-je-mandat-opravljala-kar-18-let> (дата звернення: 16.05.2021).

183. Potier T. Regionally non-dominant titular peoples: the next phase in minority rights? Flensburg: European Centre for Minority Issues, 2001. 14 p.

184. Predalič B. Dvojna volilna pravica narodnih manjšin v Republiki Sloveniji. Ljubljana, 2011. 246 s.

185. Prelevič S. Za črnogorsko nošo in gusle je Čedo Đukanović najel posojilo. URL: <http://www.times.si/slovenija/za-crnogorsko-noso-in-gosli-je-cedo-ukanovic-najel-posojilo--23c02f8f934627dec3ffecefb708d3797476c1e1.html> (дата звернення: 15.05.2021).

186. Prelić M. The Serbs in Slovenia: a New Minority. *Bulletin of the Institute of Ethnography SASA*. 2009. Vol. LVII (2). P. 53-68.

187. Priročnik o prepoznavanju zgodnjih in prisilnih porok v romski skupnosti in o ukrepanju v teh primerih. Ljubljana, 2021. 53 s.

188. Prva seja Komisije Vlade RS za zaščito romske skupnosti. URL: <https://www.eposavje.com/ostale-novice/prva-seja-komisije-vlade-rs-za-zascito-romske-skupnosti> (дата звернення: 31.08.2021).

189. Prvi sestanek Delovne skupine za obravnavo romske problematike: člani so ga ocenili kot uspešnega. URL: <https://www.gov.si/novice/2020-08-26-prvi-sestanek-delovne-skupine-za-obravnavo-romske-problematike-clani-so-ga-ocenili-kot-uspesnega/> (дата звернення: 01.09.2021).

190. Racist Extremism in Central and Eastern Europe / ed. C. Mudde. London-New-York: Routledge, 2005. 314 p.

191. Radio Capodistria. URL: <https://www.rtv slo.si/radio-capodistria/chisiamo/542080> (дата звернення: 08.05.2021).

192. Recommendation 1134 (1990). URL:
<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15168&lang=en> (дата звернення: 05.09.2021).
193. Recommendation 1177 (1992) URL:
<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15211&lang=en> (дата звернення: 05.09.2021).
194. Recommendation 1201 (1993). URL:
<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15235> (дата звернення: 05.09.2021).
195. Recommendation 1735 (2006). URL:
<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17407&lang=en> (дата звернення: 05.09.2021).
196. Resolution 1334 (2003). URL:
<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17120&lang=en> (дата звернення: 05.09.2021).
197. Resolution 1985 (2014) Final version. URL:
<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20772&lang=en> (дата звернення: 05.09.2021).
198. Ribičič C. Ustavnopravno varstvo manjšinskih narodnih skupnosti v Sloveniji. *Revus*. 2004. Issue 2. P. 29-43
199. Romska skupnost. URL:
http://www.arhiv.uvn.gov.si/si/manjsine/romska_skupnost/ (дата звернення: 02.09.2021).
200. Romski svetniki uspešnejši v Prekmurju kot na jugu Slovenije. Priprave Romov na lokalne volitve. URL: <https://www.rtv slo.si/lokalne-novice/romski-svetniki-uspesnejši-v-prekmurju-kot-na-jugu-slovenije/343797> (дата звернення: 13.05.2021).

201. Roter P. Narodne manjšine v mednarodnih odnosih. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2014. 326 s.
202. Roter P. Pojmovanje in opredeljevanje manjšin. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo* / eds. M. Komac. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2007. S. 7-33.
203. Roter P. Spreminjajoči se pomen vsebine kriterijev opredeljevanja (narodnih) manjšin. *Razprave in gradivo*. 2008. Vol. 56–57. S. 34-68.
204. Samoupravna Skupnost Italijanske Narodnosti-Koper. URL: <http://www.cancapodistria.org/sl/> (дата звернення: 30.03.2021).
205. Sardelić J. Constructing "new" minorities: an evaluation of approaches to minority protection in post-socialist Slovenia from the perspective of liberal multiculturalism. *Razprave in gradivo - Inštitut za narodnostna vprašanja*. 2012. Issue 67. P. 100-122.
206. Savec Z. Rezultati raziskovanj Volitve 1992. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 1994. 98 s.
207. Savez hrvatskih društava u Sloveniji. URL: <https://www.shds.si/drustva/> (дата звернення: 15.05.2021).
208. Schermerhorn R.A. *These Our People: Minorities in American Culture*. Boston, 1949. 635 p.
209. Sedmak M. Italijanska narodna skupnost v Republiki Sloveniji: družbena (samo)umestitev. *Teorija in praksa*. 2005. Let. 42, št. 1. S. 89-112.
210. Sedmak M. Manjšine in skupinske (etnične) identitete: primerjalna študija slovenske in italijanske manjšine. *Annales. Series historia et sociologia*. 2009. Letnik 19, številka 1. S. 205-220.
211. Sedmo poročilo Vlade Republike Slovenije o položaju romske skupnosti v Sloveniji. URL: https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/UN/NPUR-2017-2021/SEDMO-POROCILO/Romi_7porocilo.docx (дата звернення 02.09.2021).

212. 1 seja Komisije Vlade Republike Slovenije za zaščito romske skupnosti. URL: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/krepitev-nacionalnega-posvetovalnega-procesa-nacionalna-platforma-za-rome-siforoma-3/1-seja-komisije-vlade-republike-slovenije-za-zascito-romske-skupnosti/> (дата звернення: 01.09.2021).

213. 2 seja Komisije Vlade Republike Slovenije za zaščito romske skupnosti. URL: <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/krepitev-nacionalnega-posvetovalnega-procesa-nacionalna-platforma-za-rome-siforoma-3/2-seja-komisije-vlade-republike-slovenije-za-zascito-romske-skupnosti/> (дата звернення: 01.09.2021).

214. Shaw N.M. The Definition of Minorities in International Law. *The Protection of Minorities and Human Rights* / eds. V. Yoram Dinstein, M. Tabor. Dordrecht-Boston-London: Martinus Nijhoff Publishers, 1992. P. 1–16.

215. Shils E. Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties. *British Journal of Sociology*. 1957. Vol. 8, N 2. P. 130–145.

216. Šircelj M., Ilić M., Križman I. Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije. Ljubljana, 2003. 169 s.

217. Slovar slovenskog knjižnega jezika. Ljubljana: DZS, 1994. 1714 s.

218. Slovenski etimološki slovar. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997. URL: <https://www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar/4289219/narod?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=narod> (дата звернення 04.03.2021).

219. Sorgo L., Novak Lukanovič S. The Italian National Community in Slovenia during the Covid-19 epidemic. *Razprave in gradivo*. 2020. Vol. 85. P. 101–117.

220. Stanić Gjorgjievski T. Srbi združeni v novi krovni organizaciji - Zvezi Srbov Slovenije. URL: <https://www.rtv slo.si/slovenija/srbi-zdruzeni-v-novi-krovni-organizaciji-zvezi-srbov-slovenije/492679> (дата звернення: 15.05.2021).

221. Statistične informacije. 2003. Št. 92. URL: <https://www.stat.si/popis2002/gradivo/si-92.pdf> (дата звернення: 29.03.2021);

Statistične informacije. 2003. Št. 93. URL: <https://www.stat.si/popis2002/gradivo/informacija-96.pdf> (дата звернення: 29.03.2021).

222. Statut Občine Izola. URL: <http://izola.si/wp-content/uploads/2014/01/Statut-Ob%C4%8Dine-Izola.pdf> (дата звернення: 04.05.2021).

223. Statut Občine Piran. URL: <https://www.piran.si/DownloadFile?id=267843> (дата звернення: 04.05.2021).

224. Statut Samoupravne skupnosti italijanske narodnosti – Koper. URL: <http://www.cancapodistria.org/sl/dokumenti/statut.html> (дата звернення: 04.05.2021).

225. Stranica Hrvatskog društva Ljubljana. URL: <https://www.hdl.si/o-drustvu/> (дата звернення: 30.03.2021).

226. Strokovna skupina o postopnem razvoju romskih naselij. URL: <https://www.sta.si/1203337/strokovna-skupina-o-postopnem-razvoju-romskih-naselij> (дата звернення: 02.09.2021).

227. Štrukelj P. Tisočletne podobe nemirnih nomadov. Zgodovina in kultura Romov v Sloveniji. Ljubljana: Družina, 2004. 335 s.

228. Svet Vlade Republike Slovenije za vprašanja narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji. URL: <https://www.gov.si/zbirke/delovna-telesa/svet-vlade-republike-slovenije-za-vprasanja-narodnih-skupnosti-pripadnikov-narodov-nekdanje-sfrj-v-republiki-sloveniji/> (дата звернення: 01.09.2021).

229. Television Koper/Capodistria. URL: <https://www.rtv slo.si/capodistria/> (дата звернення: 30.03.2021).

230. Tence S. Italijanska manjšina noče zaprtja meje. URL: <https://www.primorski.eu/se/italijanska-manjsina-noce-zaprtja-meje-XF654099> (дата звернення: 16.05.2021).

231. The Institute for Ethnic Studies (IES). URL: <http://www.inv.si/domov.aspx?lang=eng> (дата звернення: 27.03.2021).

232. Thompson-Miller R. Minorities. *International Encyclopedia of the Social Sciences. Vol. 5* / ed. W.A. Darity Jr. Detroit-London: Gale, 2008. P. 190-193.

233. Tomaszewski J. Mniejszości. *Nowa encyklopedia PWN. T. 4*. Warszawa, 1996. S. 253.

234. Treaty on the delimitation of the frontier for the part not indicated as such in the Peace Treaty of 10 February 1947 (with annexes, exchanges of letters and final act). Signed at Osimo, Ancona, on 10 November 1975. URL: <https://www.unimc.it/maremap/it/data-jus/files-accordi-bilaterali-conclusi-da-italia/accordi-con-la-rsfy-stati-successori-slovenia-croazia-rfy-montenegro/1975OsimoTreaty.pdf> (дата звернення: 06.09.2021).

235. Uradu za narodnosti. URL: https://www.gov.si/drzavni-organi/vladne-sluzbe/urad-vlade-za-narodnosti/o-uradu/?fbclid=IwAR1iIxeBNKQEwOdsfHX5KL6P1JXbqXFW_Wjf4pl-Cd_VhdkPjUdyNUftkwI (дата звернення: 30.08.2021).

236. Urbančič I. Elementi za razvitje vprašanja naroda na Slovenskem. *Problemi*. 1979. №59. S. 83-91.

237. Us and Them: The Psychology of Ethnonationalism (Report no 123, Formulated by the Committee on the International Relations, Group for the Advancement of Psychiatry). New York, 1987. 147 p.

238. Ustava Republike Slovenije. URL: <http://www.us-rs.si/media/ustava.pdf.pdf> (дата звернення: 06.07.2021).

239. Ustava Socialistične republike Slovenije (1974). URL: [https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_republike_Slovenije_\(1974\)](https://sl.wikisource.org/wiki/Ustava_Socialisti%C4%8Dne_republike_Slovenije_(1974)) (дата звернення: 01.05.2021).
240. van den Berghe P. *The Ethnic Phenomenon*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 1987. 318 p.
241. Varga S. Összefoglaló a Szocialista Szövetség lendvai és muraszombati községközi tanácsa keretében működő nemzetiségi bizottság tizenöt évi munkájáról. *Nemzetiségi politika – Nemzetiségi Jog* / ed. S. Varga. Lendva, 1978. O. 13-24.
242. Vertot N., Cajhen J. Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji 31.3.1991. Ljubljana, 1994. 310 s.
243. Volitve člana občinskega sveta, predstavnika Romske skupnosti – občina Grosuplje. URL: <https://www.dvk-rs.si/index.php/si/arhiv-lokalne-volitve/volitve-clana-obcinskega-sveta-predstavnika-romske-skupnosti-obcina-grosuplje> (дата звернення: 12.05.2021).
244. Waldenberg M. *Narody zalezne i mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej: Dzieje konfliktów i idei*. Warszawa, 2000. 419 s.
245. Weber M. *Economy and society*, Vol.1, London: University of California Press, 1978. 1469 p.
246. Weber M. The Nation. *From Max Weber. Essays in Sociology* / eds. H. Gerth & C.W. Mills. London: Routledge and Kegan Paul, 1970. P. 171-178.
247. Yupsanis A. Minority Cultural Autonomy in Slovenia, Croatia and Serbia: A Real Opportunity for Cultural Survival or a Right Void of Substance? *Europäisches Journal für Minderheitenfragen*. 2019. Band 12. Heft 1-2. S. 83-112.
248. Žagar M. Nekaj misli o politiki integracije romske skupnosti v Sloveniji. *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies*. 2002. Vol. 41. P. 136-171.
249. Žagar M. Položaj i prava nacionalnih manjina u Republici Sloveniji. *Polit. misao*. 2001. Vol XXXVIII. br. 3. S. 106–121.

250. Žagar M. Position and Protection of Ethnic Minorities in The Constitution of the Republic of Slovenia: Basic information. *Razprave in gradivo / Treatises and Documents*. 1992. №26-27. P. 5 – 20.

251. Žagar M. Impacts of the SARS-CoV-2 Virus and Covid-19 Pandemic on Societies, Sciences and Minorities. *Razprave in gradivo*. 2020. Vol. 85. P. 5-32.

252. Zakon o državljanstvu Republike Slovenije (ZDRS). URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO13> (дата звернення: 07.09.2021).

253. Zakon o gimnazijah. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ZAKO8028&idPredpisaChng=ZAKO450&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).

254. Zakon o grbu, zastavi in himni RS. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ZAKO365&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).

255. Zakon o javni rabi slovenščine. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ZAKO5590&idPredpisaChng=ZAKO3924&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).

256. Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO307> (дата звернення: 06.09.2021).

257. Zakon o medijih URL: <http://pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ODLU1852&idPredpisaChng=ZAKO1608&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).

258. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ZAKO7512&idPredpisaChng=ZAKO445&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).

259. Zakon o osnovni šoli (ZOsn). URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO448> (дата звернення: 07.09.2021).

260. Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ZAKO7645&idPredpisaChng=ZAKO2611&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).

261. Zakon o Radioteleviziji Slovenija. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ZAKO6768&idPredpisaChng=ZAKO4461&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).

262. Zakon o ratifikaciji Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin sprejel 25. Februarja 1998. URL: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1998-02-0006?sop=1998-02-0006> (дата звернення: 28.03.2021).

263. Zakon o ratifikaciji sporazuma o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (BHUNS). URL: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1993-02-0034?sop=1993-02-0034> (дата звернення: 06.09.2021).

264. Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji (ZRomS-1). URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4405> (дата звернення: 06.09.2021).

265. Zakon o samoupravni narodni skupnosti. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ZAKO7551&idPredpisaChng=ZAKO899&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).

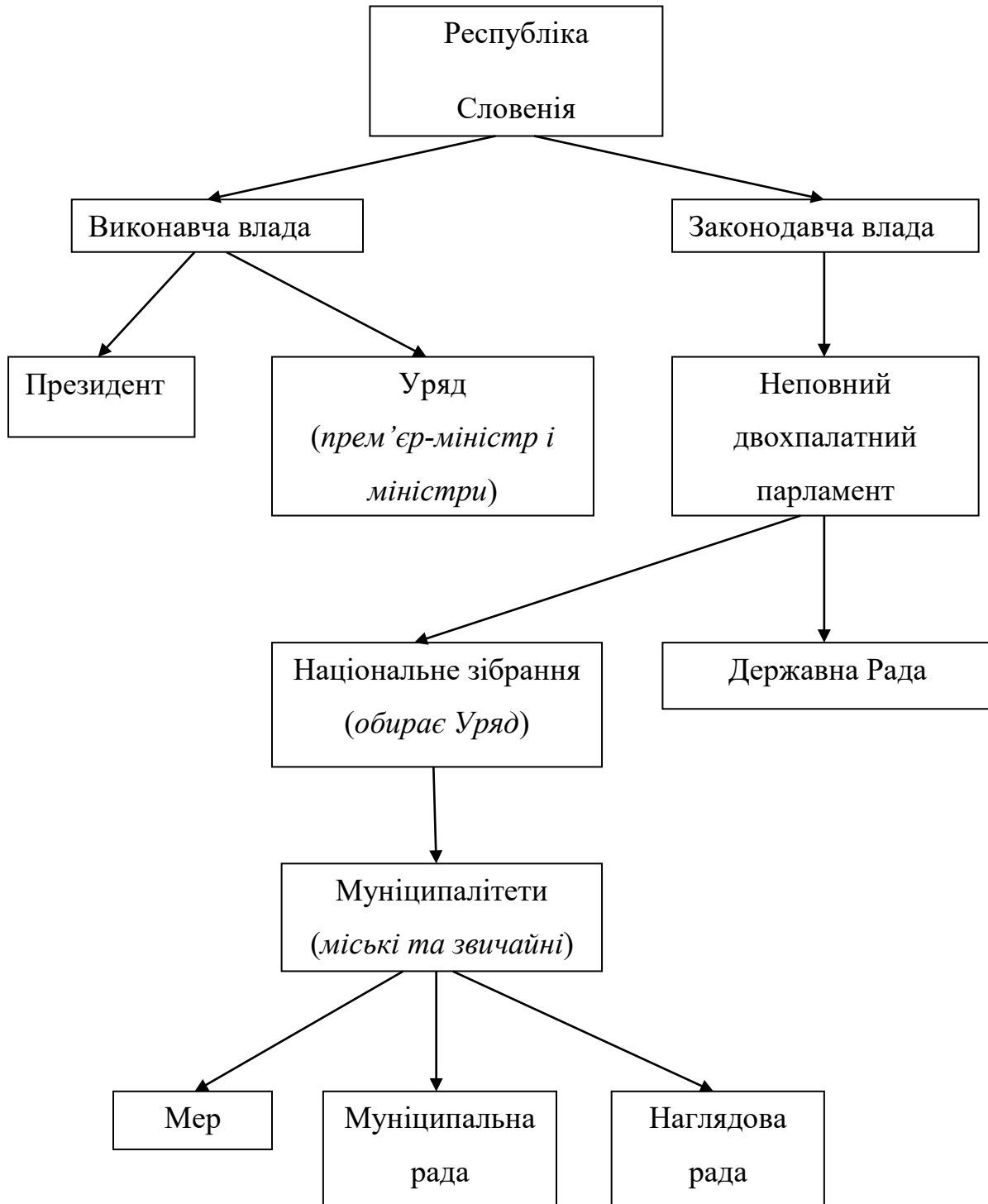
266. Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (ZUSDĐD). URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1586> (дата звернення: 07.09.2021).

267. Zakon o volitvah v državni zbor. URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO185> (дата звернення: 04.05.2021).
268. Zakon o vrtcih. URL: <http://www.pisrs.si/Pis.web/npbDocPdf?idPredpisa=ZAKO8047&idPredpisaChng=ZAKO447&type=pdf> (дата звернення 28.03.2021).
269. Zaščitni zakon za Slovence v Italiji. URL: <https://www.slovenskaskupnost.org/downloads/2%20-%20Zakon%2038-2001.pdf> (дата звернення: 06.09.2021).
270. Zevnik A., Russell A. Political Representation and empowerment of Roma in Slovenia: A Case for National Reserved Representation. *Razprave in gradivo*. 2020. Vol. 84. P. 51-71.
271. Žitnik J. Immigrants in Slovenia: Integration Aspects. *Migracijske i etničke teme*. 2004. Vol. 20. No. 2-3. S. 221-241.
272. Zudič Antonič N. Teaching in Plurilinguistic Environments with a Minority Language: Analysis of a Pre-service Training Project. *Treatises and Documents, Journal of Ethnic Studies*. 2018. №80. P. 89–103.
273. Župan Mestne občine Ljubljana. URL: <https://www.ljubljana.si/sl/mestna-obcina/zupan/> (дата звернення: 11.12.2021).
274. Zupančič J. Prostorski problems romskih naselij v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo RS za okolje in prostor, 2010. 164 s.
275. Zupančič J. Romi in romska naselja v Sloveniji. Znanstvena založba. Ljubljana, 2014. 255 s.
276. Zveza hrvaških društev Slovenije. URL: <https://www.shds.si/savez/> (дата звернення: 30.03.2021).
277. Zveza Romov Slovenije. URL: http://zveza-romov.si/o_nas/ (дата звернення: 30.03.2021).

ДОДАТКИ

Додаток А

Система виконавчої та законодавчої влади Республіки Словенія

Складено на основі джерела: Državni organi. Portal GOV.SI: веб-сайт. URL: <https://www.gov.si/drzavni-organi/> (дата звернення: 07.01.2022).

Додаток Б

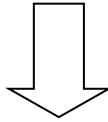
Самоорганізація італійської національної меншини Республіки Словенія

Складено на основі джерела: Italijska narodna skupnost. Organiziranost. Urad za narodnosti: веб-сайт. URL: http://un.arhiv-spletisc.gov.si/si/manjsine/italijanska_narodna_skupnost/organiziranost/index.html (дата звернення: 07.01.2022).

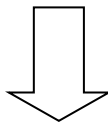
Самоорганізація угорської національної меншини Республіки Словенія

Надмуніципальні органи виконавчої та законодавчої влади

Помурська угорська самоврядна національна спільнота (м. Лендава)

(парасолькова організація та посередник між муніципальною та виконавчою/законодавчою владою у муніципалітетах Лендава, Добровнік, Моравське Топліце, Ходош, Шаловці)

Муниципальні угорські самоврядні спільноти

(частина членів муніципальної ради за квотою – представники угорської меншини)

Складено на основі джерела: Madžarska narodna skupnost. Organiziranost. Urad za narodnosti: веб-сайт. URL: http://un.arhiv-spletisc.gov.si/si/manjsine/madzarska_narodna_skupnost/organiziranost/index.html (дата звернення: 07.01.2022).